

ประชุม พงศาวดาร

ฉา ๘

คำนำ

เนื่องในงานฉาปนกิจศพ นางเปลื้อง อินทรทูต กำหนดงานวันที่๗กุมภาพันธ์ ๒๕๐๗ ณ เมรุวัดมกุฏกษัตริยาราม เจ้าภาพได้มาแจ้งความแก่เจ้าหน้าที่กองวรรณคดีและประวัติศาสตร์ กรมศิลปากรว่า มีความประสงค์จะจัดพิมพ์หนังสือแจกเป็นอนุสรณ์ในงานนี้ กรมศิลปากรจึงแนะนำให้พิมพ์ประชุมพงศาวดารภาคที่ ๘ เจ้าภาพก็ตกลงรับพิมพ์

หนังสือประชุมพงศาวดารภาคที่ ๘ นี้

ตลอดปี และมีที่ว่างไว้สำหรับจดเหตุการณ์ในประตุนั้น ไทหรือใคร
ที่เอาใจใส่ในฤกษ์ยาม และการจดหมายเหตุก็มีสมุดประตุนั้นไว้
ทำนองเดียวกันกับที่ฝรั่งเรียกว่า สมุดไดเอรี่ เมื่อมีเหตุการณ์อันใด
เกิดขึ้นในวันใด ซึ่งผู้เจ้าของประตุนั้นเห็นควรจะจดจำ ก็จดลงไว้ใน
ประตุนั้นตรงช่องวันนั้น วันที่ไม่มีเหตุการณ์จะจด ก็ปล่อยว่างไว้ ทำ
กันเช่นนั้นมาแต่โบราณ แต่ผู้ที่มีประตุนั้นไว้จดหมายเหตุมีมากด้วยกัน
ความรู้เห็น ความนิยมต่างกัน จดหมายเหตุที่ลงประตุนั้น จึงต่างกัน
บ้าง ต่างกันบ้าง เมื่อนานเข้ามีผู้รวมประตุนั้นปลั่งๆมาแล้ว มาจดวัน
ฤกษ์ยามและเหตุการณ์ลงเป็นสังเขปอีกชั้น ๑ เรียกว่าปุม หนังสือปุมนี้
ฉบับที่มีในหอพระสมุดฯ ๒๐๘ ปี ตั้งแต่ประจำปีฉลู จุลศักราช ๑๐๗๑
พ.ศ. ๒๒๕๒ ในแผ่นดินสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวท้ายสระครั้งกรุงเก่า
เป็นต้นมา นอกจากนี้ยังมีจดหมายเหตุก่อนเก่าขึ้นไปกว่าปุมที่มี ไท
จดลงไว้เป็นจดหมายเหตุเบ็ดเตล็ดอีกหลายฉบับ กรรมการรวม
หนังสือเหล่านี้ มอบให้พระเทวโลก (แหยม วัชรโชติ) คัดแต่เฉพาะ
จดหมายเหตุการณ์ ซึ่งปรากฏในจดหมายเหตุไทและปุม บรรดามีใน
หอพระสมุดฯ เรียบเรียงโดยลำดับเวลาก่อนและหลังให้รู้เฉพาะวันเกิด
เหตุการณ์ต่าง ๆ ซึ่งไทได้จดไว้แต่โบราณมา เมื่อเรียบเรียงแล้วเอา
มาดู เห็นเป็นหนังสือน่ารักและน่าอ่านมาก เชื่อว่ายังไม่เคยรวบรวมได้
อย่างนี้มาแต่ก่อน จึงเอามาพิมพ์ไว้ในประชุมพงศาวดารเล่มนี้เรื่อง ๑

๒. จดหมายเหตุของจมนกัณธิ์นั้น พระยาโบราณราช-
ธานินทร์ (พร เดชะคุปต์) พึ่งได้ต้นฉบับมาให้หอพระสมุดฯ เมื่อ
จะพิมพ์หนังสือเล่มนี้ เมื่อตรวจดู เห็นน่าอ่าน และอยู่ในพวกเดียวกัน

จดหมายเหตุโทรที่พิมพ์ไว้ข้างหน้า จึงได้คัดส่งลงพิมพ์ต่อกันมาอีก
เรื่อง ๑

จมนกंसीलป์คนนี้ ชื่อตัวชื่อหรุ่น เป็นบุตรพระอัครเนศรม่วง
บ้านอยู่ที่หน้าวัดราชบูรณะ เป็นผู้หนึ่งซึ่งชอบศึกษาวิชาโหรา จึงมี
ประติทินและเอาใจใส่จดหมายเหตุโดยวิธีที่อธิบายมาก่อนแล้ว จดมา
ตั้งแต่ปีมะโรง จุลศักราช ๑๒๑๘ พ.ศ. ๒๓๕๖ ในรัชกาลที่ ๔ จน
ปีฉลู จุลศักราช ๑๒๕๑ พ.ศ. ๒๔๓๒ ในรัชกาลที่ ๕ รวมเบ็ด
เสร็จ ๓๓ ปี นับว่าเป็นปุมชั้นใหม่ กระบวนจดอยู่ข้างละเอียดละออ
มทั้งเหตุการณ์บ้านเมืองและเหตุการณ์ในตัว แม้ที่สุดพ้นของตัวหัก
วันใดเวลาใด ก็จดลงไว้ในประติทิน ข้าพเจ้าได้ให้คัดจดหมายเหตุ
ส่วนตัวจมนกंसीलป์ออกเสีย เอาไว้แต่ที่เป็นสาธารณะ พิมพ์ไว้ใน
ประชุมพงศาวดารเล่มนี้

จดหมายเหตุในปุมของโทรที่ดี ของจมนกंसीलป์ก็ดี ท่านผู้อ่าน
จะสังเกตเห็นว่า พอใจจดเหตุการณ์ซึ่งเกิดในอากาศ ที่เขาจดเช่นนั้น
ด้วยเขาเชื่อว่าเหตุการณ์ในอากาศ อาจจะเป็นนิมิตให้เกิดเหตุร้ายดีแก่
หมู่มนุษย์ เพราะฉะนั้น เมื่อเห็นเหตุการณ์แปลกประหลาดอันใดมีขึ้น
ในอากาศจึงจดไว้ กอຍคู้ว่าจะมีเหตุอย่างไรแก่มนุษย์บ้าง เมื่อไม่มี
ก็แล้วไป ส่วนจดเหตุการณ์ที่บังเกิดมีในหมู่มนุษย์นั้น เขารู้มาอย่างไร
และเขาเข้าใจความอย่างไร ก็จดลงตามรู้ตามคิดเห็นด้วยเหตุนี้ ความ
ที่จดไว้ในหมายเหตุจะถูกต้องเท็จจริงอย่างไรก็เป็นตามความรู้เห็นของ
ผู้จดคนนั้น จดหมายเหตุที่คัดมาพิมพ์ไว้ในสมุดเล่มนี้คัดมาตามที่เขาจด
ไว้ แม้จนถ้อยคำก็มีได้แก้ไข เพื่อให้ท่านทั้งหลายเห็นว่า พวกท

เขาจดหมายเหตุกันแต่ก่อน เขาจดกันอย่างไร กรรมการหอพระสมุดฯ ไม่รับผิดชอบหรือยืนยัน ว่าจดหมายเหตุเหล่านี้ถูกต้องทั้งหมด

๓. พระราชพงศาวดารกรุงเก่า ฉบับพระจักรพรรดิพงศ์ (จาด) ต้นหนังสือเป็นคัมภีร์ถาด รวม ๑๗ ผูก นายจิตร บุตรพระจักรพรรดิพงศ์ (จาด) นำมาให้แก่หอพระสมุดวชิรญาณ เมื่อปีวอก พ.ศ. ๒๔๕๑ อุทิศไว้ในนามของพระจักรพรรดิพงศ์ ผู้บิดา เมื่อแรกได้มา ตรวจสอบดูข้างตอนต้น เห็นตรงกับพระราชพงศาวดารฉบับพิมพ์ ๒ เล่ม ซึ่งกรมสมเด็จพระปรมาธิบดีฯ ในสทรวงชำระเข้าใจไปเสียว่า เป็นหนังสือฉบับเดียวกัน ครั้นนานมาข้าพเจ้าเอามาตรวจอ่านอีกครั้ง ๑ ถึงตอนปลาย เห็นเรื่องตั้งแต่ในแผ่นดินสมเด็จพระนารายณ์มหาราชมีแปลกกับฉบับอื่น ๆ ไม่ใช่แปลกโดยมีผู้แทรกแซงเพิ่มเติมหรือแก้ไขของเดิม แปลกในตัวเนื้อเรื่องแต่แต่งมาที่เดียว อ่านตรวจดูเห็นได้ว่าผิดก็มีหลายแห่ง ที่จะถูกต้องแต่ความแปลกออกไปกว่าฉบับอื่นก็มีหลายแห่ง เห็นว่าควรจะพิมพ์ออกให้ปรากฏแก่ผู้ศึกษาโบราณคดี จึงได้เอามาพิมพ์ไว้ในประชุมพงศาวดารเล่มนี้ แต่ตอนต้นที่ความต้องกับฉบับกรมสมเด็จพระปรมาธิบดีฯ ในสทรวง ไม่จำเป็นต้องพิมพ์ใหม่ จึงได้ตัดออกเสีย คงพิมพ์แต่ตอนที่ความแปลกกัน นี้ก็เสียตายอยู่หน่อยที่หนังสือพระราชพงศาวดารฉบับพระจักรพรรดิพงศ์ได้มาไม่จบ อยู่ข้างจะขาดเป็นกระท่อนกระแท่น แต่ถึงกระนั้นก็นำอ่าน ข้าพเจ้าเชื่อว่า ผู้ศึกษาโบราณคดีคงจะชอบ

๔. เรื่องปฐมวงศ์ หนังสือเรื่องนี้มีแพร่หลายมาก ที่พิมพ์แล้วก็มี หอพระสมุดฯ รวบรวมฉบับเขียนมาได้ก็มาก ทุก ๆ ฉบับ

อ้างว่าเป็นพระราชนิพนธ์ในรัชกาลที่ ๔ ข้าพเจ้าได้อ่านตรวจดู พบหลายฉบับที่เชื่อแน่ว่ามีผู้อื่นแต่งแทรกแซงเพิ่มเติมพระราชนิพนธ์เสียมาก และมีหลายฉบับที่สงสัยว่ามีผู้อื่นแทรกแซงเพิ่มเติม พึ่งมาพบฉบับเดียวซึ่งเห็นว่าเป็นหลักฐานยิ่งกว่าฉบับอื่น ๆ ที่ได้พบมา หนังสือปฐมวงศ์ฉบับนี้ เป็นลายมืออาลักษณ์เขียนในสมุดคำ ๒ เล่ม เดิมเป็นของสมเด็จพระเจ้าฟ้ากรมพระยาบำราบปรปักษ์ รับสั่งว่าพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว โปรดให้อาลักษณ์คัดพระราชนิพนธ์ไปสมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ ฯ ประทานหนังสือฉบับนี้แก่หม่อมเจ้า—ประภากรในกรมนั้น แต่ยังทรงผนวชอยู่วัดบวรนิเวศ หอพระสมุด ฯ ได้มาจากหม่อมเจ้าประภากร อ่านตรวจดูสำนวนเห็นเป็นใกล้เคียงพระราชนิพนธ์ยิ่งกว่าฉบับอื่น ๆ จะมีขาดเกินบ้างก็เป็นแต่ถ้อยคำที่ผู้เขียนพลั้งพลาด ไม่มีสำนวนแทรกแซง จึงเห็นควรที่จะพิมพ์รักษาไว้และเป็นฉบับสำหรับสอบกับฉบับอื่น ๆ ที่อ้างว่าเป็นหนังสือเรื่องปฐมวงศ์ด้วยกัน

ตำนานพระราชนิพนธ์เรื่องปฐมวงศ์นี้ ข้าพเจ้ายังไม่ทราบความแน่ชัดว่าทรงพระราชนิพนธ์เหตุอันใด จึงทรงพระราชนิพนธ์หนังสือเรื่องนี้ และทรงพระราชนิพนธ์เมื่อใด มีหนังสือปฐมวงศ์ที่พิมพ์ไว้ในหนังสือวชิรญาณ เมื่อประกาศ จ.ศ. ๑๒๔๗ ฉบับ ๑ อ้างว่าพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว โปรดให้พระศรีสุนทรโวหาร (พุก สาธกัญญ์) จดหมายเหตุต้นพระบรมราชวงศ์ไว้สำหรับแผ่นดินเมื่อ ณ วันพฤหัสบดี เดือน ๑๑ ขึ้น ๕ ค่ำ ปวศก จ.ศ. ๑๒๒๒ ในหนังสือปฐมวงศ์ฉบับนั้น ทางสำนวนก็เป็นพระราชนิพนธ์ มิใช่แต่ง

เป็นสำนวนผู้รับ ๆ สิ่ง ความข้างตอนต้นกล่าวเริ่มด้วยพระราชประวัติ พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลก เดินทำนองความคล้ายเรื่อง ปฐมวงศ์ ลงมาจบตอน ๑ แล้วขึ้นตอนใหม่ คล้ายกับความในเรื่อง ปฐมวงศ์ฉบับที่พิมพ์ในสมุดเล่มนี้ เห็นได้ว่าเป็นหนังสือ ๒ เรื่อง ด้วย มีความซ้ำกันหลายแห่ง และตรงหัวต่อบอกจบเรื่องเก่าและขึ้นเรื่องใหม่ แลเห็นได้ชัดเจน เหตุใดเรียกว่าเรื่องปฐมวงศ์ จึงเป็นหนังสือ ๒ เรื่องเช่นนั้น ข้าพเจ้าก็ยังไม่เห็น แลไม่พร้อมที่จะวินิจฉัยในเวลานี้ จะพิมพ์ไว้ในเล่มนี้แต่ฉบับซึ่งเห็นว่าดีที่สุด เพื่อให้ปรากฏแก่ท่านทั้งหลาย ขอให้ช่วยกันพิจารณาต่อไป

๕. เรื่องตำนานพระโกศนั้น เดิมพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระสมมตอมรพันธุ์ แต่ยังดำรงตำแหน่งเป็นสภานายกหอพระสมุดสำหรับพระนคร ทรงค้นพบบาญชีพระนามที่ได้ทรงพระโกศทองใหญ่ มีจดไว้ในห้องอาลักษณ์ มีรายพระนามตั้งแต่รัชกาลที่ ๑ ลงมาจนถึงรัชกาลที่ ๔ กรมพระสมมตฯ ทรงเรียบเรียงเพิ่มเติมต่อมาจนถึงรัชกาลปัจจุบันนี้ ประทานไว้ในหอพระสมุดฯ ข้าพเจ้าเห็นสมควรจะพิมพ์บาญชีนี้ให้ปรากฏ ด้วยเป็นของโจษกันอยู่เนื่อง ๆ ว่าพระศพเจ้านายพระองค์ไหนได้ทรงพระโกศทองบ้าง ครั้นเมื่อเอาบาญชีของกรมพระสมมตฯ มาตรวจดู เกิดความคิดขึ้นว่า ควรจะเรียงตำนานพระโกศอื่น ๆ ขึ้นด้วย พิมพ์รักษาไว้อย่าให้ความรู้ในเรื่องพระโกศสูญเสีย ข้าพเจ้าจึงขยายเรื่องเรียบเรียงเป็นตำนานพระโกศ เมื่อแต่งแล้วส่งไปถวายสมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ เจ้าฟ้ากรมพระนครสวรรค์วรพินิต ขอให้ทรงช่วยตรวจแก้ไขให้เรียบร้อย ได้ทรงพระอนุสาหาเสด็จไปตรวจ

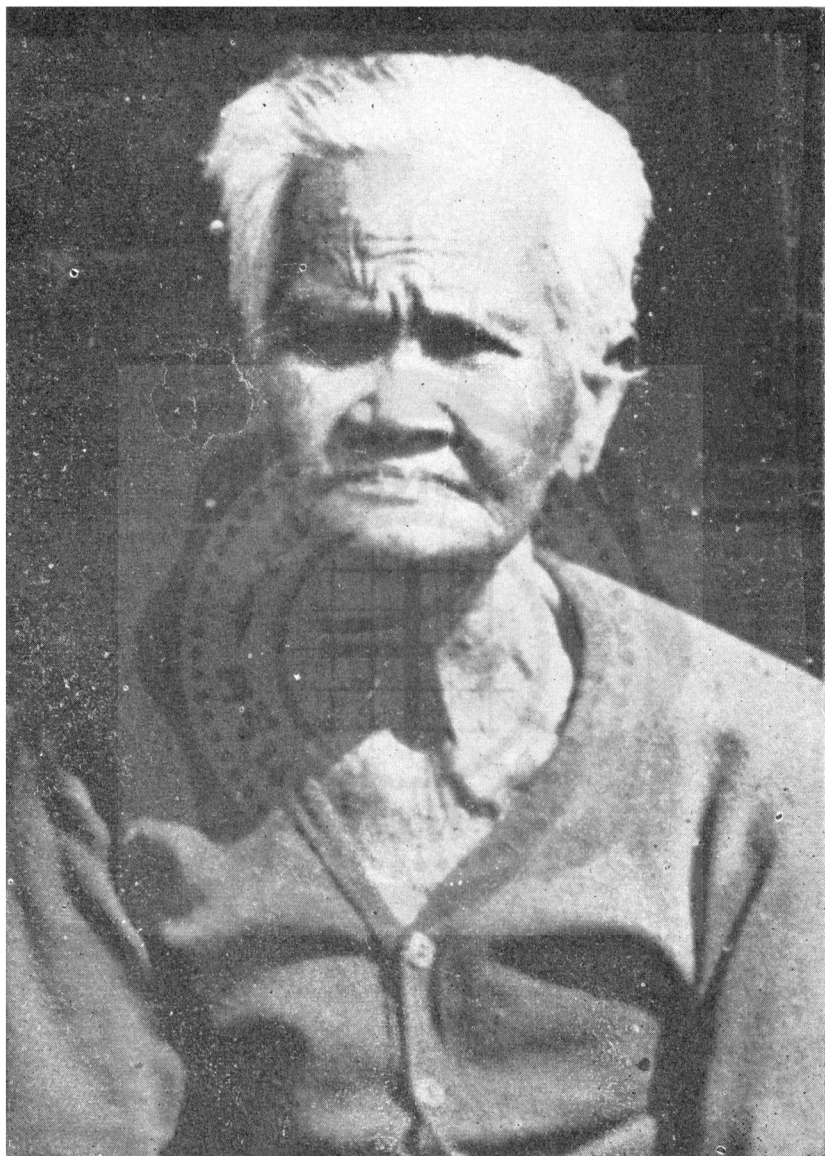
ณ

ดูโดยทางฝีม่อข้าง แล้วทรงแก้ไขเรื่องตำนานพระโกศที่ข้าพเจ้าเรียง
ไป สำเร็จรูปเป็นอย่างที่ดีพิมพ์ไว้ในประชุมพงศาวดารเล่มนี้ เรื่อง
ตำนานพระโกศ จึงเป็นเรื่องที่ได้แต่งด้วยกัน ๓ คน ดังอำหนำบอกไว้
ในตอนตำนานด้วยประการฉะนี้”

กรมศิลปากร ขออนุโมทนากุศลราศีทักษิณานุประทานซึ่ง
เจ้าภาพได้นำเพ็ญอุทิศแด่ นางเปลื้อง อินทรทูต ผู้ล่วงลับไปแล้ว
และกุศลปณิธานตลอดจนศรัทธาที่ได้ให้จัดพิมพ์หนังสือเล่มนี้
เผยแพร่เป็นหิตานุหิตประโยชน์เกื้อกูลการศึกษา ค้นคว้าวิชาการ
ทั้งนี้ จงเป็นปัจจัยอำนวยให้ นางเปลื้อง อินทรทูต ประสพแต่
อิฏฐคุณมณูญผล ถึงซึ่งสุคติและทิพยสมบัติในสัมปรายภพ ตาม
ควรแก่ฐานะทุกประการ เทอญ.

กรมศิลปากร

๑๗ มกราคม ๒๕๐๗

นางเปลื้อง อินทรทต_{น์}

ช้าตะ ๒๔๑๙

มรณะ วันที่ ๒๖ กุมภาพันธ์ ๒๕๐๖

ประวัติ

นางเป็ล^๕อิง อินทรทุต เป็นบุตรนายเล็ก นางคัม^๕ เกิดเมื่อ
๖^๕ยชวศ เดือนธันวาคม พ.ศ. ๒๔๑๘ ที่บ้านตำบลวัดลุ่ม อำเภอบางกรวย
จังหวัดนนทบุรี ได้สมรสกับนายพัก อินทรทุต เมื่อ พ.ศ. ๒๔๓๖
มีบุตรและธิดาด้วยกัน ๘ คน คือ

๑. นางกิมลี เหวะสุข
๒. นายสมบุรณ์ (เต็ง) อินทรทุต (ถึงแก่กรรม)
๓. นางทองปาน (อยู่ต่างประเทศ)
๔. นางเปรม วงษ์กอบรัชฎ์ (ถึงแก่กรรม)
๕. นางเครือ^๕อิน อินทรทุต
๖. นางกิมลัษ^๕ (อยู่ต่างประเทศ)
๗. นางกิมเหรียญ แซ่ลิม
๘. นางอรุณ วัฏกานนท์

นางเป็ล^๕อิง อินทรทุต ได้ช่วยด้วยโรคชราอยู่ประมาณ ๕ วัน
ถึงแก่กรรม เมื่อวันที่ ๒๖ กุมภาพันธ์ พ.ศ. ๒๕๐๖ เวลา ๗.๓๐ น.
สิริรวมอายุได้ ๘๘ ปี

เจ้าภาพ ขอขอบพระคุณ ท่านที่เคารพทุกท่าน ที่ได้กรุณา
มาเป็นเกียรติในงานฌาปนกิจศพครั้งนี้.

คำไว้อาลัย

วันที่ ๒๖ กุมภาพันธ์ ๒๕๐๖ เป็นวันสูญเสียครั้งสำคัญ และยิ่งใหญ่ของลูก ๆ นับเป็นวาระที่สองหลังจากการสูญเสีย พ่อเมื่อ ๓๐ ปีมาแล้ว ซึ่งเป็นไปอย่างไม่คาดฝัน ถึงแม้ว่าลูก ๆ จะรู้แก่ใจดีแล้วว่า ความตายเป็นของเที่ยงแท้ที่ทุกคนไม่สามารถ จะหลีกเลี่ยงได้ แต่การจากไปอย่างกระทันหันของแม่ นั้น ได้ยัง ความเศร้าโศกอาลัยรักและความว่าเหวให้แก่อีก ๆ สุดท้ายจะหา คำใดมารำพันได้ ไม่สามารถที่จะพรรณนาถึงคุณงามความดีของแม่ ให้สมกับความประเสริฐของแม่ ในความนึกคิดของลูก ๆ ได้

หลังจากสิ้นบุญพ่อแล้ว แม่ก็เป็นมิ่งขวัญ หลักรับ เครื่อง ยึดเหนี่ยวของลูกและหลาน ๆ ปรกติสุขภาพอนามัยของแม่อยู่ ในสภาพที่ดีตามลักษณะของผู้มีอายุที่แข็งแรง แม่ไม่เคยเจ็บป่วย ด้วยโรคใด ๆ มาเลย ตลอดอายุของแม่ ต่อเมื่อประมาณวันที่ ๒๑ กุมภาพันธ์ ๒๕๐๖ แม่เริ่มมีอาการเบื่อหน่าย ไม่รับ- ประทานอาหาร เนื่องจากโรคชรา ลูก ๆ ได้ให้แพทย์มา ตรวจอาการ แพทย์แนะนำให้ไปรักษาตัวที่โรงพยาบาล แต่แม่ ไม่ยินยอม กลับบอกว่าจะขอตายที่บ้าน ลูก ๆ ก็ให้การปรนนิบัติ รักษาพยาบาลอย่างดี แต่อาการไม่ดีขึ้น วันที่ ๒๖ กุมภาพันธ์ ๒๕๐๖ เวลา ๗.๓๐ น. แม่ก็ได้จากไปด้วยอาการสงบ จึงยัง ความเศร้าเสียใจอย่างใหญ่หลวงให้แก่ลูกและหลาน ๆ ซึ่งยังมีได้

๗

มีโอกาสนองพระคุณครั้งสุดท้ายในชีวิตของแม่ ด้วยการรักษาพยาบาลให้เต็มมือ

แม่ได้จากลูก ๆ และหลานไปแล้ว จากไปอย่างไม่มีวันกลับมาอีก คงเหลือแต่ชื่อและความดีงามเท่านั้นที่อยู่ในความทรงจำรำลึกถึง ขอกุศลผลบุญและคุณธรรมความดีที่แม่ได้กระทำมา และกุศลผลบุญที่ญาติมิตรและลูกหลานบำเพ็ญอุทิศให้ จงดลบันดาลให้ดวงวิญญาณของแม่สุดที่รักและเคารพยิ่งของลูก ๆ จงไปสู่สุคติในสรวงสวรรค์ นั้นเทอญ.

จากลูก
บุ

จดหมายเหตุโหร

- ปีมะเส็ง จ.ศ. ๒๘๓ ฅ วัน ๔ ๖ ค่ำ เวลารุ่งแจ้ง เกิดพระเจ้า
พรหมราชาษัตริย์ที่ ๔๑ เชียงแสน ซึ่งปราบ
ขอมพ่ายแพ้ลงมาถึงแดนชะเลียง
- ปีเถาะ จ.ศ. ๔๓๕ ฅ วัน ๓ ๖ ๕ ค่ำ ยามใกล้รุ่ง เกิดขุนเจือง
บรมราชาธิราช ชนมาอยู่ ๓๖ ปี ได้ราชสมบัติ
เชียงใหม่ ครองราชสมบัติ ๒๔ ปี ชนล้าน
ช้าง ครองล้านช้าง ๓ ปี ชนญวนแถว ครอง
แผ่นดินแถว ๑๔ ปี
- ปีชวด จ.ศ. ๔๕๖ ฅ วัน ๓ ๖ ๖ ค่ำ ชนเจืองรบชิงแผ่นดิน
ของ ชนมาอยู่ ๗๗ ปี จึงทิ้งคตในที่มกลาง
สงคราม
- ปีระกา จ.ศ. ๕๓๕ เมืองเสียงแตก พม่าชิงวะชนะ
- ปีมะแม จ.ศ. ๕๔๕ ฝรั่งเศสเอาเมืองมัตมะ ครึ่งนั้นคือฝรั่งเศส (รับ
สั่งว่าฝรั่งเศสยุโรปยังไม่มา)
- ปีจอ จ.ศ. ๖๐๐ ฅ วัน ๑ ๓ ค่ำ เวลายามรุ่ง เกิดพระยา
มังรายผู้สร้างเชียงใหม่ ชนหริภุญไชย
ได้ราชสมบัติในเมืองเงินยวง

ปีจอ จ.ศ. ๖๐๐

ณ วัน ๕^๕ ๖ ค่ำ เวลาใกล้รุ่ง เกิดพระ-
ยงจำเมืองกษัตริย์พเยา เป็นศิษย์เทพฤาษี
คอยวัน แลพระศุภรทนต์ฤาษีกรุงละโว้
ครุพระร่วง ศักราช ๖๒๐ ได้ผ่านสมบัต

ปีชวด จ.ศ. ๖๗๖

ณ วัน ๒^๔ ๕ ค่ำ เวลารุ่ง เกิดพระเจ้าอยู่ทอง
รามาชิต

ปีเถาะยังเป็นโทศก

ณ วัน ๖^๖ ๕ ค่ำ เวลา ๓ นาฬิกา ๘ บาท

จ.ศ. ๗๑๒

สร้างกรุงศรีอยุธยา

ปีกุน จ.ศ. ๗๒๑

ณ วัน ๖^๖ ๔ ค่ำ ทำวอของสร้างกรุงศรี-
อยุธยาอีกครึ่งที่ ๒ เมืองพะโคเสีย

ปีมะเส็ง จ.ศ. ๗๕๕

เสียเมืองรวงมละ

ปีฉลู จ.ศ. ๗๗๑

เสียเมืองสระอภัย

ปีเถาะ จ.ศ. ๗๗๓

เสียเมืองตะเฆะ เสียเมืองทละ เสียเมือง
ย่างกุ้ง

ปีเถาะ จ.ศ. ๗๗๓ มา

จนถึง จ.ศ. ๗๗๔

ใช้ไปเมืองหนาลูกต๋องก็แล

ปีมะโรง จ.ศ. ๗๗๔

พญาน้อยคึกขบถในเมืองย่างกุ้ง

ปีมะแม จ.ศ. ๗๗๗

ศึกพญาทองอุ ฝรั่งเศสพญู เป็นวันเสาร์ยกลง
มา อายุได้ ๒๖ ปี ขวอกศักราช ๗๗๘
ตายในเมืองพะโค

- ๒๖๖๖ จ.ศ. ๑๑๖๖ พระอาทิตย์อยู่ราศีมีน องศา ๗ จึงได้ชนะ
มังคลุ ทวิมังคลุมหากษัตริย์ทำลายเสีย
- ๒๖๖๗ จ.ศ. ๑๑๖๗ เกิดพระไชยเชษฐาธิราชเจ้าล้านช้าง ณ วัน
๑ ๑ ค่ำ เวลายามแตรเที่ยง อายุ ๑๕ ปี
ได้เป็นกษัตริย์ พระชนม์ ๓๔ ปีถึงคต
- ๒๖๖๘ จ.ศ. ๑๑๖๘ ครองนพญาองค์หนึ่ง ได้ครองเมืองใน ๒๑
พญาองค์หนึ่งนิพพาน เอา ๒๑ นั้นขวกลงใน
๑๔๖ ได้ ๑๖๗ พญาที่ได้ครองเมืองใหม่
นั้นนิพพานแล
- ๒๖๖๙ จ.ศ. ๑๑๖๙ ณ วัน ๗ ๕ ค่ำ เดือน ๘ (พระยอดฟ้า)
เสด็จออกพลับพลาทอดพระเนตรชนเข้า พญา
ช้างงาหัก ครนอยู่มาช้างร้องเป็นอัครวิชัย
- ๒๖๗๐ จ.ศ. ๑๑๗๐ ณ วัน ๑ ๘ ค่ำ เดือน ๐ ข้าราชการกิต
ติขบถ จับ (พระยอดฟ้า) พระเจ้าแผ่นดิน
สำเร็จโทษซึ่งเอกราชสมบัติ
- ๒๖๗๑ จ.ศ. ๑๑๗๑ มีสุริยุปราคาเวลาใดก่อน เป็นสัพพรากกลม
มณฑลพระอาทิตย์มืด
- ๒๖๗๒ จ.ศ. ๑๑๗๒ ณ วัน ๗ ๙ ค่ำ เดือน ๘ เสียพระนคร
ศรีอยุธยาแก่เจ้าหงสาวดี
ณ วัน ๖ ๑๒ ค่ำ พระมหาธรรมราชาได้
ราชสมบัติ (หมายเหตุ อีกฉบับหนึ่งว่า ปี

มะเส็ง จ.ศ. ๙๓๑ ณ วัน ๑ ๑ ๙ คำเสีย
 กรุงศรีอยุธยาแก่เจ้าหงษา ๑ สมเด็จพระ
 มหาธรรมราชาปราบดาภิเษก ณ วัน ๖ ๑ ๑๒
 คำ)

ปีระกา จ.ศ. ๙๒๓ ณ วัน ๕ ๑ ๙ คำ พระศรีศิลป์ตายในพระ
 ราชวัง จักรพรรดิส่งราชไปฆ่าเสีย
 ณ วัน ๗ ๑ ๙ คำ พญาสีหราชเทโชรับพระ-
 ราชอาญาขัง

ปีกุน จ.ศ. ๙๒๕ เวลาค่ำแล้ว ๓ นาฬิกา พระ ๘ จักรพรรดิ ๒ กัน
 ภาค ๑ ยิง ๓ ภาค จันทรวัดมี ๖๒๙ แล
 ชนทั้งปวงเกิดทรพิษตายมาก แลครั้น
 ทำพระราชไมตรีกับพระเจ้าหงษา

ปีกุน จ.ศ. ๙๖๑ เมืองหงษาแตก มีลูก ๓ คน

ปีชวด จ.ศ. ๙๖๒ เมืองทวายเสียแก่ไทย

ปีขาล จ.ศ. ๙๗๖ พญาลูก ๓ คนนั้นจึงไปล่อเมืองเชียงใหม่

ปีวอก จ.ศ. ๙๘๒ เศษ ๘ ญุ่นเข้าเมือง (หมายเหตุหนึ่งว่า
 ๙๗๒)

ปีระกา จ.ศ. ๙๘๓ เศษ ๓ ออกผตายมาก

ปีจอ จ.ศ. ๙๘๔ เศษ ๘ ช้างเผือกล้ม คนออกผตายมาก

ปีวอก จ.ศ. ๙๘๔ สมเด็จพระนารายณ์มหาราชสมภพ พระ
 ชันษา วัน ๑ คำ ปีวอก จ.ศ. ๙๘๔ พระชนม์

๕

- ได้ ๒๕ ปี ไ้ราชสมบัติอยู่ ๒๖ ปี รวม
๕๑ พรรษา สวรรคต วัน ๕ ๖ ๕ ค่ำ ปีจอ
จ.ศ. ๑๐๔๔ (รับสั่งว่าผิด)^๓
- ปีระกา จ.ศ. ๔๔๕ เหตุการณ์นี้แล่มั้มีก่เลี้ย ชาวนครคึกขบถ
แล
- ปีชวด จ.ศ. ๑๐๑๒ พญาเมืองสระเก็น เมืองมอญ เลี้ยเคระหะเลี้ย
โคกชำระสลังกาย
- ปีวอก จ.ศ. ๑๐๑๘ เศษ ๐ วันวายพระองค์ไชย พระ (ศรีสุ)
ธรรมราชา
- ปีมะโรง จ.ศ. ๑๐๕๐ เศษ ๘ วันวายวิไชยเขนทร์เมืองลพบุรี
ปีมะเมีย จ.ศ. ๑๐๕๒ พระเพทราชาเป็นเจ้ามาจนทุกวันนี้ บันค้อง
ยกกองทัพกรุงไปปราบเมืองตาน
- ปีมะแม จ.ศ. ๑๐๕๓ ค้องยกกองทัพกรุงหนนไปปราบเมืองตาน
ปีมะโรง จ.ศ. ๑๐๗๔ เมอครั้งขุนหลวงเล่นปล่า บันเคอน ๑๒ ค้อง
ยกกองทัพกรุงไปปราบเมืองมฤท
- ปีมะแม จ.ศ. ๑๐๘๕ ณ วัน ๕ ๖ ๓ ค่ำ เวลา ๗ ทุ่ม กลายค
ตกเลียงคิงบัน พระยาราชสงครามชักพระ
ไ้ยาสน์วัดป่าโมก
- ปีชวด จ.ศ. ๑๐๙๔ ขุนหลวงท้ายสระสวรรคตในเคอน ๒ ช้าง
แรม อยู่ใ้ราชสมบัติ ๒๗ ปี (รับสั่งว่า
รัชกาลผิด) พระชนมายุ ๕๑ ปี ในบันเพิ่ม
อชกวารอก ๒ ปีเคียงกัน

ปีขาล จ.ศ. ๑๐๕๖ ฅ วัน ๔ ๑ ๑๐ ค่ำ จันเป็นขยดเข้าปล้น

พระราชวัง

ปีเถาะ จ.ศ. ๑๐๕๗ มีดาวกลางวัน ตั้งต้นปักขคณนา ฅ วัน

๗ ๑ ๓ ค่ำ

ปีมะโรง จ.ศ. ๑๐๕๘ นางช้างเผือกขอมเข้ามาถึงกรุง ๑

ปีมะเส็ง จ.ศ. ๑๐๕๙ พระพันวษานิพพาน

ปีระกา จ.ศ. ๑๑๐๓ ทำวัตรมงคลพิตร มีดาวหางบน

ปีจอ จ.ศ. ๑๑๐๔ ช้างเผือกล้ม ใ้ช้างเนียมควั่น

ปีชวด จ.ศ. ๑๑๐๖ ฅ วัน ๖ ๑ ๑๒ ค่ำ ไฟไหม้วังหน้า ใ้

แปะประกยมิใช่เขย

ปีฉลู จ.ศ. ๑๑๐๗ บุรณะวัฏฏเขาทอง

ปีเถาะ จ.ศ. ๑๑๐๘ ฅ วัน ๓ ๑ ๕ ค่ำ มหาทองวัชยันไคอิฐเสีย

ไฟไหม้วัดยมไท

ฅ วัน ๕ ๑ ๗ ค่ำ พยทองแขวงเมืองบาง

ตะพาน

ปีมะเส็ง จ.ศ. ๑๑๑๑ ออกหัตถ์พิชคนตายชุม มอญบ้านโพธิ-

สามต้นหน

ปีมะแม จ.ศ. ๑๑๑๓ ลักกามาขอพระสงฆ์ไปสั่งสอน บนมีดาว

หาง

ปีจอ จ.ศ. ๑๑๑๖ จับพระวังหน้ากับเจ้าฟ้าสังวาล

- ปีขาล จ.ศ. ๑๑๒๐ ฅ วัน ๕ ๖ ค่ำ พระเจ้าอยู่หัวบรมโกษฐ
สวรรคต อยู่ในราชสมบัติ ๒๖ ปี พระชน-
มายุ ๗๗ ปี
ฅ วัน ๕ ๖ ค่ำ มีจันทร์ปราภา ขึ้นขาว
แพง เกวียนละ ๑๒ คำลึง
- ปีเถาะ จ.ศ. ๑๑๒๑ เนรเทศเจ้ากรมหมื่นเทพพิพิธออกจากกรุง ฯ
เดือน ๔ พม่ามีถองเจ้าลัทธิมกร ฯ
- ปีมะโรง จ.ศ. ๑๑๒๒ พม่ายกหนีไป จับนายปิ่นราชมนตรี ฅ วัน
๗ ๑๒ ค่ำ มีจันทร์ปราภา
- ปีมะเมีย จ.ศ. ๑๑๒๔ ฅ วัน ๑ ๑๒ ค่ำ มีสุริยปราภา ฅ วัน
๒ ๑๒ ค่ำ มีจันทร์ปราภา
- ปีระกา จ.ศ. ๑๑๒๗ พม่ายกเข้ามาตั้งวงษ์หนของชาว
- ปีจอ จ.ศ. ๑๑๒๘ ฅ วัน ๒ ๓ ค่ำ เสียค่ายปากจั่น พม่า
เจ้าลัทธิมกร ฯ
- ปีกุน จ.ศ. ๑๑๒๙ ฅ วัน ๒ ๕ ค่ำ กลายาตก ฅ วัน
๓ ๕ ค่ำ เสียกรุงแก่พม่า ฅ วัน ๕ ๕
ค่ำ พม่าฆ่าคน ขึ้นมีอิฐกวรโหรมิได้ท-
หมาย
- ปีชวด จ.ศ. ๑๑๓๐ เมืองพิษณุโลก เมืองพิทิตร แดกมาสู่โพธิ-
สมภาร ไ้เมืองนครราชสีมา ฅ วัน
๓ ๑ ค่ำ เวลาเช้าโมง ๑ แผ่นดินไหว
ขึ้นเจ้าตากไ้ราชสมบัติ อายุ ๓๔ ปี

ปีนตุ จ.ศ. ๑๑๓๑ พระสงฆ์ลຸຍໄຟ ໔໔ ໄດ້ເມືອງນະຄົງຣຸມຣາຊ
 ปีขาล จ.ศ. ๑๑๓๒ ໔໔ ໄດ້ເມືອງຊຽງບຸຣີ ພ່າຍກຈາກຊຽງບຸຣີແຕກ
 ກຸ້ຍໄປ

ปีมะเส็ง จ.ศ. ๑๑๓๕ ໕ ໕ ໑໑ ຄຳ ມີຈັນທຸປຣາຄາ ໕ ໓
 ໓ ໑ ຄຳ ພ່າຍກມາທັງເມືອງພິໄສຍ ໕ ໓
 ໓ ໓ ໒ ຄຳ ພ່າຍກ

ปีมะเมีย จ.ศ. ๑๑๓໖ ໕ ໓ ໑໐ ຄຳ ມີສຸຣິຍປຣາຄາ ໕ ໓
 ໓ ໑ ໑໒ ຄຳ ເວລາ ໑໑ ທຸ່ມ ດາວພຣະເສັ້ນ
 ເຂົ້າວຽງພຣະຈັນທຸ ດາວອັນຂັນວິມແກ່ເໜືອ
 ໕ ໓ ໑໒ ຄຳ ໄປຕີໄດ້ເມືອງເຊີງໃໝ່
 ໕ ໓ ໒ ຄຳ ດາວໂຣຮິດີເຂົ້າແກ່ພຣະ
 ຈັນທຸຂ້າງໄຕ້ ໕ ໓ ໒ ຄຳ ເວລາ
 ໑໐ ທຸ່ມ ໄດ້ເມືອງເຊີງໃໝ່ ລາວໄປສຸພລາ
 ຫີນ ໕ ໓ ໓ ຄຳ ມີຈັນທຸປຣາຄາ

ปีมะแม จ.ศ. ๑๑๓໗ ໕ ໓ ໕ ຄຳ ເວລາ ໓ ທຸ່ມ ພ່າຍກ
 ຫາເຂົ້າແກ່ໄປປາກແພຣກ ໕ ໓ ໕
 ຄຳ ພ່າຍກແຕກຈາກແພຣກ ໕ ໓ ໑໐ ຄຳ
 ຂ້າງໃນເປັນໂທຍລຽງພຣະອາຣຸນທຸຣະລາການປະ-
 ຫາຣຸໄວ້ຕຸນາຍປະຕຸກຸນຸນ
 ໕ ໓ ໑໑ ຄຳ ເພີ່ນບາດຊຽງ ໓ ຄົນ
 ຄຸນລະ ໑໐໐

ปีวอก จ.ศ. ๑๑๓๘ ฅ วัน ๕ ๑๕ คำ เสี่ยงเมืองพิษณุโลก เวลา
๒ ยามเศษ ฅ วัน ๒ ๑ คำ ย้าย ๔ โมง
นางพระยาแล้ม ฅ วัน ๒ ๑ คำ ๓ คำ เกิด
พายุลใหญ่ฝนตกทำใหญ่ลูกเห็บตกถูก โรงขึ้น
ฉนวนประจําท่าทลาย เรือนทลายประมาณ
๑๖๐ หลัง

ปีจอ จ.ศ. ๑๑๔๐ ฅ วัน ๗ ๑ ๕ คำ บอกว่าพม่ายกมาตี
เมืองฝาง ลงพระอาญาตำรว ๕๐๐ คน

ปีกุญ จ.ศ. ๑๑๔๑ เกอน ๔ พระแก้วมรกตถึงกรุง ๑

ปีชวด จ.ศ. ๑๑๔๒ ฅ วัน ๓ ๑ ๕ คำ สักพระราชอาชณะอธิการ
ฅ วัน ๕ ๑ คำ ย้าย ๕ โมงเศษเป็นปฐมชาติ
ทิศบูรพา ฅ วัน ๖ ๑ ๗ คำ วิวเคราะห์ยศ
เจ้าวังนอก ฅ วัน ๒ ๑ ๘ คำ ราชอาชณะ
แย่งกัน ข้างหนึ่งว่าให้วัดฤหัสถ์ไม่ได้ เป็น
โทษทั้งที่ ๓๐ } ๕๐๐ ของค์ ฅ วัน ๓ ๑ ๔ คำ
เสด็จออกขุนนางทั้งพระโรง เหยี่ยวฉายนก
ชนหน้าพระที่นั่ง

ปีฉลู จ.ศ. ๑๑๔๓ เกอน ๒ พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้า ๑
ยกทัพไปเขมร ฅ วัน ๗ ๑ ๔ คำ แล
แรม ๑๑ คำ พระยาสุรศรียกเจ้าฉมกรุง
ฅ วัน ๑ ๑ ๔ คำ ชุนหลวงบวรชวักแจ้ง

ปีขาล จ.ศ. ๑๑๔๔ ฅ วัน ๓^๖ ๕ ค่ำ พระจันทร์เข้าฤกษ์กติกา
 ฅ วัน ๖^{๑๓} ๕ ค่ำ พระพุทธชยอกฟ้า^{๑๓} ๖ ใต้
 ราชสมบัติปราบดาภิเษก ชนมา^{๑๓} ๕ ๕ ปี
 กบ ๑ เดือน กบ ๔ วัน ฅ วัน ๔^{๓๓} ๕ ค่ำ
 เจ้าตากกบ^{๑๓} ๕ ชนมา^{๑๓} ๕ ๕ ปี กบ ๑๕ วัน
 ฅ วัน ๑^{๑๐} ๖ ค่ำ สร้างเมืองบางกอก
 เวลา^{๑๐} รุ่งแล้ว ๔ บาท ฅ วัน ๗^{๑๓} ๖ ค่ำ ไฟ
 ไหม^{๑๓} ตักดินเมืองนคร ๖ ฅ วัน ๗^{๑๕} ๑๐ ค่ำ
 มีจันทร์ปรา^{๑๓} คา ฅ วัน ๓^{๑๓} ๔ ค่ำ มีจันทร์-
 ปรา^{๑๓} คา สมเด็จพระไวยกาเสวยราชย์

ปีเถาะ จ.ศ. ๑๑๔๕ ฅ วัน ๖^๒ ๕ ค่ำ ข้ายัน^๒ ทิศ ๒ คนเป็นชบถ
 เข้าวังหน้า^๒ ประมาณ ๑๐ ทุ่มเศษ

ปีมะโรง จ.ศ. ๑๑๔๖ ฅ วัน ๖^{๑๓} ๓ ค่ำ เสด็จไป^{๑๓} ยี่สิบปากลั^{๑๓}
 ฅ วัน ๒^{๑๓} ๓ ค่ำ เวลา^{๑๓} ย่ำรุ่ง ๔๒ นาที
 สมโภช^{๑๓} ช้างเผือกแลสร้างวัดสระเกษ ฅ วัน
 ๖^{๑๐} ๔ ค่ำ เวลา^{๑๐} เข้า ๒ โมง ๔ บาท ยก
 ชย^{๑๓} ฟ้า^{๑๓} ศิ^{๑๓} มหาปรา^{๑๓} ๓ ฅ วัน ๒^{๑๒} ๔ ค่ำ
 ขัญ^{๑๓} เษ^{๑๓} พระแก้ว มรก^{๑๓} มา^{๑๓} วัด พระศรีรัตน-
 ศาลาราม

ปีมะเส็ง จ.ศ. ๑๑๔๗ น้ำมาก ข้าวแพงเกวียนละชั่ง ๗ วัน
 ๒ ๓ คำ เจ้าวังแก่นนิพพาน ๗ วัน
 ๗ ๑๐ คำ เวลาเช้า ๔ บาท ยกเควตร-
 ฆัตถ์ที่ประหม่ววังหลวง ๗ วัน ๗ ๒ คำ
 มีจันทร์ปราศ ๗ วัน ๑ ๒ คำ มีสุริย-
 ปราศ ๗ วัน ๓ ๓ คำ ท้าวทิดกาเข้า
 แ่งพระจันทร์แ่งไค้ ๗ วัน ๗ ๔ คำ เวลา
 ท่ม ๑ พม่าปากฟิงแตกฝ่ายเหนือ ๑๐,๐๐๐
 ๑ หลังตีแตก

ปีมะเมีย จ.ศ. ๑๑๔๘ ๗ วัน ๓ ๕ คำ ท้าวพระอังกการเข้าแ่ง
 พระจันทร์ข้างซ้าย ๗ วัน ๕ ๑๒ คำ ท้าว
 พระศุกรเข้าแ่งพระจันทร์ข้างขวา ๗ วัน
 ๕ ๓ คำ เวลาเช้า ๓ โมง กบ ๖ บาท
 ยกทัพหลวงไปไชโยคท่าขนุน ๗ วัน ๔ ๔ คำ
 ทัพหน้าตีพม่าสามสบ ๗ วัน ๖ ๔ คำ
 พม่าสามสบแตก ๓๐,๐๐๐

ปีมะแม จ.ศ. ๑๑๔๙ ๗ วัน ๖ ๓ คำ ยกทัพหน้าไปตีค่ายบาง-
 บ่อ ๗ วัน ๑ ๓ คำ เวลายาม ๑ ไค้
 ๑๐
 ค่ายบางบ่อ ๗ วัน ๔ ๓ คำ ทัพหน้าเข้า
 ๑๓

- ทิดเมืองกลีช่อง ณ วัน ๗^{๒๔} ค่ำ เวลา
ยาม ๑ ไต่เมืองกลีช่อง
- ปีวอก จ.ศ. ๑๑๕๐ ณ วัน ๔^{๒๕} ค่ำ มีสุริยุปราคา ทาวพระศุกร์
เข้ากลางกติกา เข้าแจ้งพระจันทร์ข้างใต้
- ปีระกา จ.ศ. ๑๑๕๑ ณ วัน ๑^{๒๖} ค่ำ เวลาบ่าย ๔ โมง พัวผ่า
ช่อฟ้ามุงมหาปราสาทข้างอุดรทิศ ไฟติด
ช่อฟ้าไหม้สันทั้งปราสาท
- ปีชวด จ.ศ. ๑๑๕๔ ชุนฉวนโยคใส่ธิดาวารผิต หมูไทรปฏิทิน
ก็เตียน
- ปีฉลู จ.ศ. ๑๑๕๕ ณ วัน ๖^{๒๖} ค่ำ มีจันทร์ปราคา จัป ๙^{๒๖} ทุ่ม
๑ บาท
- ปีเถาะ จ.ศ. ๑๑๕๗ ณ วัน ๔^{๒๗} ค่ำ ทาวชานายเกื่อน ณ วัน
๒๑^{๒๗} ค่ำ จัปอายอินบางอ้อชยดเมือการ
บรมสมโภชพระอัฐิ
- ปีมะโรง จ.ศ. ๑๑๕๘ ณ วัน ๔^{๒๘} ค่ำ มีจันทร์ปราคาจัปสัพควาธ
ทาวพระเสาร์เข้าแทรก ณ วัน ๑^{๒๘} ค่ำ
ทาวพระอังคารชิงคลของพฤหัสถ์
- ปีมะเมีย จ.ศ. ๑๑๖๐ ณ วัน ๑^{๒๙} ค่ำ เวลาบ่าย ๓ โมง ทำหนัก
แกงสันพระชนม์ ณ วัน ๑^{๓๐} ค่ำ ทำหนัก
ใหญ่สันพระชนม์ เวลา ๑๑ ทุ่ม ๘ บาท

ปีมะแม จ.ศ. ๑๑๖๑ ณ วัน ๗ ๖ ๕ ค่ำ เวลาห้าค่ำแล้วเกิดลมหนัก
ณ วัน ๓ ๖ ๔ ค่ำ เวลาที่อรุณรุ่งแผ่นดินไหว
ณ วัน ๕ ๖ ๑๒ ค่ำ เวลา ๒ ทุ่มเศษ แผ่นดิน
ไหวอีกครั้งหนึ่ง

ปีระกา จ.ศ. ๑๑๖๓ ณ วัน ๕ ๖ ๔ ค่ำ มีสุริยุปราคา ณ วัน
๓ ๖ ๔ ค่ำ มีจันทร์อุปราคา ณ วัน ๗ ๖ ๒ ค่ำ
นางพระยาช้างเผือกมาต้งกรุงเทพมหานคร

ปีจอ จ.ศ. ๑๑๖๔ ณ วัน ๑ ๖ ๒ ค่ำ เวลาบ่าย ๒ โมง ๗ บาท
ชนหลวงกลาง

ปีกุญ จ.ศ. ๑๑๖๕ ณ วัน ๕ ๖ ๑๒ ค่ำ เวลา ๒ ยาม ๕ บาท
กรมพระราชวังสวงวรคต ณ วัน ๒ ๖ ๓ ค่ำ
สำเร็จโทษพระเจ้าหลานอินทปัตย์ ลำควน

ปีชวด จ.ศ. ๑๑๖๖ ณ วัน ๑ ๖ ๒ ค่ำ เวลาห้าค่ำแล้ว ๔ บาท
มีจันทร์อุปราคาสัพคราญ

ปีฉลู จ.ศ. ๑๑๖๗ ณ วัน ๕ ๖ ๔ ค่ำ เวลา ๒ ยาม ๖ บาท มี
จันทร์อุปราคา ณ วัน ๗ ๖ ๒ ค่ำ เวลา
๑๑ ทุ่ม ๕ บาท มีจันทร์อุปราคา

ปีขาล จ.ศ. ๑๑๖๘ ณ วัน ๔ ๖ ๑๒ ค่ำ มีสุริยุปราคา แยกกัน
ที่ว่าไม่มี ได้พระราชทาน ๒ คน ยื่นนำแดง
ปลาสลิดขมิ้น ณ วัน ๔ ๖ ๑ ค่ำ เวลาบ่าย

๒ โมงเศษ กรมพระราชวังหลังสวรรคต
ณ วัน ๑^๗ ๕ ค่ำ ราชานิกะกรมหลวงอิศร
เป็นพระราชวังบวร ฯ ชัณษา ๓๘ ปี ตำ-
เรทรี ณ วัน ๕^{๑๑} ๕ ค่ำ (อีกหมายเหตุหนึ่ง
ว่า ณ วัน ๔^๗ ๑ ค่ำ กรมพระราชวังสถาน
ภิมขมาตย์สวรรคต เวลาบ่าย ๒ โมง)

ปีเถาะ จ.ศ. ๑๑๖๕ ณ วัน ๗^{๑๐} ๖ ค่ำ เชิญพระศพกรมพระ-
ราชวังหลัง ณ วัน ๒^{๑๒} ๖ ค่ำ ถวาย
พระเพลิง ณ วัน ๕^{๑๕} ๖ ค่ำ มีจันทร์ปราศ
เวลา ๔ ทุ่ม ๘ บาท ณ วัน ๗^{๑๗} ๗ ค่ำ เวลา
เช้า ๕ โมง ๒ บาท ณ วัน ๒^{๑๒} ๓ ค่ำ
เจ้าฟ้ากรมหลวงจักรเจษฎาสันพระชนม์

ปีมะโรง จ.ศ. ๑๑๗๐ ณ วัน ๑^๑ ๙ ค่ำ เจ้าฟ้ากรมหลวงศรีสุนทร-
เทพสันพระชนม์ เวลาเช้า ๔^๑ | บาท เจ้า-
ฟ้าเหม็นเป็นโทษถึงตาย

ปีมะเส็ง จ.ศ. ๑๑๗๑ ณ วัน ๕^{๑๓} ๙ ค่ำ เวลา ๖ ทุ่ม พระบรมโกษฐ
พระพุทธรูปออกฟ้าสวรรคต พระชนม์ ๗๒ ปี
กับ ๖ เดือน ๔ วัน อยู่ในราชสมบัติ ๒๘ ปี
ณ วัน ๑^{๑๔} ๑๐ ค่ำ เวลาเช้า ๓ โมง ๓๖ นาที
ราชานิกะพระพุทธรูปเสด็จหล้า ณ วัน ๓^{๑๖} ๙ ค่ำ

เวลาบ่าย ๓ โมง พระสงฆ์สามเณร ๒ องค์นำ
พระธำมมาแต่ลังกาถวาย ณ วัน ๒^๓ ๑๑ คำ
เวลาบ่าย ๕ โมง ๘ บาท จัปอินทรเกษมชยด
ปีมะเมีย จ.ศ. ๑๑๗๒ ณ วัน ๓ ๖ ๓ คำ คาวพระศุภรเข้าในวง
พระจันทร์ข้างทักษิณ

ปีมะแม จ.ศ. ๑๑๗๓ ณ วัน ๑ ๖ ๗ คำ เวลาย่ำค่ำ เห็นดาวหาง
ขึ้นทิศพายัพ ทางไปทิศอีสาน ณ วัน
๑ ๖ ๒ คำ คาวทางสูญหายไป เวลาทุ่ม ๑
กลายาตตก ณ วัน ๒ ๖ ๑๐ คำ มีจันทร์ป-
ราคา

ปีวอก จ.ศ. ๑๑๗๔ ณ วัน ๑ ๖ ๕ คำ เวลาย่ำ ๕ โมง เกิดเป็น
ควันแลพายุ ณ วัน ๑ ๖ ๖ คำ บอกว่าองค์จัน
หนี บอกมาแต่เขียงใหม่ว่าพม่ายกมา
ณ วัน ๕ ๖ ๔ คำ เวลาย่ำ ๓ โมงเศษ พระยา
ช้างเผือกผู้มาถึงกรุงฯ มาแต่เมืองโพธิสัตว์
ณ วัน ๖ ๖ ๔ คำ พระยาช้างเผือกผู้มาแต่
เมืองกัมพูชา

ปีระกา จ.ศ. ๑๑๗๕ ณ วัน ๒ ๖ ๒ คำ เวลาแคว่น เห็นดาว
พฤตัสยคเคียงพระจันทร์ข้างทิศทักษิณ ณ วัน
๓ ๖ ๒ คำ ไฟไหม้บ้านหลวงวัดพระเชตุพน
เป็นอันมาก

- ปีจอ จ.ศ. ๑๑๗๖ เดือน ๑๒ เดือน ๑ รามัญเมืองมัทมยครวั
เข้ามาสู่พระโพธิสมภารประมาณ ๓๐,๐๐๐
ปีถุญ จ.ศ. ๑๑๗๗ ณ วัน ๓ ๗ คำ แลแรม ๑๕ | คำ ๕ พิช
สงฆ์ ๔ พราหมณ์ ๑ ณ วัน ๖ ๗ คำ
เวลาเช้าฝั่งอาถรรพ์เมืองใหม่ปากลัด ณ วัน
๔ ๗ ๘ คำ เวลา ๕ ทุ่ม ๒ บาท มีจันทร์ปร
ราคาตีพศราธิ ณ วัน ๗ ๗ ๑ คำ เวลา
บ่าย ๕ โมง ๖ บาท มีจันทร์ปรราคา
ปีชวด จ.ศ. ๑๑๗๘ ณ วัน ๔ ๗ ๕ คำ เวลาบ่าย ๕ โมง ไฟไหม้
ตรอกวัดโคก พม่าแตกคูกหนีออกมา
คนตายบ้างเจ็บบ้างเป็นอันมาก ณ วัน
๖ ๗ ๑๑ คำ เวลาบ่ายโมง ๑ พระยาช้าง
เผือกผู้มาแต่เมืองเชียงใหม่ ถึงกรุง ฯ ณ
วัน ๒ ๗ ๑๒ คำ ไฟไหม้วัดทองบุ ณ วัน
๔ ๗ ๒ คำ จับเจ้ากรมศรีสุเรนทร์ แล
พระองค์เจ้าสุริวงค์ ณ วัน ๔ ๗ ๒ คำ ไฟ
ไหม้ฉางข้าวหน้าวัดมหาธาตุ ณ วัน ๖ ๗ ๔ คำ
โสกันต์เจ้าฟ้าพระองค์ใหญ่
ปีฉลู จ.ศ. ๑๑๗๙ ณ วัน ๕ ๗ ๕ คำ ช้างเผือกผู้มาแต่เมืองน่าน
ถึงกรุง ฯ เวลาบ่าย ๕ โมง ณ วัน ๖ ๗ ๗ คำ

เวลาบ่ายโมง ๑ มีสุริยุปราคา ณ วัน
 ๑๓^๓ ค่ำ สำเภาไทยเจ้า ๒ ไพว์ ๗ ณ วัน
 ๔๓^๔ ค่ำ เวลาเช้า ๕ โมง ๗ บาท กรม
 พระราชวังสวรรคต ณ วัน ๑๓^๓ ค่ำ
 เวลาเช้ามีสุริยุปราคา ณ วัน ๕^๕ ๒ ค่ำ
 พระยาพลเทพขึ้นตก ณ วัน ๓๓^๖ ค่ำ ไฟ
 ไหม้สพานหัน ณ วัน ๓๓^๖ ค่ำ เข้า ๒ โมง
 พระยาช้างเฝ้ามลงน้ำหายไป

ปีชวด จ.ศ. ๑๑๘๐

ณ วัน ๗^๓ ค่ำ อาจารย์เทศ อาจารย์คิ
 อาจารย์หึง เชิญพระศรีมหาโพธิ พระ
 บรมธาตุ พระเชิวงแก้ว พระบาทจำลองมา
 แท้ลังกา ณ วัน ๑๓^๖ ค่ำ พ้าผ่าเสาชิงช้า
 สำเพ็ง แลวัดเชตุพน วัดมหาธาตุ บน
 ควายตายมาก

ปีเถาะ จ.ศ. ๑๑๘๑

ณ วัน ๗^๓ ค่ำ มีจันทร์ปราศอุ้มคราบ
 ณ วัน ๗^๓ ๑๐ ค่ำ เวลา ๓ ยาม พระสังฆ-
 ราชวัตรราชบุรณะนิพพาน ณ วัน ๒๓^๕ ค่ำ
 เวลา ๒ ทุ่ม มีจันทร์ปราศ

ปีมะโรง จ.ศ. ๑๑๘๒

ณ วัน ๕^๖ ค่ำ เวลายามเศษ ทิศพายัพเป็น
 แสงไฟจับอากาศ ไทรทศเคราะห์เมืองว่าร้าย

จะมีศึกผมาแต่ทิศทักษิณ ให้ตั้งพิธียิงบน
 อาณานา ณ วัน ๒^{๑๐} ๗ คำ พระสงฆ์
 ประน้ำไปรยทราย ณ วัน ๔^{๑๒} ๗ คำ คนตาย
 ด้วยโรคลงรากเป็นอันมาก ณ วัน ๕^{๑๑} ๑๑ คำ
 เวลาบ่าย ๒ โมง ๗ บาท พ้าผ่ามหาปราสาท

ปีมะเส็ง จ.ศ. ๑๑๘๓ เข้าเกี่ยวนระ ๗ คำถึง เข้าสารถึงระ ๓
 สถึงเพ็ช บินงนักคนตายมาก

ปีมะเมีย จ.ศ. ๑๑๘๔ ณ วัน ๑^๑ ๕ คำ จัปชัยกลืน ณ วัน ๕^{๑๓} ๑๐ คำ
 พระโองการตั้งพระพิมลเป็นสังฆราช ณ วัน
 ๗^{๑๔} ๑๒ คำ จัปฝรั่งสลับ เข้าเกี่ยวนระ ๑๑
 คำถึง ณ วัน ๒^{๑๕} ๑๒ คำ พ้าคนฝึก ๓๐ คน
 ท้าวเข้าในวงพระจันทร์ทิศอุดร ณ วัน ๑^{๑๖} ๓
 คำ เวลา ๔ ทุ่ม ๖ บาท มีจันทร์ปราคา
 สุนัขเป็นข้ากักคนตายมาก

ปีมะแม จ.ศ. ๑๑๘๕ ณ วัน ๗^{๑๗} ๘ คำ เวลา ๓ ยามเศษ กรมหลวง
 เทพกนิพพาน

ปีวอก จ.ศ. ๑๑๘๖ ณ วัน ๕^{๑๘} ๕ คำ บ่าย ๓ โมงเกิดพายุใหญ่
 เป็นควันทั้งน้ำทั้งบก กลายาคตกในวัง
 ณ วัน ๕^{๑๙} ๖ คำ ชักศพกรมหลวงเทพวก

ณ วัน ๖ ๗ คำ ช้างเผือกเมืองน่านล้ม

ณ วัน ๑ ๗ คำ ช้างเผือกเมืองเชียงใหม่ล้ม

ณ วัน ๗ ๘ คำ ทรงประสูติ ณ วัน ๔ ๘

คำ เวลา ๒ ยาม แผ่นดินกลางนิพพาน

ณ วัน ๖ ๘ คำ ข้าราชการถอนน้ำ ณ วัน

๑ ๘ คำ ราชภิเษกเจ้ากรมหมื่นเชษฐา-
ยดิษฐ์ เป็นพระเจ้าอยู่หัว

ประกาศ จ.ศ. ๑๑๘๗

ณ วัน ๕ ๑๐ คำ เวลาเช้า เห็นพระอาทิตย์

๒ ดวง ตามกันไปจนเที่ยง แลเห็นพระอาทิตย์

ทรงกลด ๓ วง ๔ วง แรม ๑๑ คำ บ่ายเห็น

พระอาทิตย์ ๒ ดวงตามกันไปจนค่ำ ณ วัน

๖ ๑๒ คำ มีจันทร์ปราศ เวลา ๓ ห่ม

๗ บาท แลมีดาวหางๆ เลื้อยแต่ทักษิณไป

อุดร ณ วัน ๖ ๓ คำ ๕ โมงเช้า มีลมหอบ

เรือลำขึ้นลอยขึ้นไปสูงกว่ายอดพระปรางค์

ปัจจุ จ.ศ. ๑๑๘๘

ณ วัน ๗ ๖ คำ เห็นพระอาทิตย์ ๒ ดวง

ณ วัน ๑ ๖ คำ มีจันทร์ปราศสัพพราน

ณ วัน ๓ ๑๒ คำ มีจันทร์ปราศสัพพราน

ณ วัน ๔ ๓ คำ ยามเค็ช ไฟไหม้ตลาดหอ

กลอง แรม ๕ คำ ไฟไหม้หลังตึกกิน แรม

๖ คำ ไฟไหม้บ้านคอกไม้ แรม ๑๑ คำ
ไฟไหม้ริมบ้านพระยาพิไชยวารี เวลาทุ่มเศษ
ณ วัน ๖^{๑๒} ๓ คำ บอกมาว่าเจ้าเวียงจันทน์ขึ้น
ชยด ณ วัน ๗^{๑๓} ๔ คำ กรมพระราชวังยกทัพไป
ตีเวียงจันทน์ (อีกฉบับหนึ่งว่า ณ วัน ๕^{๑๔} ๔ คำ
กรมนครโยธี เสนิบวรวิชัย ยกทัพ ๔ โมง
๖ บาท ณ วัน ๗^{๑๕} ๔ คำ กรมหมื่นสุนทร-
รักษ์ เจ้าพระยาพระคลัง ยกไปจับเวลา
๓ โมง ๖ บาท)

ปีชวด จ.ศ. ๑๑๕๐ ณ วัน ๒^{๑๖} ๖ คำ บ่าย ๔ โมง ๒ บาท มี
สุริยปราคา ไหรมีได้ถวายฎีกา ณ วัน
๒^{๑๗} ๒ คำ จับเจ้าเมืองเวียงจันทน์มาตั้งกรุงฯ
ณ วัน ๓^{๑๘} ๓ คำ กลาบาตตกเสียงกังขุ่น

ปีชวด จ.ศ. ๑๑๕๒ ณ วัน ๑^{๑๙} ๑ คำ กาวพระเสาร์เข้าเคียงพระ
จันทร์ ณ วัน ๓^{๒๐} ๒ คำ กาวโรหิตีเข้าใน
วงพระจันทร์แทงตลอดไป ณ วัน ๔^{๒๑} ๒ คำ
เจ้าสุวรรณหัน ณ วัน ๖^{๒๒} ๔ คำ เวลาพล
กรมขุนพิพพาน

ปีเถาะ จ.ศ. ๑๑๕๓ ณ วัน ๕^{๒๓} ๕ คำ บ่าย ๓ โมงเศษ กาวเข้า
ในวงพระอาทิตย์ แลกรมหมื่นนเรนทร์

๒๑

นิพพาน ฅวัน ๕^{๑๖} ๕ คำ บ่าย ๒ โมงไฟ
ใหม่ กรมหมื่นสุนทรเทพนิพพานในไฟ
ฅวัน ๖^๔ ๕ คำ เวลายามเศษ กรมหมื่น
นเรศร์นิพพาน ฅวัน ๓^๙ ๖ คำ เสียเมือง
ไชย ฅวัน ๓^{๑๓} ๑๐ คำ ไ้เมืองไชย
ฅวัน ๖^{๑๑} ๑๑ คำ เวลาเย็นของวัดราช-
โอรส ขันยกทัพหลวงไปตีหนองจิก ขันนำ
มากท่อมในพระราชวังประมาณ คอก ๕ นิ้ว
เข้าแพงเกวียนละ ๘ คำถึง

ปีมะโรง จ.ศ. ๑๑๕๔ ฅวัน ๓^๒ ๖ คำ เวลา ๕ ทุ่มเศษ กรมพระ
ราชวังบวร ๖ สวรรคตด้วยพระโรคท้องมาน
ฅวัน ๖^๑ ๑๒ คำ เสียในพระที่นั่งสุท-
ธิมาน เวลา ๓ ทุ่ม ตั้งเจ้าพระยาศรีพิพัฒน์
ให้บูรณะวัดเชตุพน ขันน้ำน้อยนัก ฅวัน
๑^๓ ๓ คำ แผ่นดินไหวเวลาทุ่มเศษ

ปีมะเส็ง จ.ศ. ๑๑๕๕ เดือน ๘ ฝนแล้ง ข้าวแพงเกวียนละ ๗
คำถึง ๒ บาท ฅวัน ๓^๑ ๑๒ คำ เวลา ๒
ยามเศษ แผ่นดินไหว ฅวัน ๑^๓ ๑ คำ
เวลา ๒ ทุ่มเศษ แผ่นดินไหว ฅวัน ๑^๕ ๑ คำ
ยกทัพไปเขมร

ปีมะแม จ.ศ. ๑๑๙๗ ฅวัน ๑๖^๖ ค่ำ พระเจ้าลูกเธอ พระองค์
 ลักษณานีพพาน ฅวัน ๗๖^๖ ค่ำ พระยา-
 ไชยา กรมการบอกเข้ามาว่า พระสงฆ์
 ลักเพศ ๘๕ คน ฅวัน ๔^๖ ๑๐ ค่ำ ยามเศษ
 แฉ่นดินไหว แม่น้ำกระฉอก

ปีวอก จ.ศ. ๑๑๙๘ ฅวัน ๔^๖ ๑๒ ค่ำ ไหรถวายสุริยปราคาเข้า
 ๒ โมง แลเป็นวิปริตมีตฝนตกแต่ที่ ๑๑ จน
 ย่ำเที่ยงมิได้เห็นปรากฏ

ปีระกา จ.ศ. ๑๑๙๙ ฅวัน ๗^๖ ๕ ค่ำ ย่ำค่ำแล้ว พระจันทร์เข้า
 เคียงดาวกติกาก้างไต้ ฅวัน ๕^๖ ๕ ค่ำ
 ๘ ทุ่ม ๔ บาท มีจันทร์ปราคาเป็นสัพพราก
 ฅวัน ๗^๖ ๕ ค่ำ ยามเศษ ฝนตกมากฟ้า
 คะนองเกินกว่าธรรมดา ฅวัน ๓^๖ ๑๑ ค่ำ
 สัมเด็จพระนิพพาน ฅวัน ๓^๖ ๓ ค่ำ เวลา ๒
 ยามเศษ กรมหลวงเทพนิพพาน

ปีจอ จ.ศ. ๑๒๐๐ ฅวัน ๒^๖ ๙ ค่ำ พระสุริยภักดิ์ สำนาน กับ
 เจ้าจอมอิม เป็นโทษถึงประหารชีวิต ๙ คน

ปีกุน จ.ศ. ๑๒๐๑ ฅวัน ๖^๖ ๕ ค่ำ เวลา ๓ ยามเศษ แฉ่นดินไหว
 คนตกใจกว่าทุกครั้ง ฅวัน ๒^๖ ๓ ค่ำ เวลา
 ทุ่ม ๑ กับ ๓ บาท มีจันทร์ปราคาเป็นสัพ-

คราว ๑ วัน ๕ ๗ ๕ คำ เข้า ๒ โมง ๖ นาที
มีสุริยปราคาเป็นครุคราว

ปีฉลู จ.ศ. ๑๒๐๓

๑ วัน ๕ ๗ ๕ คำ พระยาเสวตรกฤษณ์
๑ วัน ๕ ๗ ๓ คำ มีจันทร์ปราคา เวลา ๕
ทุ่ม ๘ บาท

ปีชวด จ.ศ. ๑๒๐๔

๑ วัน ๖ ๑ ๑๐ คำ เวลาบ่ายโมงเศษ สมเด็จพระ
พระสังฆราช(ก่อน)นิพพาน ๑ วัน ๗ ๕ คำ
มีดาวหางเป็นควนพุ่งชนทิศขั้วม เกือบหนึ่ง
โง้งหาย

ปีเถาะ จ.ศ. ๑๒๐๕

๑ วัน ๕ ๑ ๖ คำ เข้า ๒ โมงเศษ เลื่อน
พระวันรัต วัชรราชบรรณะเป็นสมเด็จพระสังฆ-
ราช บินขาวแพ่งต่งแต่เดือน ๒ ถึงเดือน ๔
ขาวสารถึงละ ๑ บาท เป็นไข้จับตายกันมาก
น้ำก็น้อยทำนาไม่ได้

ปีมะโรง จ.ศ. ๑๒๐๖

๑ วัน ๕ ๑ ๖ คำ พายุในพระราชวังที่หน้ามูข
โรงเครื่อง วนนพายุ ๗ แห่ง ตั้งแต่เดือน
๕ ถึงเดือน ๑๐ เข้าแพ่งเกวียนละ ๑ ชั่ง
เข้าสารถึงละ ๘ สลึง ๑ วัน ๖ ๗ ๗ คำ มี
จันทร์ปราคาสัครา ๑ วัน ๑ ๗ ๑๒ คำ มี
จันทร์ปราคาสัครา ๑ วัน ๓ ๑ ๑ คำ เห็น
ดาวหางเป็นควนพุ่ง ๑ วัน ๒ ๑ ๒ คำ

เวลาทุ่ม ๑ ชุกกาขาคตกมาแต่ทักษิณไป
อิสาน

ปีมะเส็ง จ.ศ. ๑๒๐๓ ฅ วัน ๓ ๖ ค่ำ เวลาเย็นเกิดพายุลใหญ่พัด
มาแต่อิสาน เวือแพซาค น้ำเป็นคลื่นใหญ่
เกิดชุมเกดตกเห็นทุกหัวเมือง ฅ วัน ๒ ๑๐
ค่ำ กำปั่นไฟเข้ามาสู่กรุงเทพ ฯ คนตกใจ
เป็นอันมาก

ปีมะเมีย จ.ศ. ๑๒๐๔ ฅ วัน ๑ ๑๐ ค่ำ เวลาเช้า กรมหมื่นนคร-
ศรีรัตนพิพาน ฅ วัน ๖ ๑ ค่ำ ชักพระ
ประธานไปไว้วัดพระองค์เจ้าโสมนัค เวลา ๔
โมงเช้า ตะเฆ่ที่ชักพระนั้นทักพระยายมราช
ซาซาคถึงแก่อนิจกรรม ทักทนายอีกคนหนึ่ง
ด้วย ครั้นนั้นญวนให้ราชสาส์นเข้ามาว่าให้
เป็นมิตรไมตรีกันเถิด ขย่ำรบกันเลย ช้างน
ไม่ยอม

ปีมะแม จ.ศ. ๑๒๐๕ ฅ วัน ๔ ๕ ค่ำ มีจันทร์ปราคา เวลา ๘ ทุ่ม
๖ บาทซัฒคราษ ฅ วัน ๖ ๑๐ ค่ำ มีจันทร์-
ปราคาเวลา ๒ ทุ่ม ๒ บาทสัฒคราษ ฅ วัน
๗ ๑๐ ค่ำ มีสุริยปราคาเวลาบ่าย ๓ โมง
๘ บาท ฅ วัน ๔ ๒ ค่ำ พระยาเพชรปาด
เป็นโทษทำขวัญเมือง ฅ วัน ๕ ๔ ค่ำ ข้าย

๒๕

เจ้าที่สถักรรคคิตขบถยึงพระยามหาเทพถึงแก่
อนิจกรรม ฅ วัน ๑ ๖ ๔ คำ มีจันทร์ปราคา
สัพพรธา

ปีวอก จ.ศ. ๑๒๑๐ ฅ วัน ๑ ๖ ๔ คำ ช้างสี่ประลาทมาใหม่ล้ม
ฅ วัน ๖ ๖ ๑๐ คำ ช้างสี่ประลาทเป็นสี่ของแคง
มาแต่เมืองชนบท บังเกิดช้างในเมืองล้ม๑๑
ช้าง ฅ วัน ๓ ๖ ๑ คำ ชำระหม่อมไกรสร
ฅ วัน ๔ ๖ ๑ คำ บ่ายโมงเศษ สำเร้งไทย
หม่อมไกรสรทวักประทุมคงคา

ปีระกา จ.ศ. ๑๒๑๑ ฅ วัน ๗ ๖ ๗ คำ คนเป็นโรคข้จุนันตาย
ท้วยลงราก็มากกว่าข้มะโรง จนถึงชนคำ
๒ คำ ๓ คำ ๔ คำ

ปีจอ จ.ศ. ๑๒๑๒ ฅ วัน ๗ ๖ ๒ คำ พวกไพรเป็นโทษทั้งกรม
ปีกุน จ.ศ. ๑๒๑๓ ฅ วัน ๔ ๖ ๕ คำ เวลา ๗ ทุ่ม พระบาท
สมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัวสวรรคต ฅ วัน
๕ ๖ ๖ คำ เวลาเช้าโมง ๑ กัย ๓ บาท
บรมราชาภิเษกพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้า
เจ้าอยู่หัว ฅ วัน ๓ ๖ ๖ คำ แท้ยกเลียบ
พระนคร ฅ วัน ๔ ๖ ๖ คำ แท้เรือเลียบ
พระนคร ฅ วัน ๔ ๖ ๖ คำ เข้า ๒ โมง
๑๓
บวรราชาภิเษก

ปีนุก จ.ศ. ๑๒๑๕ ณ วัน ๖^๖ ๑ คำ สมเด็จพระปรมาณูชิตสัน
พระชนม์เวลาย่ำย ๓ โมง

ปีชาด จ.ศ. ๑๒๑๖ ณ วัน ๓^{๑๕} ๑ คำ แรมคำ ๑ นลของคลองผดุง
มีเครื่องเล่นต่าง ๆ

ปีมะเมีย จ.ศ. ๑๒๒๐ ณ วัน ๕^{๑๕} ๑ คำ คาวทางชันทิศพายัพ
ทางอีสานเวไปหายหริ

ปีมะแม จ.ศ. ๑๒๒๑ ณ วัน ๒^{๑๒} ๗ คำ ประหารชีวิตย้ายเขียน
หลวงสุวรรณ กัษรบรรยา ณ วัน ๓^{๑๓} ๗ คำ
เนรเทศพระโยคาภิตเดรวัตรราชสิทธิ แล
เจ้าอธิการวัชยางประทุน ณ วัน ๑^{๑๐} ๑ คำ
กรมสมเด็จพระเคชาสันพระชนม์

ปีวอก จ.ศ. ๑๒๒๒ ณ วัน ๗^๗ ๕ คำ เวลาทุ่ม ๑ แผ่นดินไหว

ปีระกา จ.ศ. ๑๒๒๓ ทรงพระกรุณาโปรดพระนายศรีสรรพเพชภัก-
ติ เป็นราชทูตไปเมืองวิลาศลอนดอน เจริญ
ทางพระราชไมตรี ณ วัน ๕^๒ ๘ คำ คาวทาง
ชันทิศพายัพ

ปีจอ จ.ศ. ๑๒๒๔ ณ วัน ๓^๗ ๑๑ คำ พระอาทิตย์ทรงกลด ๓ วง

ปีชวด จ.ศ. ๑๒๒๘ ณ วัน ๗^๖ ๒ คำ เวลาเที่ยงแล้ว กรมหมื่น
อุดมรัตนราชอินพพาน

ปีมะโรง จ.ศ. ๑๒๓๐ ฦวัน ๕ ๑๕ ค่ำ เวลายาม ๑ พระบาท
สมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวสวรรคต ฦ
วัน ๔ ๑๒ ค่ำ เวลาเช้าโมง ๑ กับ ๒๔
นาที ราชานิเษกพระบาทสมเด็จพระจุลจอม-
เกล้าเจ้าอยู่หัว

ปีมะเส็ง จ.ศ. ๑๒๓๑ ฦวัน ๕ ๑ ค่ำ เวลาย่ำ ๓ โมง บั๊กฉ้ง
ชุกรากวัคฺราชบพิตร คนฆ่าพระธรรมเจดีย์
วัคฺไพธิตาย

ปีมะเมีย จ.ศ. ๑๒๓๒ ฦวัน ๓ ๑๒ ค่ำ พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว
กรวพระสงฆ์สังฆสวค สักเขาเป็นไพร่หลวง

ปีมะแม จ.ศ. ๑๒๓๓ ฦวัน ๖ ๑ ค่ำ เวลาเช้า ๒ โมงกับ ๔๘
นาที หล่อพระบรมรูปทั้ง ๔ พระองค์

ปีจอ จ.ศ. ๑๒๓๖ ฦวัน ๖ ๑๑ ค่ำ เวลา ๘ ทุ่ม กรมพระ
ราชวังไปอยู่ท้างกงสุลอังกฤษ ฦวัน ๒ ๑๓
ค่ำ แผ่นดินไหว ฦวัน ๕ ๑๓ ค่ำ กรมพระ
ราชวังเสด็จกลับเข้าพระราชวัง.

(สันคคหมายเหตุไหรในชุมเท่านั้น)

จดหมายเหตุไหร

ของจมนก่งศิลป์

จมนก่งศิลป์ ชื่อตัวชื่อหฺร่น เป็นบุตรพระอัครเนศ (ม่ง)
แลเห็นหลานพระยาอภัยสรเพลิง ชื่อเดิมอย่างไรไม่ได้ความ ทั้ง
บ้านเรือนอยู่นอกกำแพงพระนคร ตรงหน้าวัดราชบูรณะ

ปีมะโรง จ.ศ. ๑๒๑๘ ณ วัน ๖ ๑๒ ค่ำ เดือนสิบ
ณ วัน ๖ ๑ ค่ำ กรมหลวงภูวเนตรนรินพิพาน
เพลาย่ำ ๕ โมง
ณ วัน ๑ ๑๒ ค่ำ เวลาย่ำ ๒ โมงเศษฟ้าร้อง
ทิศอีสาน
ณ วัน ๔ ๓ ค่ำ กลาสี่แถมเงินกำกั๊กกำขึ้น
ฝรั่งถึงกลาสี่ตกน้ำ เพลาย่ำ ๗ บาท
ปีมะเส็ง จ.ศ. ๑๒๑๙ ณ วัน ๑ ๕ ค่ำ เพลาหัวค้ำพระจันทร์เข้า
ในทีกาแต่รัศมีดาวอัยไป
ณ วัน ๒ ๕ ค่ำ พระวิสูตรโยธามาตย์ค้ำ
พระขรรค์โกศลขอยข้า ขนชาหยั่งคึกคัก
เพลา ๔ โมง

ณ วัน ๕^๗ ๖ คำ พระยัญโกศลถวายพระ
พรขอ ไปรคให้ออกจากคุกเพลาท้าย

ณ วัน ๓^๗ ๗ คำ เพลาเช้า ๔ โมงเศษเกิด
ลมพายุพัดหนัก ๆ เบา ๆ ทิศทักษิณ ตั้งแต่
ขึ้นค่างจนถึง ๔ คำ

ณ วัน ๗^{๑๓} ๗ คำ ฝนตกเพลาย้าย ๒ โมง
น้ำ ๒ นิ้ว

ณ วัน ๓^๒ ๘ คำ ฝนตกรอน้ำได้ ๓๑ นิ้ว
เพลาย้าย ๓ โมง

ณ วัน ๔^๗ ๘ คำ เพลาค่ำแล้วทุ่ม ๑ เป็นลูก
ลอยบนอากาศประมาณเท่าส้มเกลี้ยงอย่าง
กลาง พระรณเหมือนดาวตกทิศทักษิ

ณ วัน ๖^๓ ๘ คำ เพลาย้าย ๕ โมงแท้พระ
ราชสาส์นไปเมืองวิลาศ เพลาค่ำ ๓ ทุ่มฝน
ตกหนัก

ณ วัน ๓^๖ ๑๐ คำ ไฟไหม้หลังคักหันแตร
เพลายาม ๑

ณ วัน ๔^{๑๑} ๑๑ คำ เพลาย่ำรุ่งดาวอะไรหา
ทรายไม่ ทิศแ่งพระจันทร์อยู่ข้างขวา

ณ วัน ๖^๔ ๑ คำ ไฟไหม้หลังวัดพระเชตุพน
วิมน์า เพลา ๓ ทุ่ม ๘ บาท

ณ วัน ๔^๕ ๑ คำ มีคณเพลาเช้า ๓ โมงเศษ
ฟ้าร้องทศทักนิณ บ่าย ๓ โมงมีแดด เปลา
๒ ทุ่มเศษฟ้าร้องอีก

ณ วัน ๑^๕ ๓ คำ สมเด็จพระเจ้าพระยาองค์น้อย
ทาย เพลาย้าย ๕ โมง ๘ บาท

บวอก จ.ศ. ๑๒๒๒ ณ วัน ๒^๕ ๗ คำ ช้างมาถึงกรุงเทพ ฯ มี
การสมโภช

ณ วัน ๕^๕ ๘ คำ มีจันทร์ปราศเป็นบาท
คราธ

ณ วัน ๑^๖ ๑๒ คำ ทูลานเชอพระองค์จิตรรา-
ภรณ์นิพพาน

ณ วัน ๔^๕ ๓ คำ ชักศพระองค์จิตรภรณ์

ณ วัน ๖^๗ ๓ คำ ถวายเพลิง

ณ วัน ๗^๗ ๔ คำ พระสงฆ์สามเณรเห็นโคม
แขวนที่อารามโยนไปโยนมาจึงรู้ว่าแผ่นดิน
ไหว เปลาทุ่ม ๑ กับ ๔ บาท รัชชังก้วย

ณ วัน ๑^๘ ๔ คำ เสด็จไปพระพุทธรบาท

ณ วัน ๓๖๔ คำ ไฟไหม้คลองบางหลวงทั้ง
แต่หลังวัดกัลยาณังริมย่านพระยาาศาเรณ
๑๐๐ เศษ

ณ วัน ๕๖๔ คำ นลของข้างเผือกที่เขาแก้ว
๓ วัน

ณ วัน ๑๖๔ คำ เส็ดักกลับมาถึงกรุง ฯ
เพล๔ ทุ่ม ข้างออกเค็นถึงเวียงวังล้ม
ณ วัน ๒๖๔ คำ บอกลงมาว่าข้างถึงเวียงวัง
ล้ม

ประกาศ จ.ศ. ๑๒๒๓ ณ วัน ๒๖๔ คำ กรมหลวงสรรพศิลป์
ปรีชาธิพาน เพล๒ โมงเศษ
ณ วัน ๒๖๔ คำ ทาวทางชนทิศพายัพ ทาง
ไปอากาศ

ณ วัน ๔๖๔ คำ ชักศพรกรมสรรพศิลป์
วัคขรรนิเวศ กรมหลวงมหิศนัพพานควัย
ณ วัน ๖๖๔ คำ ถวายเพลิงกรมสรรพศิลป์
ชักศพรพระเจ้าลูกเธอควัย
ณ วัน ๒๖๔ คำ แห่ราชสาส์นลงเรือ

ณ วัน ๔ ๑ ๘ คำ พระเจ้าลูกเธอกรมหมื่น
วิศณุมาศ เจ้าพระยาศรีสุริยวงศ์ไปเมือง
สิงคโปร์ ถิรราชศาสน์

ณ วัน ๔ ๑ ๘ คำ กวาทงหาย

ณ วัน ๑ ๑ ๘ คำ พระองค์มิ่งคุณนิพพาน
เพลาท้าย

ณ วัน ๑ ๑ ๘ คำ เปลาเช้า ๔ โมง กัษยาท ๑
ยกทัพไปเมืองเขมร

ณ วัน ๒ ๑ ๑๐ คำ เช้า ๕ โมงเศษ พระนาง
เชอนิพพาน

ปีจอ จ.ศ. ๑๒๒๔

ณ วัน ๓ ๑ ๕ คำ ชักพระศพลมเด็จพระนาง
เธอ พระองค์เจ้ารำเพยภมราภิรมย์

ณ วัน ๕ ๑ ๑๐ คำ ท่านเสวยเพลา ๒ ทุ่ม

ปีชวด จ.ศ. ๑๒๒๖

ณ วัน ๖ ๑ ๖ คำ ส้มเค็ญเจ้าฟ้ามหามาลา
เห็นช้างเผือกไต่ไต่เข้าคอกไว้ ฝนตกหนัก

ณ วัน ๗ ๑ ๖ คำ จัษฎาง พระวังเมืองยาศ
แรก แสนใหญ่ยาศ ๒

ณ วัน ๒ ๑ ๖ คำ พระที่นั่งกลไฟประทัยวัด
ชุมพล เพลาย่ำรุ่ง เปลาเช้าโมงเศษกรม
ช้างถือนั่งสัวยอดชนช้างมาถวาย

ปีฉลู จ.ศ. ๑๒๒๓ ฅ วัน ๒^{๑๕} ๒ ค่ำ แรกเท้งถึง ฅ วัน
 ๗^๕ ๒ ค่ำ ฅ วัน ๕^๓ ๒ ค่ำ ไสกนั้ตสมเค็
 เจ้าฟ้าจุฬาลงกรณ์ เพลาเช้า ๓ โมง ๑ บาท
 ฅ วัน ๑^๖ ๒ ค่ำ เพลาเช้า ๓ โมง ๔ บาท
 พระบาทสมเด็จพระปิ่นเกล้าเจ้าอยู่หัว กรม
 พระราชวังสวรรคต เป็นวันว่างแท้ไสกนั้ต
 ในวันนั้น

ฅ วัน ๒^๓ ๒ ค่ำ แท้ไสกนั้ตพระเจ้าลูกเธอ
 ๒ วรวงศ์เธอ ๑ วังหน้า
 ฅ วัน ๕^{๑๐} ๒ ค่ำ ไสกนั้ตอีก

ปีขาล จ.ศ. ๑๒๒๔ ฅ วัน ๗^{๑๔} ๕ ค่ำ เวลาทรงน้ำ ๕ โมง กั
 ๔ นาที

ฅ วัน ๖^{๑๓} ๖ ค่ำ แท้แต่ ๒ โมง ๗ บาท

ปีเถาะ จ.ศ. ๑๒๒๕ ฅ วัน ๕^{๑๘} ๘ ค่ำ พระเจ้าลูกเธอกรมหมื่น
 มหศวรศิริวิลาสสิ้นพระชนม์ เพลา ๔ โมง
 เช้า

ฅ วัน ๖^{๑๕} ๑๐ ค่ำ เพลา ๑๑ ทุ่มเศษมี
 จันทบูรพราภา

ปีมะโรง จ.ศ. ๑๒๓๐ ฅ วัน ๓ ๗ คำ ในเกื่อนนั้นฝนแล้งไปจน
 ๗ ๑๑ คำ มีแต่ประปรายไม่มาก นาสวน
 ทำไม่ได้

ฅ วัน ๖ ๘ คำ เพลาเช้า ๓ โมงเศษเสก
 ลงเรือไฟไปทะเล

ฅ วัน ๗ ๘ คำ เพลาเช้า ๕ โมงทอก
 ประทับท้ายเกาะงาน หน้าพลับพลา ฝรั่งมา
 ฝ้าแล้วกลับไปยิงสลุต ๒๑ นัด เวลาย้าย
 ๓ โมงเศษออกเรือพระที่นั่งเทียบแล่นไปใน
 ทะเล เพลาบ่าย ๕ โมงเศษ ประทับคัง
 มะนาวแรม

ฅ วัน ๑ ๘ คำ แลวัน ๒ ๘ คำ ประทับ
 แรมคังมะนาว

ฅ วัน ๓ ๘ คำ เพลาบ่าย ๕ โมงเสกทาง
 ขกมาพลับพลา

ฅ วัน ๔ ๘ คำ บ่าย ๔ โมงเสกโรง
 ฝรั่งเศศทุกถ้อง

ฅ วัน ๑ ๘ คำ เจ้าเมืองสิงคโปร์มาถึง
 เกาะงาน เพลาเช้า ๔ โมง

ณ วัน ๒^๓ ๑๐ คำ เพลาย้าย ๕ โมงเศษ
เสด็จที่เจ้าเมืองสิงคโปร์

ณ วัน ๓^๓ ๑๐ คำ มีสุริยุปราคาเพลาช้า
๕ โมง ๓ บาท ได้ทอดพระเนตรชน ๕ โมง
ทั้งหมดคง มีคอยู่ ๖ นาที พระอาทิตย์
ทรงกลดหมกดวง

ณ วัน ๔^๓ ๑๐ คำ เสด็จลงมาที่พลับพลา
เพลาช้า ๕ โมงเศษ ออกเรือพระที่นั่ง เพลา
ย้าย ๓ โมง เสด็จจากเกาะจาน

ณ วัน ๖^๓ ๑๐ คำ ถึงกรุงเทพฯ เพลาย้าย

ณ วัน ๗^๓ ๑๐ คำ พระโหรา ชุนเทพพยา-
กรณ์ ชุนโลกพยากรณ์กับโหร ๕ เป็นคน
ไทย

ณ วัน ๘^๓ ๑๐ คำ ไม่เสด็จออก

ณ วัน ๑๐^๓ ๑๐ คำ ประชวร หมอลวดย
พระโอสถ

ณ วัน ๑๑^๓ ๑๑ คำ ประชวรหนัก

ณ วัน ๑๒^๓ ๑๑ คำ ค่อยคลายประชวร

ณ วัน ๑๓^๓ ๑๑ คำ เพลาย้าย ๕ โมงเศษ
กรมขุนราชสีหสันพระชนม์

ณ วัน ๑๔^๓ ๑๑ คำ เพลาย้าย ๕ โมงเศษ
พระยังคนเป็นโลหิต

ณ วัน ๗^๑ ๑๑ คำ ประชวรหนักพระโลหิต
ตกมาก

ณ วัน ๒^{๑๒} ๑๑ คำ ประทังอยู่ว่าทุเลาขึ้น
พระราโชวดยาพระโอสถ

ณ วัน ๕^{๑๕} ๑๑ คำ เพลาเข้าพระยังคนตก
เท่างานฝรั่งเป็นโลหิต ๒ งาน ไม่เสวยยา
พระราโช เป็นแต่ยาหอมชื่นใจ เพลาย้าย
๕ โมงรับสั่งว่าช้ำอยู่ไม่ได้แล้ว จึงทรงเป็น
คานาให้พระศรีสุนทร ๕ เขียนจนจบคานา
หมอดวดยาไม่เสวย ครั้นเวลาบ่ายคำ หมอก
ลง พระจันทร์แจ่ม เพลา ๒ ทุ่ม ๔ บาท
สวรรคต เพลายามเศษหมอกหาย จึงเชิญ
เจ้าพระยาศรีสุริยวงศ์เข้ามาพร้อมกันต่าง
กรมกับพระสงฆ์ ๓๐ รูปเศษ มีกรมบวรวัง
เป็นประธาน จึงยกสมเด็จพระเจ้าลูกเธอ
เจ้าฟ้าจุฬาลงกรณ์ เป็นกรมขุนพิทักษ์ประชา-
นาถ เป็นวังหลวง จึงยกพระองค์ออกใน
พระบาทสมเด็จพระปิ่นเกล้า เป็นกรมหมื่น
บวรวิไชยชาญเป็นวังหน้า เห็นพร้อมกันแล้ว
พระสงฆ์ทั้งปวงสวดชยันโต แล้วพระสงฆ์
กลับ เสริ้เพลา ๒ ยาม

ณ วัน ๖ ๆ ๑๑ คำ เพลาย่ำเที่ยงแล้วเชิญ
พระโกศมาประทับมหาปราสาท เชิญเจ้า
ฟ้าจุฬาลงกรณ์ประทับในพระที่นั่งอมรินท
ร์คันตวันออก ดำรงวังหน้าแห่งพระองค์
ยอชขึ้นไปวังหน้าเพลาทุ่มเศษ เสนาบดี
วังหน้าต่างกรมอ่านคำสาบาน พระสงฆ์ ๕
รูป สวดมนต์ ฝนตกมาก เสาร์เพลา ๔ ทุ่ม
เศษ เพลาย่ำ ๔ โมง ตั้งล้อมวงกำกับประทุ
ณ วัน ๗ ๆ ๑๑ คำ ข้าราชการสาบานถื
น้ำ

ณ วัน ๗ ๆ ๑๒ คำ ในเกื่อนนรราชฎไค
ความเค็ครอนคัวยอฐิจะเปลยนตราทำใหม่
เล็อกอฐิปลอมของทั้งปวงก็แพง แต่มะพร้าว
๒ ผลเฟ็อง ฝนชุกนั้กแต่ ณ วัน ๑ ๆ ๑๑ คำ
มา

ณ วัน ๒ ๆ ๑๒ คำ เปลาเช้า ๔ โมงเศษ
เสด็จออก ทรงพระราชทานพระภูษาวันวิภาว
ประภัสสร

ณ วัน ๔ ๆ ๑๒ คำ พระบรมราชาภิเษก
พระปรมินทรมหาจุฬาลงกรณ์เกล้าเจ้าอยู่หัว
เพลารุ่งแล้ว ๔ บาท ในวันนี้เป็นดิถีมหาสุญ

ณ วัน ๓ ๓ ๑ คำ ฝรั่ง ๑๓ นายมาเฝ้าที่พระ
ที่นั่งอมรินทรวินิจฉัย เพลาย้าย ๒ โมงเศษ

ณ วัน ๔ ๓ ๑ คำ เสด็จเสียบพระนครเพลา
เช้า ๔ โมงเศษ

ณ วัน ๔ ๓ ๑ คำ ราชานิเษกวังหน้า
เพลารุ่งแล้ว ๓ โมง ๔ บาท

ปีมะเส็ง จ.ศ. ๑๒๓๑ ณ วัน ๕ ๓ ๑ คำ รกพระนั่งคัล

ณ วัน ๕ ๓ ๗ คำ ประหารชีวิตอ้ายผู้ร้าย
ปล้นพระธรรมเจดีย์ ๔ คน กับผู้ปล้นอีกคน
๑ เป็น ๕ คน

ณ วัน ๕ ๓ ๑๑ คำ ของเปรียงยกโคม

ณ วัน ๖ ๓ ๑๒ คำ เสด็จพระราชทาน
กฐินวัดเฉลิมพระเกียรติกลับแล้ว เพลาย้าย
๔ โมงเศษ เป็นเมฆตงทิศตะวันออกเฉียง
เหนือเย็นเหมือนหางงโตยาวย้อยลงมาจาก
เมฆประมาณหมากจุกหายไป ๆ ที่น่าเหลือ
มอ้อ ดวงดาวย้อยลงมาทิศประจิม ลับนา
พระวันทร์ถึงนาพระยานครราชสีมา เป็น
ควันไฟกลุ้มไปทั่วทุ่งข้าวสุกหม้อ ๑ จึงหาย
ไป

ณ วัน ๑ ๓ ๑ คำ เป็นช้างมาแต่เมือง

ณ วัน ๓ ๓ ๑ คำ ช้างช้างค่างมาแต่เมือง

วันที่ เพลาย้าย ๔ โมงเศษฝนพริ้วๆ เปลา

๒ ทุ่มเศษฝนตกน้ำชายคาหยด

ณ วัน ๕ ๖ ๑ คำ เพลาย้ายเตรียมเสด็จรับ

ช้าง เสาเมรุกลิ้งทึบชานายจำมะโนคทหาร

แตร หักข้างซาดข้าง หมอฝรั่งคักขาสืบ

แพช้างค่างมาถึงท่าพระเพลาย้าย ๕ โมง

๓ บาท ชนแต่แม่ ลูกไม้ชั้น

ณ วัน ๗ ๘ ๑ คำ จะเอาชนที่ท่าพระลูกช้าง

ไม้ชั้น จึงถอยแพลงมาทำเคียนแพถึงท่า

เพลาย้าย ๓ โมงเศษ

ณ วัน ๑ ๖ ๑ คำ เพลารุ่งแล้ว ๓ โมง ๗

บาทยกเสาพระเมรุ พระบาทสมเด็จพระจอม-

เกล้า เพลาย้าย ๓ โมงเศษ ช้างค่างขึ้น

จากแพ

ณ วัน ๔ ๖ ๒ คำ เวลา ๒ ทุ่ม ไฟไหม้แพ

ปากคลองบางหลวงหลัง ๑

ณ วัน ๕ ๖ ๒ คำ เปลา ๑๑ ทุ่ม ไฟไหม้

หลังกงสีลงถึงสะพานวัดสามปลื้ม

ปีมะเมีย จ.ศ. ๑๒๓๒ ณ วัน ๑ ๖ ๑ คำ เปลาเช้า ๓ โมงเศษ

เสด็จเรือพระที่นั่งศรีทางคลองซุกพระภาษี

ไปลงเรือกลไฟสองปล่องปากคลองกะทู้มลิ้ม

ใช้จักรไปถึงปากคลองเจ๊กษ์ชลาเพลาย่ำ
๔ โมงเศษ ในวัน ๑ คำ แรมปากคลอง
คน ๑

ณ วัน ๒ ๑ ๖ คำ รุ่งเสด็จถึงพระปฐมเจดีย์
เพลาช้า ๕ โมงเศษ

ณ วัน ๔ ๑ ๖ คำ รุ่งแล้ว ๖ ขาททรงยก
ยอกพระปฐม พาร้องทศทักษิณ ย่ำโมง
กลับแรมปากคลอง

ณ วัน ๕ ๑ ๖ คำ รุ่งถึงวังเพลาย่ำ ๓ โมง
เศษ

ณ วัน ๖ ๑ ๗ คำ ประหารชีวิตนักโทษที่
หักคอแม่เลี้ยงวัดมหารณพ์ ๒ คน

ณ วัน ๑ ๑ ๗ คำ เพลาย่ำโมงเศษเจ้าคุณ
กรมท่าเก่า เป็นเจ้าคุณผู้สำเร็จราชการใน
กรมท่า น้องเจ้าคุณผู้สำเร็จราชการแผ่นดิน
ในสมเด็จพระบวรราชเจ้าฯ ใหญ่ ถึงอสัญกรรม

ณ วัน ๓ ๑ ๘ คำ มีจันทร์ปราดา

ณ วัน ๖ ๑ ๘ คำ ในเดือน ๘ นี้ กรมขุน
วรจักรธรานุภาพ เป็นแม่กองชำระทางว่า
เบียดหัวขุ่นหม่นตักเบียดหัวเสียทุกหมู่ทุก
กรมทั้งทหารพลเรือน

ณ วัน ๔ ๑๙ คำ เพลาย้าย ๒ โมงพระ
อาทิตย์ทรงกลด เพลาย้าย ๕ โมงฟ้าแดง
เป็นทาง ๆ ตะวันออก

ณ วัน ๗ ๑๙ คำ พระบาทสมเด็จพระพุทธ
ลงกรณเกล้า พระราชทานคำขอกทหา
อย่างมคให้กรมอักษรสาสนโสภณมาส่งให้
ท่านทั้งปวง

ณ วัน ๗ ๑๐ คำ เพลาย้าย ๓ โมงเศษ
ฝนตกหนัก ที่นาคลองขุดนอกวัดก็ออกไป
ฟ้าผ่าคนชี่ควาย คนตาย ๒ ควาย ๑ ทเห็ดม
ชี่คนตาย ๓ ควาย ๒

ณ วัน ๒ ๑๐ คำ ชักศพเจ้าคุณสำเร็จ
ราชการกรมท่าที่เป็นแม่กองพระปฐม

ณ วัน ๔ ๑๐ คำ เพลาศพเจ้าคุณสำเร็จ
ราชการกรมท่า ค่ำลงเพล ๗ ทุ่มเศษฝน
ตกหนัก

ณ วัน ๑ ๑๐ คำ ช้างสี่ประหลาดมาแต่
เมืองนครศรีธรรมราชชนท่าเคยน ไปขึ้น
โรงสมโภชหน้าพระที่นั่งสุทไธสวรรย์ ช้าง
ค่างสมโภชด้วย

ณ วัน ๗ ๑๐ คำ สมโภชข้างเล็ก

ณ วัน ๒ ๑๐ คำ จนถึง ณ วัน ๔ ๑๐

คำ ใน ๓ วันเฉลิมพระชนมพรรษา ในพระ
บรมมหาราชวังแต่งซุ้มไฟตะเกียง ตาม
บ้านข้าราชการฝ่ายทหารพลเรือนก็แต่งด้วย
เปลว ๑๑ ทุ่มเศษไฟไหม้ในพระบรมมหาราช-
วังกำหนดเจ้าจอมมารดาเล็ก

ณ วัน ๖ ๑๑ คำ เพลารุ่งแล้วยังไม่ถึง
โมง รุ่งขึ้นทิศบัพ ๔ ทิศ ครั้นพระอาทิตย์
ขึ้นมาสายรุ่งเข้าผ่านกลางทอง

ณ วัน ๕ ๑๑ คำ แห่พระนิรันตรายไปวัด
ราชบพิธ กระบวนหัวล้านนมยาน แห่
ประหลาดต่าง ๆ หลายอย่างเป็นการสนุก
มากนัก แห่ตั้งแต่ประตูวิเศษไชยศรีไปถนน
เจริญกรุงไปประตูสะพานเหล็กตรงไปประตู
เลี้ยวถนนบำรุงเมือง เลี้ยวมาวัดราชบพิธ
เพลาย้าย ๔ โมงจนทุ่ม ๑ จึงเสร็จ

ณ วัน ๖ ๑๑ คำ ลงมือทอดกฐินหลวง

ณ วัน ๒ ๑๑ คำ ไล่ตักแถวถนนเสา

ซึ่งชำลงมือทอดกฐิน คนชนข้าวของแตกต
กันมากนักในถนนนั้น ครั้น ณ วัน ๒ ๑๒ คำ

ไต่บ้านร้านตลาด ที่ตลาดบ้านหม้อขยาย
ถนนฟากตะวันออก ๘ คอก ที่เรียกว่าถนน
เฟื่องนครนั้นต้องรอกันตลอด

ณ วัน ๑ ๑๒ ค่ำ เสกจเรือกลไฟสอง
ปล่องไปกรุงเก่า

ณ วัน ๒ ๑๒ ค่ำ พระราชทานกฐิน

ณ วัน ๕ ๑๒ ค่ำ กฐินวัดพระแก้ว
เสกจล่องลงมาทอดพระกฐินวัดบางปะอินถึง
กรุงเทพ ฯ

ณ วัน ๔ ๑ ค่ำ ไต่ตลาดบ้านหม้อไปตึก
ใหม่ทั่วคณวน

ณ วัน ๒ ๑ ค่ำ เพลาเช้า ๓ โมง จันทน์ทำ
งานในพระบรมราชวัง ทักน้ำที่สระข้าง
โรงพิมพ์ตกสระตาย

ณ วัน ๖ ๑ ค่ำ เสกจถนนใหม่สะพาน
เหล็กไปจนถึงบางคอแหลมเพลาย้าย ๔ โมง
เศษ

ณ วัน ๕ ๑ ค่ำ ท้าวพระพฤตภัยก็เคียง
พระจันทร์ข้างทิศเหนือ แล้วเฝ้ามาทางประจิม
เพลาคงแต่ค้ำจนถึง ๔ ทุ่ม

ณ วัน ๑ ๆ ๑ คำ ในเดือนนี้มีพระบรมราช-
โองการชำระพระนักสวดลำต่าง ๆ ส่งมาเป็น
ทหาร

ณ วัน ๖ ๆ ๒ คำ ได้ลงมือสักทองข้อมือ
หมายหมู่ แต่หลังมีอนัน สักว่าห้าม อุปสมบท
สักเป็น ๒ แถว

ณ วัน ๕ ๆ ๔ คำ ช้างมาแต่ราชบุรี
ประหลาด เล็บขาวปลาย สูง ๓ ศอกเศษ
ขึ้นโรงเพลาบ่าย ๓ โมง

ณ วัน ๒ ๆ ๔ คำ เพลา ๒ ทุ่มเศษ กรม
หมื่นอุบคัสสนพระชนม์

ณ วัน ๕ ๆ ๔ คำ เข้า ๕ โมงเศษพระราช-
ดำเนินเรือรบกลไฟไปเมืองสิงคโปร์ และเขต
แดนฝั่งตะวันตก

ปีมะแม จ.ศ. ๑๒๓๓ ณ วัน ๗ ๆ ๕ คำ พระพุทธาถกกรณเกล้า
เสด็จพระราชดำเนินไปเมืองสิงคโปร์ เมือง
กะทลยา เมืองลำปาทอง กลับมาถึง
กรุงเทพ ฯ ชนสร้างนำเพลาค่ำแล้ว ๕ บาท
ณ วัน ๔ ๆ ๖ คำ ลงมือจับสักได้ ๓ วันหยุด
คอกชน ๓ คำ

ณ วัน ๗ ๖ คำ หยุทจับชำระกันคราว ๑

ณ วัน ๔ ๖ คำ รรทพระนังคัล

ณ วัน ๗ ๗ คำ ในข้างชนเคื่อนนชำระ

การแต่งผ้าคอเสื้อผูกคอ กว๊ยเป็นธรรมเนียม

ฝรั่งธรรมเนียมนอก

ณ วัน ๔ ๗ คำ เสด็จไปผูกโยสตร์วัดโคก

ไผ่ แล้วเสด็จเมืองราชบุรี ตั้งทำวังบนเขา

ณ วัน ๖ ๗ คำ น้ำเข้าทุ่งแควใหญ่เพลา

คำ

ณ วัน ๗ ๘ คำ เจ้าพระยายมราชถึง

อสังกรรมเพลากลางคืน

ณ วัน ๒ ๘ คำ ฝนไม่ตกเข้าพระวษา

ณ วัน ๔ ๑๐ คำ ลางคนว่ากลางคืนวัน

พระ กรมหลวงวงษาธิราชสถนพระชนม์เพลา

ย่ำรุ่งแล้ว

ณ วัน ๓ ๑๐ คำ เพลาเช้า ๕ โมงเศษ

พระอาทิตย์ทรงกลด

ณ วัน ๔ ๑๐ คำ ประหารชีวิตอ้ายเงินฆ่า

เจ้าเงินตายกลางคืน

ณ วัน ๗ ๑๐ คำ ชักศพเจ้าพระยายมราช

วัดสามปลื้ม

ณ วัน ๑ ๆ ๑๐ คำ เจ้าแกลงท่ายเพลาย้าย ๒

โมงเคษ

ณ วัน ๓ ๆ ๑๒ คำ รับอ้ายโพ ๑ อ้ายชน ๑
ผู้ร้ายไก่อหลังบ้านสายชำระเป็นสัถย์

ณ วัน ๗ ๆ ๑๒ คำ ประหารชีวิตอ้ายโพ ๑
อ้ายชน ๑ ฆ่าออกตัดศีรษะที่วัดชีตาเห็นบ้าน
ปากให้ เป็นผู้ร้ายปล้นพวกอ้ายอ่วม

ณ วัน ๒ ๆ ๑ คำ ประหารชีวิตอ้ายใหญ่ผู้
อ้ายรงน้อง อ้ายมาเจ้า ๓ คนผู้ร้ายปล้นพวก
อ้ายโพ อ้ายอ่วม อ้ายอ่วม ๑ อ้ายคง ๑
ตัดท่อนกลางตัว อ้าย ๔ คนฟันคอ

ณ วัน ๗ ๆ ๑ คำ ลกโคม

ณ วัน ๒ ๆ ๑ คำ ประหารชีวิตผู้ร้ายปล้นพวก
อ้ายอ่วมตาย ๑๑ ส่งเป็นทหาร ๓๑ ส่งคุก ๔
ริมเพนียดข้างศาลเจ้าบ้านเหนือ

ณ วัน ๓ ๆ ๑ คำ ชักศพนกรมหลวงวงษาไป
เมรุวัดแจ้ง

ณ วัน ๕ ๆ ๑ คำ ย้าย ๔ โมงเคษฝนตก
ปรอย ๆ ๕ โมงเคษพระราชทานเพลิง

ณ วัน ๖ ๆ ๑ คำ เพลาเช้า ๓ โมงเคษหล่อ
พระรูปพระเจ้าแผ่นดินทั้ง ๔ พระองค์ เพลา

ย้าย ๔ โมงเศษฝนตกไปนยาม ๑ ฟ้าวัง
ทิศทักษิณ

ณ วัน ๗ ๑ คำ ^{๑๒} หล่อพระรูปพระพุทธรูป
ยอกฟ้า ๑ พระพุทธรูปเล็กหน้า ๑ พระนั่ง
เกล้า ๑ พระจอมเกล้า ๑

ณ วัน ๓ ๑ คำ ^๕ ไฟไหม้สะพานวัดเกษ
แจ้งไม้ไผ่ เพลาค่าแล้ว ๕ บาท

ปีวอก จ.ศ. ๑๒๓๔ ณ วัน ๔ ๑ คำ ^{๑๔} พระองค์เจ้าอิศรวรค์ใน
เจ้าจอมมารดาแสง บุตรท่านกรุงเก่าจำแน
สันพระชนม์

ณ วัน ๑ ๑ คำ ^{๑๔} สำเร็จโทษหม่อมเจ้าเทอ
เพลเข้า ๒ โมงเศษ ขางกระสัน โทษลัก
เพื่อชวลิตเปลี่ยนพลอยที่พระมหาสังข์พระแสง
ชำระเป็นสัตย์

ณ วัน ๑ ๑ คำ ^{๑๕} เพล ๕ ทุ่มเศษเกิดเพลิง
ไหม้ลำเพิงตรอกแดง ๑๐๐ เรือนเศษ

ณ วัน ๔ ๑ คำ ^{๑๕} สมเด็จพระเจ้าฟ้าจุฑามณี
ข้ามไปอยู่วังปากคลองบางหลวง เพล ๒ ทุ่ม
กินโต๊ะ

ณ วัน ๖ ๑ ๙ คำ เพลาเช้า ๔ โมงเศษ^{๑๑} ขึ้น
 แท้เข้ามาแต่สำเพ็งถึงวัดมหรณพ ย้อน
 มาทอพระเนตรหน้าพลับพลา กลัวย้าย
 หน้อย ๑

ณ วัน ๕ ๑ ๑๐ คำ เพลาเช้า ๔ โมงแท้
 พระชกพระไปวัดราชบพิธ แต่แท้นั้นเป็น
 สามารถ เอาพระที่กาไหล่ทองคำที่โรงหล่อ
 มาตั้งหน้าพลับพลาสูงเกณฑ์พระราชคณะ
 ถานาเปรียญ ทำรูปโคมเป็นสัตว์ต่าง ๆ
 แล้วเจ้าของโคมที่เป็นราชคณะต้องมีการ
 เล่นต่าง ๆ เป็นการสมโภชพระกาไหล่

ณ วัน ๓ ๕ ๑๒ คำ เสด็จเรือกลไฟไปกรุงเก่า
 ประทับวังจันทร์

ณ วัน ๔ ๖ ๑๒ คำ เสด็จเรือไฟเล็กเพลา ๑๑
 ทุ่มเศษไปลพบุรี

ณ วัน ๖ ๗ ๑๒ คำ พระราชทานกฐินเมือง
 ลพบุรี ๒ วัด

ณ วัน ๑ ๑ ๑๒ คำ แรมท้องพรหมมาศ
 เพลา ๑๑ ทุ่มเศษเสด็จออกปากน้ำบางพุทรา
 แรมเมืองพรหม

ณ วัน ๒^{๑๑} ๑๒ คำ แรมปากโมกษ์

ณ วัน ๓^{๑๒} ๑๒ คำ แรมสี่กุกปากขางปลา
หมอ

ณ วัน ๔^{๑๓} ๑๒ คำ เพลาเช้า ๕ โมงเศษ
เสด็จกลับ พลยถึงกรุงเทพ ฯ

ณ วัน ๖^{๑๕} ๑๒ คำ ลอยพระประทับ ๓ วัน
กระทงใหญ่

ณ วัน ๒^{๑๖} ๑ คำ ชักศัพกรมขุนวรจักรวัค
สระเกศ

ณ วัน ๔^{๑๗} ๑ คำ พระราชทานเพลิงกรม
ขุนวรจักร

ณ วัน ๓^{๑๘} ๑ คำ ชักศัพพระองค์เจ้าดวงเดือน
วัคสระเกศ

ณ วัน ๕^{๑๙} ๑ คำ พระราชทานเพลิงพระองค์
เจ้าดวงเดือน

ณ วัน ๑^{๒๐} ๑ คำ กรมหมื่นภูบาลนิพิพาน
เพลากลางคืน

ณ วัน ๒^{๒๑} ๑ คำ ในหลวงเสด็จทรงน้ำเพล
ย้าย ๓ โมงเศษ

ณ วัน ๔^{๒๒} ๑ คำ ชักศัพกรมหมื่นอานภาพ
เพลาเช้า ๕ โมง ไฟไหม้บ้านเจ้าตักตา

นอกกำแพงประตูสะพานเหล็กวกเข้ามาโรง
หอยถึงวังกรมภูบาล เลยมาดถนนบ้านฉนวน
แยกมาถึงประตูช่องกุฎ สะพานช้างวัดเลียบ
นอกกำแพงถึงบ้านพระนรินทร์ กับย้าย
๒ โมงเศษ

ณ วัน ๑^๕ ๖ ๓ คำ เพลาเข้าโมงเศษเสด็จลง
เรือพระที่นั่งกลไฟไปพระพุทธบาท ประทับ
วังจันทร์

ณ วัน ๒^๖ ๖ ๓ คำ เสด็จออกจากวังจันทร์

เพลาเข้า ย้ายประทับแรมบ้านขวาง

ณ วัน ๓^๗ ๖ ๓ คำ เสด็จจากบ้านขวางชน
พระพุทธบาท ประทับแรมพระบาท

ประกาศา จ.ศ. ๑๒๓๕ ณ วัน ๔^๗ ๖ ๗ คำ ประหารชีวิตคนฆ่ามารดา

ตาย บ้านพิศตะเพียน

ณ วัน ๕^๗ ๖ ๗ คำ เพลา ๑๐^๒ ทุ่มเศษช้าง

พระมหาศรีเสวตรสีประหลาดในแผ่นดินพระ
จอมเกล้าเจ้า

ณ วัน ๗^๗ ๖ ๗ คำ คนเป็นไข้หิวาตก-

โรคตายประปรายวันปฐม

ณ วัน ๑^๗ ๖ ๗ คำ หนาชน ตายมากชน

ณ วัน ๔^๗ ๖ ๘ คำ ไข้ลงรากยังชัวยชน

ณ วัน ๕ ๖ ๗ คำ ใช้ลงรายน้อยลง

ณ วัน ๑ ๖ ๗ คำ ความใช้ลงยับยั้งลง

ณ วัน ๑ ๖ ๗ คำ เพลาเช้า ๕ โมงเศษ
พระอาทิตย์ทรงกลดใหญ่ แล้วเป็นลำออก
แต่กลดลงไปทางตะวันตก ๒ ทาง ๆ หนึ่ง
เกลื่อนจะหาย ทางหนึ่งซัด

ณ วัน ๑ ๖ ๗ คำ เพลิงไหม้ข้างถนนไป
วัดสุทัศน์มุมหน้าวัดราชบพิธ บ้านตะวันออก
เฉียงเหนือ ไหม้ ๒ หลังเล็ก ๆ เพลา ๒
ทุ่มเศษไฟดับ ประมาณเคียวหมากจึก ฝน
ตกยังรุ่ง แต่ลมสงบไม่มี

ณ วัน ๑ ๖ ๗ คำ ไฟไหม้ตลาดน้อยเพลา
บ่าย ๓ โมงเศษ

ณ วัน ๑ ๖ ๗ คำ เพลาบ่าย ๔ โมงเศษ
เป็นลำโตกว้าง ๓ วา ยาวทอดขอบฟ้า แต่
อุดรมาทักษิณ กลางสี่เป็นควันสองริมขาว
เพลาบ่ายคำพอสายหมอก

ณ วัน ๕ ๖ ๑๑ คำ พระเจ้าแผ่นดินทรง
ผนวช เพลา ๓ ทุ่มแล้วออกกวัดพระแก้วเข้า
สวดมนต์ในพระพุทธรูปนิเวศ (อีกครั้ง ๑) เสร็จ
ใน ๗ ทุ่ม ๘ ทุ่ม

ณ วัน ๑ ๆ ๑๑ คำ ข้าราชการเข้าถวาย
ดอกไม้ธูปเทียน ๕ วัน ๖ วัน จึงเสร็จ

ณ วัน ๖ ๆ ๑๑ คำ เพลา ๔ ทุ่ม พระเจ้า
แผ่นดินลาผนวชแล้วสมมุติด้วยเนืองกัน

ณ วัน ๕ ๆ ๑๒ คำ ยกโคมของเปรียญ

ณ วัน ๓ ๆ ๑๒ คำ มีจันทร์ปราภา

ณ วัน ๔ ๆ ๑๒ คำ ตั้งน้ำวงคายมีสวด
มนต์การบรมราชาภิเษก

ณ วัน ๕ ๆ ๑๒ คำ รุกเทียนไชยวัฒน์
เพลาเช้า ๔ โมง ๔๘ นาที

ณ วัน ๑ ๆ ๑๒ คำ มีการเล่นสมโภชพระ
นครเพลายามเศษมีดอกไม้เพลิงต่าง ๆ ที่
หน้าพระที่นั่งสุทธารัถสรย์แต่งโคมรูปไฟด้วย

ณ วัน ๒ ๆ ๑๒ คำ สรงเวลาเช้า ๑๘
นาที แปรพระพักตร์ทักษิณ เช้า ๔ โมง

๓๐ นาทีออกขุนนาง เพลาย่ำ ๒ โมง ๓๖
นาทีขึ้นพระแท่น ขุนนางยืนเฝ้า เพลาคำ

เสด็จเรือไฟทางชลมารค ทอดพระเนตรแต่ง
โคมไฟ กลับขึ้นตำหนักแม่มีดอกไม้เพลิงอีก
คืน ๑

ณ วัน ๖ ๑ ค่ำ เลียบพระนครทางสถ-
มารค

ณ วัน ๒ ๑ ค่ำ เลียบพระนครทาง
ชลมารค

ณ วัน ๖ ๑ ค่ำ ล้อกันว่าเป็นเนรลอย
น้ำมากทำหนักแพ วัดพระเชตุพนช้ามยาม
เศษส่งชนคุก

ณ วัน ๑ ๑ ค่ำ เพลาเช้า ๔ โมงเศษ
เสด็จอ่างศิลา

ณ วัน ๗ ๑ ค่ำ กลางคืนช้างล้มเชือก ๑

ปีจอ จ.ศ. ๑๒๓๖

ณ วัน ๑ ๑ ค่ำ เพลาย้าย ๔ โมงประ-
ชมออฟฟิเชอร์นาย ทหารส่งให้นอน ประจำ
ซองให้พร้อม

ณ วัน ๒ ๑ ค่ำ เพลาค่ำ ๔ ทุ่มแล้วหม้อ
ไฟกาสในพระบรมมหาราชวังลุกขึ้น พวก
ทหารตำรวจต้องนอนประจำซอง

ณ วัน ๓ ๑ ค่ำ รุ่งขึ้นข้าราชการต้อง
นอนประจำซองทุกกรม

ณ วัน ๗ ๑ ค่ำ กรมพระราชวังหน้าเพลาค่ำ
๘ ทุ่ม ออกจากวังไปอยู่กับนายห้างที่ ๒
กงสุลอังกฤษ

ณ วัน ๗ ๑ ค่ำ ส้มเต๋งเจ้าพระยาให้

เจ้าพระยาสุรวงศ์ไปเชิญเสด็จมา ณ วณ จึง
เชิญให้เสด็จกลับวังก็ไม่กลับ

ณ วัน ๑ ๆ ๑ คำ วังหลวงมีลายพระหัตถ์
เชิญให้กลับก็หากลับไม่

ณ วัน ๒ ๆ ๑ คำ จึงประชุมข้าราชการ
ผู้ใหญ่น้อยพร้อมกันว่า ทั้งราชสมบัติไป
อยู่กับกงสุล จะขอจะผิดประการใดให้ทำ
จดหมายไปยื่น

ณ วัน ๓ ๆ ๑ คำ มีลายพระหัตถ์ออกมา
ว่าทะยนนไนหังคไว้ จะเชิญเสด็จกลับ ตก
ลงกันจะกลับว่าจะสมโภช

ณ วัน ๒ ๆ ๒ คำ ไฟไหม้ตรอกพระยาไกร
ทันสะพาน

ณ วัน ๒ ๆ ๓ คำ เพลาเช้า ๕ โมงเศษไฟ
ไหม้ตลาดวัดหงษ์

ณ วัน ๔ ๆ ๓ คำ ราษฎรลือว่าออกลูกช้าง
หัวเป็นคน ช้างกันเป็นนาค เขาไปทั้งวัดเชิง
เลน พระเจ้าแซ่เหล้าไว้

ณ วัน ๓ ๆ ๔ คำ เพลา ๑๐ ทุ่มฝนตก

ปฏิทิน จ.ศ. ๑๒๓๓

มาก ๑๐ ^๕ทุ่มฟ้าผ่าถูกกำแพงหัก ถูกบ้าน
ถูกคนตาย ผู้ชาย ๒ คน

ณ วัน ๕ ๖ ๕ คำ เพลาย้าย ๕ โมงเศษ
เกิดลมตะวันออกพัดหนัก สงครามแผ่นดิน
สนามหน้าพระที่นั่งสมมุติเทวราชอุปัชฌาย์
ลงไปคิกอยู่ที่พระมหาปราสาท ยังเหลือคิก
อยู่ที่เสานันแต่ตราตรึงข้าง ๑ ที่ทุ่งนาวิก
นันทน์ไม้หักมาก

ณ วัน ๔ ๖ ๖ คำ ไปรคให้พระองค์เจ้า
กฤษฎาเป็นกรมหมื่น

ณ วัน ๔ ๖ ๖ คำ เพลาหัวคำฝนตกประ
ปราย เพลา ๗ ทุ่มเศษไฟไหม้แพ ๒ แพ
หน้าบ้านเพชรพิไชย ไฟเหือกฝนตก

ณ วัน ๕ ๖ ๗ คำ ทหารทริภักดีกิน
บอกว่าเสื่อของเข้มากินไก่ ทหารไค้เสื่อ

ณ วัน ๑ ๖ ๑๐ คำ เพลาย้ายโมงหนึ่ง
พระยาราชเสนา ยกกองทัพชนทางคลอง
เปรมประชากรไปทางสระบุรีชนโคราชหนอง
คาย เป็นกองหน้า (รบทัพฮ่อ)

ณ วัน ๒ ๖ ๑๐ คำ พระยาศรีพิพัฒน์
ลา รัชชเทวักว้ย

ณ วัน ๔ ๗ ๑๐ คำ พระยาศรีพิพัฒน์ยก
เป็นกองลำเลียงเสบียงแลขึ้นกระสุนดินดำเป็น
กองส่งด้วย

ณ วัน ๔ ๗ ๑๐ คำ เจ้าพระยามหินทรศักดิ
ข้าราชการเป็นแม่ทัพหน้า ออกโชนทวารไป
ทางโคราชขึ้นสระบุรี

ณ วัน ๗ ๗ ๑๑ คำ เจ้าคุณทหารขึ้นไป
การวัดบ้านน้ำอ้อย เพลาบ่าย ๕ โมงเศษ
แล้วกลับ

ณ วัน ๑ ๗ ๑๑ คำ เจ้าพระยาภูธราภัย
ยกทัพขึ้นไปทางเมืองพิไชย ไปหนองคาย
ออกโชนทวารเพลาบ่าย ๔ โมงเศษ

ณ วัน ๒ ๗ ๑๒ คำ ขุนศรีสังหารยกกอง
ลำเลียงขึ้นไปส่งเมืองโคราชกองทัพเจ้าพระ
ยามหินทร

ณ วัน ๑ ๗ ๑๒ คำ เจ้าพระยามหินทรยก
จากหาดพระยาทไปแก่งคอบรุ่งแล้ว

ณ วัน ๔ ๗ ๑๒ คำ เจ้าพระยามหินทรยก
จากแก่งคอบเข้าดงไปโคราชรุ่งแล้วโมง ๑ กับ
๖ บาท

ณ วัน ๒ ๗ ๑ คำ เพลาเช้า ๒ โมงเศษ

๕๗

พระมหาเทพได้คุมเครื่องยศเสด็จไปพระราชทานแม่ทัพนายกอง ไปทางโคราชถึงหนองคาย

ณ วัน ๖ ^{๑๕} ๑ ค่ำ ฝนศกคิยวิมลยกแต่สระบุรีไปรับข้อ ณ โคราช ยกเพลาเช้า
ณ วัน ๔ ^{๑๕} ๓ ค่ำ ฝนไชยภษาเชิญท้องตราไปให้เจ้าพระยามหินทร ณ เมืองโคราชให้ยกไปหนองคาย

ณ วัน ๖ ^{๑๖} ๔ ค่ำ เจ้าพระยามหินทรยกไป
ณ วัน ๕ ^{๑๕} ๔ ค่ำ ฝนไชยภษากลับมาถึงทำนบอ้อย

ณ วัน ๔ ^{๑๓} ๔ ค่ำ พระราชวรินทร์เชิญท้องตราไปให้เจ้าพระยามหินทรกลับ ให้แบ่งกองทัพให้พระยามหาอำมาตย์ แบ่งที่เมืองโคราช

ปีฉลู จ.ศ. ๑๒๓๕

ณ วัน ๕ ^{๑๑} ๑๑ ค่ำ สมเด็จพระฟ้าภาณุรังษี (ไค้) กับคุณแม่ในเจ้าพระยาสุรวงศ์ไวยวัฒน์

ณ วัน ๒ ^{๑๒} ๑ ค่ำ เวียนเทียนสมโภชสมเด็จพระเจ้าอนังยาเธอ เจ้าฟ้าจุฑาธุชกรมหลวงจักรพรรดิพงศ์

ณ วัน ๓ ๑ คำ เพลาย้ายโมง ๑
 สมเด็จพระเจ้าฟ้าจุฬาภรณฯ กรมหลวงจักรพรรดิ-
 พงศาทรงพระผนวช

ณ วัน ๒ ๑ คำ ไฟไหม้ตลาดสำเพ็ง
 เพลาย้ายโมงเศษ

ณ วัน ๕ ๑ คำ เสกจากฉนวนบุรี ขึ้นเนิน
 แต่พระปฐมไป เสกจากกรุงเรือแจวเพลา
 ๒ โมงเช้า

ณ วัน ๓ ๑ คำ ไฟไหม้ตรอกเว้งเค้เพลา
 โมง ๑ ฟากขวาเข้าไปคนตาย ๒ คน

ณ วัน ๕ ๑ คำ เสกจากไทรโยคประ-
 ทับจากฉนวนบุรี ราชบุรี มาถึงพระราชวัง
 เปลา ๔ ทุ่ม

ปีเถาะ จ.ศ. ๑๒๔๑ ณ วัน ๕ ๑ คำ เพลาย้าย ๔ โมงเศษ จั-
 นายสำอานเป็นที่พระปรีชา ลงเหล็กจำไว้ณ
 คลังวิเศษว่าฉ้อเงินฉ้อทองหลวง ว่าเป็นขบถ
 ณ วัน ๗ ๑ คำ เปลา ๑๑ ทุ่มเฮานาย
 สำอานลงเรือไฟไปเมืองประจิม

ณ วัน ๒ ๑ คำ ถึงเมืองประจิมเพลาเช้า ๔
 โมง เพลาย้าย ๔ โมงสำเร็จโทษนายสำอาน

ณ วัน ๔ ๑ คำ เปลา ๔ ทุ่มเศษเรือไฟมา
 ถึงกรุงเทพ ฯ

ปีมะโรง จ.ศ. ๑๒๔๒ ณ วัน ๑^๔ ๔ ค่ำ ชักพระศพระองค์สุนันทา
เข้าพระเมรุ

ณ วัน ๔^๖ ๔ ค่ำ พระราชทานเพลิง

ปีมะเส็ง จ.ศ. ๑๒๔๓ ณ วัน ๒^๒ ๗ ค่ำ เสกขทอพระเนตรช้าง-
บ่อโพงแขวงกรุงเก่า

ณ วัน ๑^๘ ๗ ค่ำ เพลาย้ายเครื่องโองพระ
อาทิตย์ทรงกลด ย่นย้าย ๔ โมงเศษจึงหาย
เย็นฝนตกมาก

ณ วัน ๓^{๑๐} ๗ ค่ำ ช้างขึ้นท่ามาเข้าโรง
สมโภชช้าง รุ่งขึ้นย้าย ๔ โมง

ณ วัน ๗^{๑๔} ๗ ค่ำ เกิดความไข้ลงราก

ณ วัน ๗^๗ ๑๑ ค่ำ ประหารชีวิตอัมมียพระ-
บันญาเอาไม้ตำอี่เล็กทาสตาย

ณ วัน ๑^{๑๕} ๑๒ ค่ำ คาวพระพฤษหัยศักดิ์เคียง
พระจันทร์ทิศทักษิณ ประมาณ ๓ ศอก

ณ วัน ๒^{๑๔} ๑ ค่ำ มีจันทร์ปรวาคา

ณ วัน ๕^๖ ๔ ค่ำ คาวพระพฤษหัยศักดิ์เข้าแ่ง
พระจันทร์ข้างใต้ห่างประมาณ ๒ ศอก

ปีมะเมีย จ.ศ. ๑๒๔๔ ณ วัน ๖^{๑๒} ๕ ค่ำ เสกขไปขางปอน กังว

ณ วัน ๓^๑ ๕ ค่ำ เพลาทิ้งไฟไหม้คลังเสื่อ

ณ วัน ๒^๑ ๕ คำ พระราชาคณะสวคมนตรี
ในวัดพระศรีรัตนศาสดาราม แล้วยกเสาฟุ่ม
คอกไม้เพลิงด้วย เป็นการสมโภชฉลอง
พระแก้วแลวัดด้วย สมโภชพระนครเป็นการ
๑๐๐ ปีในกรุงเทพ ฯ พระสงฆ์สวคมนตรีทุก
ใบเสมา แต่ ณ วัน ๓^๑ ๖ คำ ๓ วัน

ณ วัน ๖^๑ ๖ คำ พระฉันทน์ เสด็จชำระราชการ
แลเยี่ยมตามเขยหัววัด แลเยี่ยมพระนครด้วย

ณ วัน ๔^๑ ๖ คำ มีสุริยปราดา

ณ วัน ๔^๑ ๑๐ คำ เพลาย้าย ๓ โมงเศษ
บุตรเจ้าจอมมรกฎ พระองค์เจ้าชายประสูติ

ณ วัน ๗^๑ ๑๐ คำ ช้างค่างล้มเพลายาม

เศษ ลางคนว่าล้มวัน ๓^๑ ๑๐ คำ

ณ วัน ๑^๑ ๑๐ คำ เห็นดาวหางขึ้นทิศบูรพ์
ทางไปประจิม เพลา ๓ ยาม

ณ วัน ๖^๑ ๑๒ คำ เพลาทุ่มเศษพระจันทร์
เข้าฤกษ์กตึกาอยู่ครุ พระจันทร์ห่างดาวศอก
เศษ พระเส้าอยู่ห่างพระจันทร์ ๓ ศอกเศษ
ทิศหูกี้

ณ วัน ๗^๑ ๑๒ คำ เพลายามเศษพระจันทร์
เข้าฤกษ์โรหิณีทางทิศอาคเนย์ ห่าง ๓ ศอก

ณ วัน ๑ ๆ ๑๒ คำ เพลายามเศษพระ-
พฤหัสถ์^๑เคียงพระจันทร์ ทิศอาคเนย์ พัน
รศมผามอหนง

ณ วัน ๒ ๆ ๑ คำ ประหารชีวิตอ้ายนักโทษ
ยิงพระวัคแขวงกรงเก่าตาย

ณ วัน ๔ ๆ ๑ คำ คาวหางหาย เมื่อระหาย
นั้นทางเล็กข้างสน^๑รุษ^๑หมดไปจนไม่เห็น

ณ วัน ๖ ๆ ๑ คำ (วันลงมือ) ไล่หนังสื่อ
พระเปรียญเก่าใหม่

ณ วัน ๑ ๆ ๑ คำ ประหารชีวิตอ้ายทองแดง
กับพวกเพื่อนเข้ากัน ๑๑ คน โทษปล้น
ปากคลองบางลำภู^๑ริมบ้านพระคิฐการ

ณ วัน ๕ ๆ ๒ คำ แห่โสกันต์พระองค์เจ้า-
ลูกเธอ ๓ องค์วันแรกแห่

ณ วัน ๖ ๆ ๒ คำ สมเด็จพระยา^๑ผู้สำเร็จ
ราชการแผ่นดิน กลับเข้ามาแต่ราชบุรีถึง
กระทุ่มแบน ถึงแก่พิราลัยเพล๔ ทุ่มเศษ

ณ วัน ๑ ๆ ๒ คำ โสกันต์เพล๔ เช้า บ่าย
แห่สมโภช

ปีมะแม จ.ศ. ๑๒๔๕ ณ วัน ๑ ๆ ๕ คำ มีจันทร์ปราศ

ณ วัน ๕ ๗ ๘ คำ เพลาย่ำคำดาวอะไรไม่รู้
เข้าพระจันทร์

ณ วัน ๑ ๗ ๑๐ คำ เพลารุ่งเช้าเห็นพระ-
อาทิตย์เขี้ยว ครันสายท่าย แต่แตกเหล็อง
เพลาย่ำ ๔ โมง พระอาทิตย์เขี้ยวอีก เป็น
อยู่ ๓ วัน (คราวเขาไฟปะทุที่เกาะกักกระเตา
ทชวา)

ณ วัน ๔ ๗ ๑ คำ พระยาราชวรานุกุลยก
ทัพ เสด็จทะเลควย

ณ วัน ๔ ๗ ๒ คำ เสด็จพระราชดำเนินทาง
ชลมารคควยเรือไฟไปประพาสทะเล ๑๐ วัน

ณ วัน ๖ ๗ ๒ คำ ครันเสด็จพระราชดำเนิน
แล้ว เจ้าคุณทหารจับคอปี่โกลุกระเบิดที่
ปากน้ำ ฝรั่งเศสให้หิ้วเข้ามา ฝรั่งเศสบอกว่า
พระนายไวยกอละแนลสั่งให้เอาเข้ามา เสด็จ
กลับพระราชวัง เจ้าคุณทหารกราบทูลทูล

ณ วัน ๓ ๗ ๓ คำ ดาวทางขึ้นทิศเหนือไม่ชัด
ทางพอเป็นไร ๆ ยาวศอก ๑

ณ วัน ๒ ๗ ๓ คำ พระพฤษภัยเข้าใกล้
แจ้งพระจันทร์ข้างทิศเหนือประมาณศอก ๑
หว่างโรหิณีสีระ

ณ วัน ๔ ๑^{๑๐} ๓ คำ เพลารุ่งแล้ว ๒ โมงเศษ
เสด็จพระพุทธรูปไป ประทับพระราชวังบาง-
ปอิน ๔ ราตรี

ณ วัน ๑ ๑^{๑๔} ๓ คำ เสด็จแต่พระราชวังบาง-
ปอินแรมท่าเจ้าสนุก

ณ วัน ๒ ๑^{๑๕} ๓ คำ เพลาย่ำรุ่งเสด็จทรงม้าขึ้น
ถึงพระพุทธรูปเที่ยง ครั้นเพลาค่ำพวกทหาร
หน้าวิวาทกัษัยแสงที่เขาโพธิ์ลังกา พระ
นายศรีท ๒ พระนายไวยสังให้ยิงอ้ายแสง
ลูกบนลูกคาทะลุท้ายทอยลูก ๑ กับท่อนอก
๒ ลูก รวมลูกบน ๓ ลูก อ้ายแสงตาย
ลูกบนไปตกในวังที่ประทับ ๒ ลูกต่อหน้าท่ง
กรว ให้กรมพระปราบชำระ

ณ วัน ๗ ๑ ๓ คำ เสด็จกลับทางเดิมถึงท่า
เจ้าสนุกมาแรมบางปอิน

ณ วัน ๑ ๑ ๓ คำ ให้สมเด็จกรมพระปราบ
ชำระพวกวิวาทนั้น คือ นายน่วมกัปตัน ๑
นายหรั่งเลียบเทอแนล ๑ นายเฟื่อนเลียบ-
เทอแนล ๑ กับชายัน ไปรเวศ รวม ๕ คน
เสนาบดีลูกขุนวางบทประพันธ์ว่าเป็นขบถโทษประ-
หารชีวิต ณ วัน ๖ ๑ ๓ คำ เรือไปรับเอา

เจ้าพนักงานห้ามลงไปที่ยางปอน แล้วทรง
พระกรุณาโปรดเกล้า ฯ พระราชทานชีวิต
ให้พ้นตาย แต่ใส่คุกไว้

ณ วัน ๗ ๕ คำ เพลาย้ายเอาตัวนักโทษ
๕ คนมาใส่คุก

ณ วัน ๗ ๕ คำ พระองค์เจ้าคัคณางค์
เป็นกรมหมื่นพิชิต เสด็จไปจัดการเชียงใหม่
ยกเพลาย้าย ๒ โมง

บวอก จ.ศ. ๑๒๔๖

ณ วัน ๓ ๕ คำ พระองค์จิตรเจริญทำการ
ทหารหน้าเพลาย้าย

ณ วัน ๔ ๗ คำ เปลา ๘ ทุ่มเศษเจ้าคุณ
กลางน้องสาวสมเด็จพระบวรราชเจ้าอดุลย์กรม

ณ วัน ๓ ๕ คำ เจ้าพระยามหินทรไต่ไป
ว่าการทหารม้า แลเรียกขานชื่อเงินขานชื่อ
คนอายุ ๖๓ ปี

ณ วัน ๕ ๑๐ คำ เพลาย้าย ๔ โมงเศษ
ทหารขนอยู่แบแรก พระนายไวยตั้ง

ณ วัน ๑ ๑ คำ พระศรีสางดงถึงแก่กรรม
เพลา ๘ ทุ่ม

ณ วัน ๕ ๓ คำ เปลาเช้า ๔ โมงเศษ
เสด็จพระราชดำเนินจับทุรี เปลาค่ำเพลิง

ให้มรีมถนนเพื่องนครปากตรอกลานวัดเลียบ
ตรอกเหนือ ถึงตรอกใต้เพลิงกบ

ประกาศา จ.ศ. ๑๒๔๓

ณ วัน ๔ ๖ คำ ไฟไหม้ห้างมิกแกรช^{๑๕}

ใต้ปากคลองสาน เพลา ๕ โมงเช้า

ณ วัน ๖ ๗ คำ ถูกชนไปนั่งโรงละครทุ่ง
พระเมรุ

ณ วัน ๗ ๘ คำ ท่านผู้หญิงอ้อมพระยา-
เวียงในยตายเพลาบ่ายโมงเศษ

ณ วัน ๒ ๑๑ คำ เพลาเช้า ๓ โมงเศษเงิน
ลูกจ้างฝรั่งรอบประตูสะพานเหล็ก ประตูหัก

พังทลายตาย ๓ คน เพลาบ่ายโมงเศษ พระ
อมรยกทหารออกจากโรงไปทัพข้อ ชนเมือง
พิษณุโลก กรมประจักษ์ยกย้าย ๓ โมง

ณ วัน ๓ ๑๑ คำ พระนายไวยยกเพลา
ย้าย

ณ วัน ๖ ๑๑ คำ ในแรมเกิกใช้ทรพิษ
ถึงแก่มรณะมาก

ณ วัน ๓ ๑๒ คำ ไข้หวัดไข้หวัดเกิด
แรมหนามากชน แก่ไค่น้อย ไปมากกว่าอยู่

ณ วัน ๕ ๖ ๑๒ คำ ได้ข่าวว่าดาวตกกรูบรั
คนในโรงแสงว่าตกเป็นหมู่ ลงที่พระมหา-
ปราสาท

ณ วัน ๖ ๖ ๑๒ คำ ขว้วตาใจว่าเพล๕ ทุ่ม
ดาวดวงใหญ่ตกย้อยลงมา แล้วกลับคืนขึ้น
ไปคงลกพล

ณ วัน ๖ ๖ ๑ คำ ลงมือขอพระทนต์อมรินทร์

ณ วัน ๗ ๖ ๔ คำ เพล๕ ทุ่มเศษเสก
กลับถึงกรุง ๖ เพล๕ ทุ่ม ๓ โมงเศษเพลิง
ไหม้ถนนใหม่

๖
ปัจจ จ.ศ. ๑๒๔๘

ณ วัน ๔ ๖ ๕ คำ งานหลวงมีเทศน์บน

พระทนต์กรวยกระจาก กระจากละ ๑๔
ซึ่งข้าง ๒๐ ซึ่งข้าง ๔ วัน ๓๔ กัณฑ์ ถึง

ณ วัน ๗ ๖ ๕ คำ จึงได้ทรงแจกเหรียญเงิน
เหรียญทองแก่ข้าราชการ

ณ วัน ๕ ๖ ๕ คำ หลวงศรีมโหสถถึง
แก่กรรมเพล๕ ทุ่ม ๑

ณ วัน ๑ ๖ ๕ คำ เจ้าพระยาศรีพิพัฒน์ถึง
แก่กรรม

ณ วัน ๖ ๖ ๕ คำ ไม่เสด็จออกขุนนาง

ณ วัน ๗ ๖ คำ ไ้ข้าวพระยาสุพรรณ
 ๑๓
 ตายไ้ ๖ วัน ๗ วันแล้ว

ณ วัน ๖ ๖ คำ นลของทั้งกรมสมเด็จพระ
 กรมพระบำราบปรปักษ์ มีโชนเล่นพิราลัย
 ทศกัณฐ์ล้มด้วย

ณ วัน ๒ ๖ คำ เพลาพลไฟไหม้โรงงิ้ว
 ๑๔
 วงกรมหลวงเทเวศร์วันนลของกรมเล็ก

ณ วัน ๖ ๗ คำ เพลาย้ายโฌงเศษไฟไหม้
 บ้านลาววัดโสมนัส

ณ วัน ๔ ๘ คำ กรมสมเด็จพระกรมพระบำราบ
 เสด็จกลับถึงวัง เพลา ๖ ทุ่มเศษประชวรมาก

ณ วัน ๓ ๑๐ คำกลางคืนเพลา ๕ ทุ่มเศษ
 อากาศสว่างเหมือนเคอนหงาย ลางคนว่า
 มีดาวดวงใหญ่ขึ้นท้องฟ้าสว่าง กับมีหมาย
 ประกาศออกภัยร้าย ๆ ยังไม่สงบ ต่อวันขึ้น
 ๖ คำ ๗ คำ ไร้ผู้ร้ายค่อยเจียบสงบ โดย
 มีกองรับ ๒๐ กอง

ณ วัน ๔ ๑๐ คำ สมเด็จพระกรมพระบำราบ-
 ปรปักษ์นิพพาน เพลาเช้า ๔ โฌงกับ ๑๕
 นาที

ณ วัน ๓^{๑๐} ๑๐ คำ ให้เจ้าพระยาพลเทพ
ว่าการในกรมมหาดไทย

ณ วัน ๔^{๑๑} ๑๑ คำ ประหารชีวิตนักโทษปล้น
๓ คน ฝนตกมาก

ณ วัน ๕^{๑๒} ๑๒ คำ เพลาเช้า ๕ โมงกับ
๖ นาที ๗ นมิต แผ่นดินไหวจนเรือนโยก

๖ หยุบ ๗ หยุบ ทางตะวันออกไปตะวันตก

ณ วัน ๖^{๑๓} ๑๓ คำ ชักพระศพพระเจ้าลูกเธอ
พระองค์เจ้าประไพพรรณพิลาส แผ่นดินค่น้อย

ณ วัน ๗^{๑๔} ๑๔ คำ แท้พระอังคาร

ณ วัน ๘^{๑๕} ๑๕ คำ พระราชทานเพลิงวัด
ราชสมบัติ

ณ วัน ๙^{๑๖} ๑๖ คำ แล ณ วัน ๑๐^{๑๗} ๑๗ คำ
สมโภชพระอัฐิ

ณ วัน ๑๑^{๑๘} ๑๘ คำ แท้พระอัฐิเข้าวัง

ณ วัน ๑๒^{๑๙} ๑๙ คำ ทำบุญ ๗ วันพระที่นั่ง
อนันตสมาคม

ณ วัน ๑๓^{๒๐} ๒๐ คำ แล ณ วัน ๑๔^{๒๑} ๒๑ คำ แท้
สมเด็จพระเจ้าลูกเธอ เจ้าฟ้ามหาวชิรุณหิศ
ลงท่า

ณ วัน ๖ ๖ ๒ คำ เพลารุ่งแล้ว ๕ โมง

๑๕ นาทีลงทำสรง เพลาเย็นแห่สมโภช

ณ วัน ๗ ๖ ๒ คำ แล ณ วัน ๑ ๖ ๒ คำ

สมโภช

ณ วัน ๓ ๖ คำ เพลาเช้า ๕ โมงเป็น

พยุหะเลียบพระนคร

ณ วัน ๕ ๖ ๒ คำ เพลาบ่าย ๔ โมงเศษ

เสด็จแต่พระที่นั่งจักรี ไปออกประตูศรีสุนทร

ไปประทับพระที่นั่งชลลศพิมาน ทอดพระเนตร

ขบวนพยุหะเรือพายถวายตัว แล้วมเรือแข่ง

พอย่ำค่าเสด็จขึ้นรุ่งชน ณ วัน ๖ ๖ ๒ คำ

เลียบโตะทวงสราญรมย์ ในสวนมีร้าน

ขายของ แต่ข้าราชการซื้อไม่ต้องเสียอัฐิ

เสียเงิน กินเปล่า

ณ วัน ๗ ๖ ๒ คำ เลียบโตะที่ขาแรก

ทหารหน้า

ณ วัน ๑ ๖ ๒ คำ เช่นตรุษจีน

ณ วัน ๕ ๖ ๓ คำ พระโหราถึงแก่กรรม

เพลาค่ำแล้ว

ณ วัน ๑ ๖ ๓ คำ เพลาบ่าย ๕ โมง

๘ บาท ๘ บาท แผ่นกินไหว ทลัณคาลัน

เยือก ๆ ๔ เยือก ๕ เยือก โคมและของที่
แขวนโยนแกว่งไปมา

ณ วัน ๕ ๖ ๓ คำ เพลาย้าย ๕ โมงเสก
พระที่นั่งเรือกลไฟไปเมืองเพชรบุรี ไปทาง
ทะเล

ณ วัน ๓ ๖ ๓ คำ เกิดเหตุออกลูกในวัง
ต้องชำระ

ณ วัน ๗ ๕ ๔ คำ เช้ามัวฝนไปจน ๒ โมง
เช้าฝนตก ตก ๆ หาย ๆ ไปจน ๘ ทุ่ม
๑๐ ทุ่มฝนตกเพลลา ประหารชีวิตอ้ายโต
ไปรุ่งเช้ามัวฝน ครั้นเที่ยงแล้วฝนตกน้ำ
ชายคาไหล บ่ายโมงฟ้าร้องทิศทักษิณไป
พายัพประจิม ฝนตก ๆ หาย ๆ จนพลบ

ณ วัน ๕ ๖ ๔ คำ เพลา ๘ ทุ่ม ๑๐ ทุ่ม
เสกจากลัษจากเพชรบุรีถึงพระราชวัง

ณ วัน ๕ ๖ ๔ คำ มหามนตรี ที่เป็นพิไชย
สงครามถึงแก่กรรม เพลาย้าย ๕ โมง
๓๐ มินิต

ปฏิทิน จ.ศ. ๑๒๔๕

ณ วัน ๕ ๖ ๖ คำ เพลาย้าย ๕ โมงเศษ
พระราชทานเพลิง สมเด็จพระบรมพระบาราย-
ปรบัณ

ณ วัน ๓ ^{๑๑} ๙ คำ เพลาเช้า ๓ โมงพระ
 อาทิตยทรงกลดใหญ่ ครั้น ๔ โมงเช้าหาย
 ณ วัน ๕ ^{๑๒} ๑๐ คำ เสกเกาะสี่ซังประพาส
 ทะเล

ณ วัน ๔ ^{๑๒} ๑๐ คำ เสกกลับจากทะเล
 ณ วัน ๒ ^{๑๕} ๑๒ คำ เพลาย้าย ๑ โมงกับ
 ๓๕ นาที แ่นกีนไหว
 ณ วัน ๗ ^{๑๕} ๑ คำ พระยากระษายณ์โหมก
 พันโท

ณ วัน ๑ ^๕ ๑ คำ พระยาสุรศักดิ์ยกทัพไป
 หลวงพระบาง เพลาย้ายโมงเศษ
 ณ วัน ๓ ^{๑๓} ๑ คำ พระนางประสูติ
 ณ วัน ๓ ^๓ ๔ คำ ชักพระบรมธาตุขึ้น
 ณ วัน ๔ ^{๑๔} ๔ คำ มังงานสมโภชเวียนเทียน
 แท้กลับ

ณ วัน ๖ ^{๑๖} ๔ คำ ชักพระศพนสมเด็จพระเจ้า
 ลูกเธอ ๒ องค์
 ณ วัน ๒ ^{๑๗} ๔ คำ พระราชทานเพลิงที่ ๑
 ณ วัน ๓ ^{๑๘} ๔ คำ แท้พระศพนสมเด็จพระเจ้า
 ลูกเธอ ๑ พระอัครชายา ๑ แท้พระอัคร
 กวัญ

ณ วัน ๖ ๖ ๔ ค่ำ พระราชทานเพลิงที่ ๒
 ณ วัน ๗ ๖ ๔ ค่ำ แห่พระอังคารไปวัดราช
 บพิธพลับพลา

ปีชวด จ.ศ. ๑๒๕๐ ณ วัน ๕ ๖ ๖ ค่ำ ไฟไหม้ตรอกเจ้าสัวเนียม
 เพลาย้าย ๓ โมง

ณ วัน ๖ ๖ ๗ ค่ำ เรือไฟเย็นเรือจ้างเกิดท
 ทำเคียน

ณ วัน ๕ ๖ ๘ ค่ำ เพลาเช่าแห่กลองทชอ
 ย่าสนธิยา, สันญาอค์, ไฟรพินาคันไป
 ไว้ที่หอยุติธรรมที่ท่าใหม่ ตรงกลางเป็น
 หอสูงนั้น

ปีฉลู จ.ศ. ๑๒๕๑ ณ วัน ๑ ๖ ๑ ค่ำ เพลา ๒ ทุ่มเศษ ไฟไหม้
 หลังวังกรมหลวงพิชิต ๓๐ หลัง ๔๐ หลัง.

พระราชพงศาวดารกรุงเก่า

ฉบับพระจักรพรรดิพงศ์เจ้ากรม

ตอนต้นความตรงกับฉบับพิมพ์ ๒ เล่ม ความมาต่างไปตั้งแต่
ผก ๑๗ ตอนแผ่นดินสมเด็จพระนารายณ์มหาราช ตรงเล่ม ๒ ฉบับ
พิมพ์ ๒ เล่ม หน้า ๓๒๓ ความต่างไปดังนี้

จึงตรัสให้พระยาปลาโหมเป็นนายกong หลวงธรรมไทรโลก
เป็นยกกระบัตร พระยาเสนาภิมุขเป็นเกียกกาย สมิงพระเป็นกองหน้า
พระมฤตเป็นกองหลัง เมืองนนทราชนันเป็นยกขวา พระวิจารณ์
มนตรีเป็นยกซ้าย และกองแล่นพลห้าพันเศษ ขึ้นใหญ่ขึ้นนกสับ ช้าง
เครื่องและม้า สรรพด้วยเครื่องคัสตราวุธเป็นทัพหนึ่ง และให้พระยา
นครราชสีมาเป็นนายกong เมืองอินทบุรีเป็นยกกระบัตร พระสุพรรณบุรี
เป็นเกียกกาย พระกษัตริย์เป็นกองหน้า พระกลางบรรพตเป็นกองหลัง
พระพลเป็นยกขวา พระมหาคไทยเป็นยกซ้าย พลสองพัน ขึ้นใหญ่
ขึ้นนกสับ ช้างเครื่อง ๖ ช้าง ม้า ๘๐ ม้า เป็นทัพหนึ่ง ให้พระยายมราช
เป็นนายกong หลวงรามสระเกษเป็นยกกระบัตร พระไชยนาทเป็นเกียก
กาย พระอนันตกระษัตริย์เป็นกองหน้า พระศรีมหาราชาเป็นยกขวา
ขุนไทรบุรีเป็นยกซ้าย พลหนึ่งพัน ขึ้นใหญ่ขึ้นนกสับ ช้างเครื่อง
๖ ช้าง ม้า ๘๐ ม้า เป็นทัพหนึ่ง แลให้พระยาราชวังสรรค์เป็นนายกong

พระสรรรคบุรีเป็นยกกระบัตร หลวงวิจิตรสงครามเป็นเกียกกาย พระ-
 นนทบุรีเป็นกองหน้า พระยาสุรราชภักดีเป็นกองหลัง พระยาตากาลีเป็น
 ขกขวา หลวงรามภักดีเป็นขกซ้าย พลสามพัน ขึ้นใหญ่บนนกสับ
 ช้างเครื่อง ๖ ช้าง ม้า ๑๐ ม้า เป็นทัพหนึ่ง แลพระยาพิไชยสงคราม
 เป็นนายกอง หลวงสุรสงครามเป็นยกกระบัตร หลวงราชมนตรีเป็น
 เกียกกาย หลวงคำแหงสงครามเป็นกองหน้า หลวงนเรนทรภักดีเป็น
 ขกขวา ขุนพิพิธณรงค์เป็นขกซ้าย พลห้าร้อย ขึ้นใหญ่บนนกสับ ช้าง
 เครื่อง ๖ ช้าง ม้า ๘ ม้า เป็นทัพหนึ่ง จึงทัพห้าทัพก็ยกกันไป

ครั้นถึงเมืองนครแลเมืองเถินไซ้ จึงส่งเชกกายแลแหงใน
 ซึ่งอยู่ในเมืองนครก็พากันอพยพเมืองนครแลเมืองเถินออกมาหานาย
 ทัพนายกองข้าหลวงขอเป็นข้าสัพระราชสมภาร แลฟ้าลายขาวซึ่งอยู่
 รักษาเมืองนครนั้นก็พากันอพยพหนีไปพึ่งอยู่ ณ เมืองเชียงใหม่ นาย
 ทัพนายกองก็บอกหนังสือส่งตัวส่งเชกกายแลแหงในกับสกรรจออพยพ
 ทั้งปวงลงมายังทัพหลวง ณ เมืองพิษณุโลก ว่าได้เมืองนครเมืองเถิน
 สมเด็จพระพุทธเจ้าอยู่หัวจึงมีพระราชโองการตรัสสั่งสมุหนายกให้มิ
 ทราบคอยให้พระยากลาโหม พระยารามเดโช พระยาพิไชยสงคราม
 อยู่รั้งเมืองนคร ให้ช่องสุ่มชาวเมืองนครแลครัวอพยพทั้งปวง ซึ่ง
 แยกฉานชานเช็นออกไปจากเมืองนครนั้น ให้เข้ามาอยู่ตามภูมิลำเนา
 กุดก่อน แลให้พระยานครราชสีมา พระราชสุภาวดี พระสุพรรณบุรี
 ยกไปเอาเมืองทั้งแล้ว ก็มีพระราชโองการตรัสสั่งให้พญามหาเทพ
 แลขุนหมื่นข้าหลวงแลพลห้าร้อย สรรพด้วยเครื่องสรรพยุทธ์ไปเอา

เมืองลง ก็ให้แสนเมืองลงแลสกรรจ้อยพยุคมลงมาถวายยังทัพ
หลวง ณ เมืองพิษณุโลกทรงพระกรุณาตรัสให้ขุนราชเสนา ห่ม
อินทสรแม่น ไปฟังข่าวพระยานครราชสีมา แลพระราชสุชาวคิ
พระสุพรรณบุรี ซึ่งยกทัพไปเอาเมืองคังนั้น แลได้ส่งพระราชเชม-
ราชญ์แลเมืองคัง ห่มนิจตรกบไพโรหกลีบแปด มายังทัพหลวง ณ
เมืองพิษณุโลก ถึงวันเดือนสามแรมสองค่ำ พระบาทสมเด็จพระบรมพิตร
พระเจ้าช้างเผือก ก็เสด็จพระราชดำเนินกรีธาพลแต่เมืองพระพิษณุ-
โลกไปยังเมืองสุโขทัย แลเสด็จอยู่พระตำหนักท้ายลธาน จึงมีพระราช-
โองการตรัสสั่งให้พระยาเกี้ยวเป็นนายกองทัพหน้า วิเชียรโยธาเป็น
ยักขวา ขุนรามโยธาเป็นยักซ้ายสมีงสามแหลกเป็นเกียกกาย พลรบ
ห้าวร้อย สรรพด้วยเครื่องสรรพายุทธทัพหนึ่ง แลให้พระยากำแพงเพชร
เป็นนายกองทัพใหญ่ ขุนเมืองเป็นยักขวา ขุนราชาเป็นซ้าย หลวง
อินทแสนแสงเป็นเกียกกาย แลช้างม้าไพร่พลพันหนึ่ง สรรพด้วย
เครื่องศาสตราวุธทั้งปวง แลให้ทัพทั้งสองทัพยกไปเมืองรามคิ
ผู้ช่วยรักษาเมืองนั้นชื่อโลกคำเกี้ยว ครั้นรู้กัฬาสกรรจ้อยพยุพหนีไปจาก
เมืองรามคิ จึงขุนแลสมีงแลเจ้าทั้งปวงสืบห้าคนเป็นนายหมวด
แลลกลหลานนายหมวดสืบห้าคนออกมาหาพระยากำแพงเพชร ว่าจะ
ขอเป็นข้าสู่พระราชสมภาร แลกินน้ำสยดแล้วก็ให้ผมไว้เป็นสำคัญ
ตามประเพณีละว่าซึ่งสัญญาณัน แล้วถวายอภยพทั้งปวงพันสร้อย
เก้ายี่สามคน ขอเป็นข้าขึ้นทูลสักราฎกรุงเทพมหานครศรีอยุธยา จึง

พระยากำแพงเพชรก็ให้ผ้าเสื้อเป็นรางวัลแก่นายหมวดลูกหลานนายหมวด ผู้มีความสวามิภักดิ์กันถ้วนทุกคนแล้วพระยากำแพงเพชรก็บอกหนังสือมาถึงสมุหนายก เมื่อทัพหลวงเสด็จอยู่ตำบลชานันั้น พระยาจักรีจึงเอากรายทูล ทวงพระกรุณาโปรดคนนายหมวดว่าผู้มีความสวามิภักดิ์ซึ่งมาสู่พระราชสมภาร แลพระราชทานผ้าเสื้อแลเงินถ้วนทุกคนแล้ว ก็เสด็จพระราชดำเนินกลับลงมายังเมืองพระพิษณุโลก จึงเสด็จแต่เมืองพระพิษณุโลกโดยทางชลมารคแปดวัน ก็ถึงกรุงเทพมหานครครั้นอยู่ชยา

ส่วนพระยากำแพงเพชรก็แต่งตั้งขุนโชติภักดิ์ ขุนสรนรินทร์ แลหมื่นมหาเกาทัณฑ์ คุมไพร่ร้อยละ สรรพด้วยเครื่องคัสตราวุธไปจัดช่องพระยาพรหมคีรี แล้วขุนหมื่นนายหมวดพระยาพรหมคีรีแลขุนหมื่นสมีงนายหมวดทั้งปวงยี่สิบคนผู้ออกมาขึ้นน้ำสยดนั้น พระยากำแพงเพชรก็ให้รางวัลเสื้อผ้าแลเงินตราแก่พระยาพรหมคีรี แลละว้านายหมวดทุกคน พระยาพรหมคีรีแลละว้านายหมวดทั้งปวงถวายสกรรจ์ อพยพพันแปดร้อยคน เป็นข้าชั้นทาสี่มากรุงเทพมหานครครั้นอยู่ชยา จึงพระยากำแพงเพชรให้ขุนราชาเมืองเชียงใหม่ ขุนหมื่นแลไพร่ร้อยละสิบคน คุมหาพระยาพรหมคีรีแลละว้าเป็นขุนหมื่นสมีงนายหมวด ทั้งปวงมายังกรุงเทพมหานครครั้นอยู่ชยา แลพระราชทานชื่อแก่พระยาพรหมคีรีนั้น เป็นพระยาอนัชิตชลธิ แลพระราชทานเจียดเงินเลื่อมจำหลักสรรพางค์ทุกทอง ผ้าเสื้อเงินตราสิ่งของแลเครื่องเรือนแก่พระยาพรหมคีรี แลขุนหมื่นสมีงละว้านายหมวดนั้นมากนัก

ให้ไปแล้วอยู่ตามลำเนาทุกก่อน ส่วนพระราชสุภาวดีแลเมืองสวรรคบุรี
 ครั้นได้เมืองทั้งแล้ว ก็ยกทัพไปเมืองอินทรี และพระยาอินทรีคุม
 เอาสกรรจ้อยพยพเจ็ตร้อยออกมาหาพระราชสุภาวดี ขอเป็นข้าพระราช-
 สมภารจึงพระราชสุภาวดีให้พระยาอินทรี จึงพระยาอินทรีให้ล่า
 ก่งผู้ลกแลแสนทักขิณคาน แสนขั้วยาน แสนอภัยมาน แสนพิงไชย
 แลไพร่สลับหกคน ลงมาด้วยพระราชสุภาวดีแลเมืองสวรรคบุรี ถึง
 กรุงเทพมหานครศรีอยุธยา จึงพระบาทสมเด็จพระบรมพิตร พระเจ้า
 ช้างเผือกก็มีพระราชโองการตรัสสั่งให้เบิกล่าก่งแลแสนทักขิณคาน
 แสนขั้วยาน แสนอภัยมาน แสนพิงไชย เข้ามากราบถวายบังคม ณ
 ศาลาลูกขุน แลพระราชทานชื่อแก่นายล่าก่งเป็นแสนหลวงสุนทร
 ราชภักดี (แสนหลวงสุรินทรภักดี) แสนขั้วยานเป็นแสนภักดีวันทร์
 แสนทักขิณคานเป็นแสนภมรินทร์บริบาล พระราชทานเจียดเงินเลื่อม
 จำหลักสุวรรณรงค์เครื่องสำรับแลผ้าเสื้อผ้าพอกไปแก่พระยาอินทรี
 และพระราชทานเจียดทรงมัน แลผ้าเสื้อแพรพรรณแก่แสนหลวง
 สุรินทรภักดีผู้ลกพระยาอินทรี แลพระราชทานผ้าเสื้อแพรพรรณแก่
 แสนภักดีวันทร์ แสนภมรินทร์บริบาล แสนพิงไชย แลพระราชทาน
 เสื้อผ้าแก่แสนชนแสนหมื่น ผู้มานเป็นอันมาก แลพระราชทานอัฐ
 บริหารแก่สงฆ์ฆ้องมาด้วยนั้นแล้ว แลอัครมหาเสนาธิบดี แลมหาเด็ก
 มหาทไทยกลาโหมจัตุสดมภ์ทั้งสี่ก็ให้ผ้าเสื้อแก่แสนทั้งนั้นแล้ว ก็
 พระราชทานให้เครื่องเลียงน่านาประการ ออกไปเลียงเป็นอันมากทั้ง

๕๒ แลทรงพระกรุณาตรัสสั่งให้แสนหลวงสุรินทรภักดี แสนภักดี
นรินทร์ แสนภินทรวิบาล แสนพิงไชย แสนชนแสนหมื่นแลไพร่
ทั้งปวงให้กลับคืนชนไปยังเมืองอินทรีอยู่ตามภูมิลำเนา แลรักษา
เมืองอินทรี ด้วยพระยาอินทรีเป็นเมืองขึ้นตามขนบ ณ กรุงเทพมหานคร
นครบรรพตวรารวดีศรีอยุธยา

ส่วนทัพพระยากำแพงเพชรแลพระยาเกียรติ ซึ่งไปตั้งอยู่ตำบล
บ้านอุ่มรุณนั้น ก็จัดช่องไ้สมีงคคลองคู สมีงกะเทิง แลละวันนายหมวด
แลไพร่ละว้าเป็นอันมาก แล้วส่งนายหมวดลงมายังกรุงเทพมหานคร
ศรีอยุธยา แลพระราชทานชื่อแก่สมีงคคลองคูเป็นสมีงเทวศิริวัณ
สมีงกะเทิงเป็นสมีงภักดีศิรินทร์ แลพระราชทานคายทองแก่สมีง
เทวศิริวัณ พระราชทานขันเงินแก่สมีงภักดีศิรินทร์ แลพระราชทาน
ผ้าเสื่อวันทุกคนแล้ว ให้ขึ้นไปจัดช่องละว้าทั้งปวงไ้สกรรจ้อพยพพล
ทหาร้อยแล้ว สมีงเทวศิริวัณไปสัยช่องไ้พระยาพรหมศิริ จึงพระยา
กำแพงเพชรให้มนุราชาคุมพระยาพรหมศิริแลสมีงพรตพวกมายัง
กรุงเทพมหานครศรีอยุธยา ทรงพระกรุณาตรัสสั่งให้เบิกพระยาพรหม-
ศิริ เข้ามากราบถวายบังคมแต่ศาลาลูกขุน แลพระราชทานชื่อแก่
พระยาพรหมศิริ เป็นพระยาสุทัศน์ธานีศรีวนาภิรมย์ แลพระราชทาน
เจียดเงินเกลี้ยงมุกทองปากจำหลักสรวางค์ แลผ้าเสื่อแพรพรรณ
เป็นอันมาก อัครมหาเสนาธิบดีมหาดไทยกลาโหมจัดสคณภัทงส์
ก็ให้รางวัลผ้าเสื่อแพรพรรณก็มาก แล้วก็ให้กลับคืนชนไปอยู่รักษา

เมืองอินทวิฑูริตามภูมิลำเนา เป็นเมืองขึ้นตามชนบทกรุงเทพมหานคร
บรรพบุรุษบรรพบุรุษอยู่มา แล้วข้าหลวงไปอยู่ด้วยพระยาสุทัศน์ธานีเพื่อ
จะให้รู้ชนบทการ

ฝ่ายนางนันทิมิตรอยู่เมืองเมะตะมะ ชั่วล้อมเมืองอังวะ ใน
ขณะนั้นนางนันทิมิตรผู้เป็นอาพระเจ้าอังวะ อยู่ปกครองเมืองเมะตะมะ
ส่วนชาวเมืองชวไช้ ยกทัพมาล้อมเมืองอังวะ จะเอาชวไช้ถึงผาซึ่งพา
สกรรจ้อยพพะประมาณพันหนึ่งพันไปพึ่งอยู่เมืองอังวะ จึงนางนันทิมิตร
เกณฑ์เอาพล ๓๒ หัวเมือง ซึ่งชนแกเมืองเมะตะมะนั้นสามพัน
ให้ไปช่วยชวไช้เมืองอังวะ แลมอญอันไปช่วยชวไช้ก็ลี้ภัยหนีคน
มาขึ้นอันมาก จึงนางนันทิมิตรก็ให้คุมเอามอญอันหนีมานั้นใส่ตระวาง
ไว้ว่าจะเผาลับ แลสมิงเพอ (อำเภอ) ทั้ง ๑๑ คนนั้นควบคุมมอญ
ประมาณห้าพัน ยกเข้าเผาเมืองเมะตะมะเสีย จึงตัวนางนันทิมิตรได้
ให้คุมเชิงไว้ อยู่ประมาณสามเดือนเศษ นางนันทิมิตรก็ปรึกษากับผู้คุม
เชิง ชองมอญได้สองพันเศษ เข้ากันกับพรรคพวกชายหญิงเป็นพล
ห้าพัน

พุทธศักราช ๑๐๒๓ ปีชก นางนันทิมิตรยกครอบครัวอพยพมาสู่
พระบรมโพธิสมภาร โดยทางเมืองกำแพงเพชร สมเด็จพระเจ้าอยู่หัว
ตรัสให้รับมาตั้งอยู่ตำบลไทยใหญ่ ครั้น ณ วัน ๓ ค่ำ เดือน ๓ พระ
ที่นั่งสุวรรณหงส์ออกจากรั้วข้างกลางแปลง ณ เณรยก แล้วเสด็จออก
ณ พระที่นั่งมรุภพ ให้หานางนันทิมิตรมาเฝ้า ตรัสถามว่า เป็น

อะไรกันกับพระเจ้าอริส มางนันทมิตรบังคมทูลว่าเป็นอาพระเจ้าอริส
สมเด็จพระเจ้าอยู่หัวตรัสถามว่า พระเจ้าอริสหาตั้งไว้ในตระกูลวงศ์
ผู้ใหญ่หาไม่ๆ มางนันทมิตรกราบทูลว่า ตั้งไว้ในที่ผู้ใหญ่อยู่ แต่
มีความพิโรธกัน เพราะเหตุว่าพระเจ้าอริสมิได้ตั้งในพระธรรมสามน
(ธรรมสาคร) ราชสาคร แลแจ้งกิตติศัพท์ขึ้นไปว่า สมเด็จพระเจ้า-
อยู่หัวฝ่ายตะวันออกมีกฤษฎาภินิหารบารมีใหญ่หลวง ดำรงทศพิธ
ราชธรรมเป็นนิตยกาล ไพร่ฟ้าอาณาจักรแลนานาประเทศซึ่งชนชอบ
ชัณหาเสมอนั้นก็อยู่เย็นเป็นสุข ทั้งร่มรุกขสุวรรณหมาโพธิอันใหญ่
ข้าพระพุทธเจ้ามีความยินดีจึง อุตสาหะ เขา กะเพระ มา ฝาก ไว้ใต้ฝ่า
พระบาท สมเด็จพระเจ้าอยู่หัวพระราชนครองอุปโลกนวิโลกแก่
มางนันทมิตรเป็นอันมาก

ลศักราช ๑๐๒๔ ปีศก สมเด็จพระเจ้าอยู่หัวเสด็จไปทรงชัก
ช้างเถื่อนเข้าเพนียด พังทิวหนึ่งตกลงในวงพาดเป็นเผือกผู้ อยู่เจ็ด
วันล้ม

ศักราช ๑๐๒๕ ปีศก สมเด็จพระเจ้าอยู่หัวเสด็จขึ้นไปตั้งคอก
ช้างช้างค้ายดโตรกพระ ไค้ช้างพลายใหญ่เพ็ริบ ๗๐ ช้างพัง
ประมาณ ๔๐๐ แล้วเสด็จเข้าพระนคร

ครั้นรุ่งขึ้นเสด็จออก เสนาบดีทั้งปวงเฝ้าพร้อมกัน นาย
ไชยขรรค์มหาคเล็กลูกพระนม กราบทูลพระกรุณาว่า ช้างไล่ฆ่าล่อ
แพนนั้นเว้นแต่สมเด็จพระเจ้าอยู่หัว นอกนั้นหากลัวผู้ใดไม่ สมเด็จพระ
เจ้าอยู่หัวตรัสทูลว่า นายไชยขรรค์แกล้งว่าเปรียบพระเพท-
ราชา พระเพทราชากรู้เท่า จึงตอมนายไชยขรรค์ว่า ผลัดกันชี้ช้าง

ได้มาแล้วคนละเที่ยวๆ นายไชยขรรค์ว่าจะชิงข้างใดก่อน พระเพท
 ราชาก็ยอม ครั้นถึงวันกำหนด นายไชยขรรค์ชิงข้างต้นพระยาปราบ
 ไตรภพ สังกศอกหกนิ้ว พระเพทราชาขี้นมาฟ้าศิริ สังกศอก
 สองนิ้ว คงสนามค่ายลกลองหน้าวัดแคร์ มาไกลข้างเส้นหนึ่ง พระ
 เพทราชาชักม้าราแพนล่อ นายไชยขรรค์ชิงข้างใดขึ้นมาใกล้สะพาน
 อีรวัดท่ง (วัดท่ง) ข้างใดคว้าพระเพทราชา ๆ เห็นจวนตัวก็ชิง
 ม้าเข้าช่องกุญ้อย ข้างข้างอยู่ ครั้นเที่ยวพระเพทราชาชิงข้าง
 นายไชยขรรค์หนีไปบ้านเสีย พระเพทราชาเข้ามาเผ่ากรวยทูลสมเด็จ
 พระเจ้าอยู่หัว แจ้งเนื้อความทงนั้นให้ทราบทุกประการ สมเด็จ
 พระเจ้าอยู่หัวตรัสว่าหาญไม่ๆ อ้ายไชยขรรค์นั้นเป็นทหารปาก

ครั้นถึงเดือนพิจิอำพวย สมเด็จพระเจ้าอยู่หัวเสด็จทรงม้า
 พระที่นั่งลงไป ณ ตำบลชุกุน เจ้าฟ้ารามเจ้าฟ้าทองแดงชาวเพชรบุรี
 ๓๐๐ คน ตะบองครุบมอญช่มอยู่ริมทาง ครั้นเสด็จพระราชดำเนิน
 ลงไปถึงทางสี่แพร่ง บ้าชมอญแลตแลงกนปายารวมกัน ชาวเพชรบุรี
 ลูกพร้อมกันจนจะเข้ายุคเอายังเหียนมาพระที่นั่ง กรมพระตำรวก็ยับ
 ตัวมาถาม ชาวเพชรบุรีให้การว่าเจ้าฟ้าทองเจ้าฟ้าราม ไซ้ให้มาคอย
 ทำร้ายแก่พระเจ้าอยู่หัว ๆ ก็เสด็จขึ้นเข้าพระราชวัง จึงมีพระราช-
 โองการให้คุมเอาเจ้าฟ้าทองเจ้าฟ้ารามมาถาม สารภาพรับเป็นสัตย์
 ทรงพระกรุณาให้ปรึกษาโทษ ลูกขุน ณ ศาลาปรึกษาว่าเจ้าฟ้าทอง
 เจ้าฟ้ารามทำการชบถ ทรงพระกรุณาพระราชทานชีวิตไว้แต่ก่อนนั้น
 ก็สองครั้งแล้ว บัดนี้ยังคิดชบถออกเล่า เจ้าฟ้าทองเจ้าฟ้ารามเป็น

มหันตโทษที่สุดแล้ว แผ่นดินหนาถึงสองแสนสี่หมื่นโยชน์ ทรง
สมเด็จพระพุทธเจ้าองค์ห้าพระองค์ เป็นมหาภิกษุอันยิ่งจะให้โศกิต
ผู้ทรงชนตกลลงในพนบถพนกภูมิสมควร ขอพระราชทานให้ไล่แพ
หยาบพันลอบเสียตามกระแสพระสมุทร เอาคำปรึกษากราบทูล
สมเด็จพระเจ้าอยู่หัวตรัสว่าตามคำปรึกษาเถิด

ศกัมศัศักราช ๑๐๕๐ ปีมะโรงสัมฤทธิ์ศก สมเด็จพระ
นารายณ์เป็นเจ้าเสด็จขึ้นไปเมืองลพบุรี อยู่ประมาณเดือนหนึ่งทรง
ประสูติหนัดลง วันหนึ่งหม่อมมัยเสด็จออกมาทรงพระพักตร์อยู่ ณ
ศาลา พระยาศรีศักดิ์เข้าไปเฝ้าจับ หม่อมมัยวิ่งเข้าไปในทพระบรรทม
ร้องว่า ทูลกระหม่อมแก้วช่วยเกล้ากระหม่อมฉันด้วย สมเด็จพระ
พุทธเจ้าอยู่หัวตรัสว่า อ้ายพ่อลูกนกคกทรยศอะไรสมคบแล้ว มีพระ
ราชโองการสั่งให้ประหารพระแสงบนข้างที่แล้ว ให้หาพระยาเพชรราชา
พระยาศรีศักดิ์ ก็เข้าไปเฝ้าทูลพระทวารทั้งสองคน สมเด็จพระ
นารายณ์เป็นเจ้าเสด็จบรรทมอยู่ ณ พระที่นั่งเกล้าเอาพระแสงบน เฝย
พระองค์ระลุกชนกกลุกชนมิได้ กลับบรรทมหลับพระเนตร ครั้นเพลาย่ำ
พระยาเพชรราชาให้ไปเชิญพระยาวิไชยเณทร์เข้ามาว่าปรึกษาราชการ
แล้วให้ตำรวจไปกำกับประตูพระราชวัง สั่งว่าข้าทูลละอองธุลีพระบาท
ฝ่ายทหารพลเรือนจะเข้ามาเฝ้า ให้เข้ามาแต่ถาดหมากคนโทมิดเฝ้า
ครั้นพระยาวิไชยเณทร์เข้ามาพร้อมกัน ณ ศาลาลูกขุน พระยาเพช-
รราชาว่าสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงพระประชวรอยู่บ้านป่าเมืองคอน เรา
จะให้แต่งกองร้อยกองตระเวน แลกองร้อยรอบพระราชวังขึ้นหนึ่ง
หน้าเพนียดขึ้นหนึ่ง พระคำหนักชุบครั้นนี้ไว้แต่มาเร็วคอยเหตุ พระยา

วิไชยเณทร์จึงตอบว่า ท่านว่าชอบ แล้วก็ชวนกันขึ้นไปบนเชิง
 เทิน พระยาวิไชยเณทร์ก็จึ้มปากทลาคลลาคให้เจ้าหน้าที่อยู่รักษา
 พระยาวิไชยเณทร์เดินไปประมาณเส้นหนึ่ง รักษาองค์เอาตะบองตักทอง
 หกกล้มลง แล้วพระยาสุรศักดิ์ก็เข้าไปจับหม้อมันยี้ไต่ เอาไปล้างเสียทั้ง
 พระยาวิไชยเณทร์ ฝ่ายพระยาพระหลวงข้าราชการผู้ใหญ่ผู้น้อยทั้งปวง
 เห็นพระยาเพทราชาทำการผิดประหลาด ก็ให้หนึ่งสี่ลงมาถึงเจ้าฟ้า
 อภัยทศว่ามีคนพวกละ ๓๐๐ บ้าง ๔๐๐ บ้าง เจ้าฟ้าอภัยทศเสด็จลงไป
 ณ พระตำหนักทองสระ เอาหนึ่งสี่ซึ่งขุนนางทั้งปวงถวายลงมานั้น
 ขยำน้าเสีย แล้วเสด็จขึ้นไปถึงปากน้ำปากสย เข้านมัสการพระพรหม
 แล้วเสด็จไป ชาวหน้าทซึ่งส่งให้ลงมากอยเสด็จ ครั้นพบเสด็จ
 แล้วก็กลับขึ้นไปเวียนแก่พระยาเพทราชา พระยาสุรศักดิ์ฯ ให้ลงมา
 เชิญเสด็จรับขึ้นไป เจ้าพระขวัญทรงพระเสด็จลงขึ้นไปถึง พระยา
 สุรศักดิ์ส่งให้เอาไปรักษาค (วัดซาก) พระยาสุรศักดิ์ฯ ช้างพัง
 ออกไปด้วย จึงให้เจ้าพนักงานทำเสียสำเร็จแล้ว ก็กลับเข้ามาพระ
 ราชวังเพลาสยามยาม พระราชรักษาให้เรียนถามพระยาเพทราชา
 พระยาสุรศักดิ์ว่า พร้อมแล้วหรือยัง บอกว่าพร้อมแล้ว ขุนองค์อยู่
 งานถอนนวนชนจากพระองค์พระโสมซึ่งขยับกันไป วัน ๗๕ คำ
 เปลา ๑๐ ทุ่ม เส็จวันพพาน

ครั้นเพลาน้ำพระเพทราชานั่งจบบถพระกระบี่ ขุนนางทั้งปวง
 เข้าไปพร้อมกันนั่งลงไหว้ พระยาเพทราชาบอกว่าเราจะเชิญพระบรม-
 ศพออกไปใส่เรือพระที่นั่งสุวรรณหงส์ ขุนนางทั้งปวงรับพระโองการ

พระยาเพชรราชาว่าทำไมท่านทั้งปวงมารับพระโองการเรา ชุนนางทั้ง
 ปวงพร้อมกันว่า พระองค์ควรจะเป็นใหญ่ปกครองแผ่นดินอยู่แล้ว
 พระเพชรราชาจึงว่าเราจะช่วยรักษาว่าราชการไปพลาง กว่าผู้มีบุญจะมี
 มา นั้นพอจะไต่อยู่ แล้วมีพระราชโองการสั่งให้เชิญพระโกศชั้นบน
 พระมหาปฤษฎาธารพระที่นั่งสุวรรณหงส์ กำนัลแสงถวายเครื่องต้น
 เจ้าพนักงานเอาเรือพระที่นั่งสี่กลลาคสองลำเข้ามาประทับ เสด็จลง
 เรือพระที่นั่งสี่กลลาคองค์ละลำ ลอยลงมาท่ายพระที่นั่งสุวรรณหงส์
 เสด็จลงถึงตำบลบ้านคลอง เพลาประมาณสองทุ่มเศษ พระ
 บรมสารีริกษาคูเสด็จปาฎิหาริย์ ผ่านหน้าเรือพระที่นั่งสุวรรณหงส์
 วงเวียนรอบเรือพระที่นั่งนั้น พระยาไชยทัน พระราชโกษา หลวงราชา
 พิมพ์ ชุนสมเด็จพระชั้น หลวงประไชยชีพ ซึ่งลงในเรือพระที่นั่ง
 สุวรรณหงส์นั้น ร้องกรายทูลพระเจ้าอยู่หัว ๆ ครั้นเห็นว่าเห็นแล้ว ครั้น
 เรือพระที่นั่งลงมาถึงพระนครประทับชานาน มีพระราชโองการให้เชิญ
 พระบรมศพ ให้พระสนมเชิญเครื่องเชิญพระแสงตามธรรมเนียม
 ถวายเครื่องสังเวยพระราชนานกัผู้หญิงเชิญพระบรมศพขึ้นไปไว้ ณ
 พระที่นั่งสุริยาภิมรินทร์ ครั้นส่งเสด็จแล้วพระเจ้าอยู่หัวทั้งสองพระองค์
 ก็เสด็จออกลอยเรืออยู่สระบัว ทรงพระกรุณาให้สถาปนาพระที่นั่ง
 บรรยงกัรัตนาศน์ ถึงเดือนสี่แล้วจวนพระราชพิธีตรุษ เสด็จปรายดา
 ภิเษก ทรงพระนามสมเด็จพระมหาบุรุษราชูปถัมภ์เจ้า จัตุพระอัคร
 มเหสีเดิมเป็นฝ่ายขวา จัตุสมเด็จพระเจ้าลูกเธอพระนารายณ์เป็นเจ้า
 แลสมเด็จพระเจ้าลูกเธอเจ้าฟ้าทอง สองพระองค์เป็นฝ่ายซ้าย นิมนต์

ภรรยาพนักงานของกินต่งชนเป็นเจ้าอยู่นางพระยา ให้สมเด็จพระเจ้า
 ลูกเขยรับพระบัณฑูรฝ่ายหน้า เอาหม่อมแก้วบุตรท้าวศรีจุฬาลักษณ์
 ผู้น้อง เป็นกรมขุนเสนาบดีวิริยธิดาพันวษา น้อย ใหญ่ พระราชทาน
 เครื่องสูงและเครื่องราชาบริโภครับพระบัญชา นายทรงบาทหลานเธอ
 เป็นพระอภัยสุนทร กรมขุนทิพพลภักดิ์ พระราชทานเครื่องสูงแล
 เครื่องราชาบริโภครับพระบัญชาเอาขุนองค์เป็นพระยาสุรสงคราม
 พระราชทานเครื่องสูง เอานายบุญมากเป็นเจ้าพระยาวิชัยกษัตริย์ พระ
 ราชทานเครื่องสูง ให้อยู่วังหลัง ทรงพระกรุณาตรัสว่าวัดพระยาแมน
 เราได้อุปสมบท ให้ไปสถาปนาพระวิหารการเปรียญขึ้นแล้ว ทรง
 พระราชทานที่ดินปลาน้ำจืดขึ้นพระอารามนั้นเป็นอันมาก บ้านป่าตองก็เป็น
 ที่ไชยราชาศรีสวัสดิ์คิมงคล ทรงพระราชทานที่ดินสถาปนาเป็นพระ
 อาราม สร้างพระอุโบสถวิหารการเปรียญเสนาสนะกุฏิเป็นพระรัตน-
 ตรัยบูชา สั่งให้หมื่นจันทราช่างเคลือบๆ กระเบื้องสีเหลืองมุง
 หลังคาพระอุโบสถ แล้วถวายพระนามพระอาราม ชื่อ บรมพุทธาราม
 เจ้าอธิการถวายพระนามชื่อพระญาณสมโพธิ ถวายกับขี้ยาการด่างๆ
 เป็นอันมาก

พุทธศักราช ๑๐๕๒ ปีมะเมียโทศก พระอัครมเหสีฝ่ายซ้าย
 ทั้งสองพระองค์ หนึ่ง เป็นพระราชธิดาสมเด็จพระนารายณ์เป็นเจ้า
 มีพระราชโอรสพระองค์หนึ่ง ทรงพระนามชื่อว่าพระราชสมภาร พระ
 องค์หนึ่งเป็นพระมเหสีเป็นพระราชบุตรเจ้าฟ้าทอง ๆ ร่วมพระราชบิดา

กับสมเด็จพระนารายณ์เป็นเจ้า มีพระราชโอรสพระองค์หนึ่ง ทรงพระ
นามชื่อนารายณ์เอก

ลัทธิราช ๑๐๖๐ ปีชาล สัมฤทธิศก สมเด็จพระเจ้าลูกเธอ
กรมพระราชวังบวร ฯ เสด็จไปทอดพระเนตรมวยอยู่ ณ เพนียด
อัยธรรมเถียรปลอมว่าเป็นเจ้าฟ้าอภัยทัต ซึ่งเขาไปทบบเสีย ณ วัค
ซาก เขาช้างมงคลรัตนาคันซึ่งอยู่ลพบุรีเข้ามา ไพรซึ่งมาก้วยนั้น
ประมาณ ๕๐๐ ไพรชวมนาเกี่ยวข้าว ถือหอกข้าง คานหลาวข้าง ชน
หลวงกรมพระราชวังบวร ฯ กรายทูลแก่สมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ฯ ตรัส
ว่า ถ้าผู้มีบุญมาจริงแล้วเราจะยกให้ กรมพระราชวังเสด็จอยู่บม
มหาไชย ธรรมเถียรขึ้นช้างอยู่คั่นรอ มีพระบัญชาให้ตำรวจไป
พิจารณาให้ดูตัวให้แน่ ตำรวจกลับมากกราบทูลว่า มีใช่เจ้าฟ้าอภัยทัต
จึงมีพระบัญชาให้วางบันใหญ่ออกไปพร้อมกันทั้งแปดบอก พวก
ธรรมเถียรก็แตกไปในเพลาค่ำ รุ่งเช้าจับตัวธรรมเถียรได้ในสวน
คอกไม้ วัคสีฟัน เขาไปประหารชีวิตเสีย พรรคพวกทั้งนั้นเขาไป
เป็นตะพุ่น

ลัทธิราช ๑๐๖๕ ปีมะแม เบญจศก สมเด็จพระเจ้าอยู่หัว
ทรงพระประชวร เสด็จสวรรคต เมื่อไ้กราชสมบัติพระชนม์ได้ ๕๑
อยู่ในราชสมบัติ ๑๕ ปี

สมเด็จพระเจ้าลูกเธอ กรมพระราชวังบวร ฯ ขึ้นเสวยราช-
สมบัติ สมเด็จพระเจ้าลูกเธอสองพระองค์ พระเชษฐาพระชนม์ได้

๒๔ พระวสา พระอนุชาพระชนม์ได้ ๒๐ พระวสา รัชพระบัณฑูร
ทั้งสองพระองค์ แล้วให้จับเจ้ากรมขุนเสนาบดีวิรัช ว่าคบคิดกันกับ
อำมาตย์หลอพระรักษมณเฑียร เจ้าพระองค์แขก เจ้าพระองค์ดำ ว่า
ช่องสมผู้คนคิดขบถมิได้ถวายเครื่องคัสตราวุธ ให้เขาไปประหารชีวิต
เสียสิ้น อยู่มาอีกสองวันจับเจ้าพระขวัญ ให้เขาไปสำเร็จโทษเสีย ณ
วัดโคกพญา

ลุดักราช ๑๐๖๗ ปีระกา สัปตศก พระเจ้าอยู่หัวเสด็จพระ
ราชดำเนินขึ้นไป ณ เมืองพระพิษณุโลก ถึงที่ประทับโพธิ์ทิมช้าง
มีพระโองการตรัสว่า สมเด็จพระนารายณ์เป็นเจ้าเสด็จพระราชดำเนิน
ขึ้นไปตีเมืองล้านช้าง สมเด็จพระมหารัชมังคลาจารย์แห่งเสด็จขึ้น
มาส่งตั้งจนใต้ต้นมะเดื่อประสูติ จึงให้สถาปนาพระวิหาร พระ
อุโบสถ พระสถูป ที่วอนนั้น เสด็จขึ้นไปเมืองพระพิษณุโลกประทับ
แรมอยู่ ๗ เหว เสด็จกลับลงมาพระนคร

ศุภมัตถลุดักราช ๑๐๖๘ ปีจอ อัฐศก สมเด็จพระเจ้าอยู่หัว
เสด็จพระราชดำเนินขึ้นไปลัดขังค่ายลยางคลองทอง ไค้ช้างพลาย
๖ ศอก ๕๐ ช้าง ไค้ช้าง ๕ ศอกคืบ ๗๐ ช้าง ไค้ช้างพัง ๓๒๐ ช้าง
แล้วเสด็จกลับลงมาพระนคร มีพระโองการโปรดเกล้าฯ ให้ผู้ก่อ
ทแกล้วทหาร จะเสด็จไปหาเมืองหงษา

ในนั้นหม่อมเตโชกินเมืองนคร รัชปลัดฆ่าเสีย มีตราให้หา
ก็มีไ้เข้ามา จึงยกทัพออกไปประชิดหม่อมเตโช ๆ ขยับขึ้นหน้า
เชิงเทินก่อรบพุ่งเป็นสามารถ พระไกรพลแสนอยู่ในเมืองเป็นใจด้วย

ทัพหลวง ให้คนหนีจากหน้าที่เชิงเทิน กองทัพจึงเข้าเมืองได้ หม่อม
เคโซหนีไปได้ กองทัพยกกลับมา

ศักราช ๑๐๗๐ ปีชวศ สัมฤทธิศก ให้สถาปนาพระมณฑป
พระพุทธรูป

ศักราช ๑๐๗๗ ปีมะแม สัปตศก เสด็จขึ้นไปฉลองพระพุทธรูป
๗ เหว ทรงพระประสูติ เสด็จทรงพระที่นั่งสุวรรณราชนิวัติ
เสด็จลงมากรุง ขึ้นพระที่นั่งบรมยงค์รัตนาคันไถ ๗ เหวประสูติ
หนักง แผลงสถานลงมาพระที่นั่งสุริยาภิมุขนิวัติเพลาเช้า พระ
ชนม์ ๒๗ พระวสา เป็นกรมพระราชวังบวร ฯ อยู่ ๑๕ ปี ได้เสวย
ราชสมบัติ ๗ ปี พระชนม์ไต่ ๔๘ พระวสา เสด็จสวรรคต

สมเด็จพระเจ้าลูกเธอทั้งสองพระองค์ แต่งพระบรมศพถวาย
พระเพลิงพระราชนิวัติ เสด็จพระเจ้าลูกเธอพระเชษฐาธิราช
พระชนม์ ๒๔ ขึ้นเป็นกรมพระราชวังบวร ฯ อยู่ ๗ ปี

เสด็จทรงนามพระรามธิบดี แดกนักพระอินทร์เข้ามาแต่กรุง
กัมพูชา ทรงพระกรุณาให้ออกไปรับ ปลุกคำหนักให้อยู่ด้วยลวัก
ค้างคาว

ศักราช ๑๐๘๐ ปีจอ สัมฤทธิศก อสนีบาตลงยอควักมณฑล
พิตร ให้ไม้เครื่องไม้ลงมาจนสนับ ๗ วันจึงดับ พระศอพระประธาน
หัก

ศักราช ๑๐๘๑ ปีกุน เอกศก ทรงพระกรุณาให้เกณฑ์กอง
ทัพเรือพล ๕๐๐๐ ทัพบกคน ๕๐๐๐ ให้พระยาจักรีบ้านโรงช้างเป็น
แม่ทัพบก พระยาโกษาจีนเป็นแม่ทัพเรือกำปั่นสองลำยกออกไปรบญวน
ละแวกที่แตกเข้ามา

ศุภมัศกัฏฐราช ๑๐๘๔ ปีชวด จัตวาศก ทรงพระราชนิพนธ์
ให้บุตรพระเจ้ายัย พระอุโบสถวัดมณฑลพิตร ให้กว้างให้ยาวออก
กว่าเก่า

ศุภมัศกัฏฐราช ๑๐๘๕ ปีมะแม นพศก ทรงพระประชวรชีวหา
ในชั้นนั้นสมเด็จพระอนุชาธิราชเจ้ากรมพระราชวังบวร ฯ เสด็จออก
ไปทรงผนวช ณ วัดกุฎีขาว สมเด็จพระเจ้าลูกเธอเจ้าฟ้าอภัย กรม
นายบุญมีราชวังเมืองกรมช้างพระราชวังบวร ฯ ว่า ทวีไรมีฝูง
นายบุญมีราชวังเมืองกราบทูลว่า ช้างพลายสระสงสาร ช้างพลาย-
แก้ว พลายรักกลิ้ง รั้ววงพาดแล ชนเถื่อน รั้วสั่งให้เขาช้างสาม
ช้างไปพระราชวังหลวง แล้วสั่งว่า ช้างมาซึ่งอยู่วังหน้านั้น อย่าให้
ตะพุ่นจ่ายหญ้าให้ หลวงมณเฑียรบาล หลวงกลาโหมเป็นโทษครั้ง
ปลงศพพระอาจารย์วัดคุหา เข้าไปกราบทูลพระกรุณาให้เอามาไว้ใน
พระราชวังหลวง จึงมีพระราชโองการให้ไปบอกว่าขุนหลวงกรมพระ-
ราชวังบวร ฯ ก็ยอมถวาย จึงทรงพระกรุณาเอาหลวงมณเฑียรบาล
ใส่ที่พระบารโหสถิกิ หลวงกลาโหมเป็นที่หมื่นไวยวรรณารด สองคน
พิศทูลยุบพระเจ้ายัยหวั แลสมเด็จพระเจ้าท้าวเจ้าฟ้าอภัย ว่าถ้าหา
หลวงจำแสน ขุนชำนาญ นายชิตภบาลมิได้ การดำรัสถึงใดก็จะ
สะดวก ฯ

หมกณบัพเพิงเท่านั้น

ปฐมวงศ์

จะขอกล่าวถึงความประวัติเป็นไปต่าง ๆ ในโลกนี้ จนถึงกาล
เมื่อละโลกนี้ล่วงไปยังปรโลก ของพระองค์ท่านซึ่งเป็นบรมพุทธใน
พระบรมราชวงศ์อนันตซึ่งเป็นชั้นต้น คือ สมเด็จพระบรมมหาปัยกา
ธิปัตย์ แลสมเด็จพระปัยกาใหญ่ แลสมเด็จพระปัยกาน้อย ๓ พระ
องค์ แลชั้นสองคือ พระโอรส พระธิดา ของสมเด็จพระบรมมหา
ปัยกาธิปัตย์ ๗ พระองค์ ก็ออกพระนามมาแต่ก่อน ตามกำหนด
ประวัติเวลาของพระองค์นั้น ๆ เรียงไปในลำดับโดยสังเขป เพื่อให้
ผู้อ่านผู้ฟังได้สติปลงพระไตรลักษณ์ปัญญา ปลงเห็นอนิจจังลักษณะ
ทุกขลักษณะ อนัตตลักษณะ เพราะได้สัจจะเรื่องนี้จะได้ไม่ปราศจาก
ประโยชน์ในทางภาวนามัยกุศล ซึ่งเป็นกุศโลบายอันใหญ่อันงาม
กว่ากุศลอื่น

สมเด็จพระบรมมหาปัยกาธิปัตย์นั้น ทราบแต่ว่า ได้ดำรงพระ
ชนมายุแลสุขสมยศครอบครองสกุลใหญ่ และมีอำนาจในราชกิจ
ทั้งกล่าวแล้วอยู่สันกาลนาน จนตลอดเวลาพม่าเข้าศึกเข้าล้อมกรุง-
เทพทวารวดีศรีอยุธยา ในคราวที่กรุงจะแตกทำลายนั้น

สมเด็จพระปัยกาพระองค์ใหญ่นั้น ได้มีพระเชารส พระธิดา
๕ พระองค์ แล้วก็สิ้นพระชนม์ล่วงไปโดยนัยที่กล่าวมาแล้ว แต่เมื่อ
สิ้นพระชนม์นั้น พระชนมายุเท่าไรไม่ทราบแน่ชัด พระปัยกาพระองค์
น้อย ได้รับปรณนิบัติสมเด็จพระบรมมหาปัยกาธิปัตย์ในที่นั้นต่อมา ได้

ประสูติพระธิดาพระองค์หนึ่งแล้ว จะสิ้นพระชนม์เมื่อใดก็หาได้
 ความเป็นแน่ไม่ ได้ความเป็นแน่แต่ว่า เมื่อเวลาพม่าเข้าล้อมกรุงเทพ
 ทวารวดีศรีอยุธยาเวลานั้น สมเด็จพระบรมมหาราชย์กาธิษฐาน
 พระตำริจะออกจากกรุงเทพทวารวดีศรีอยุธยา หลีกหนีข้าศึกไปอยู่
 ให้ห่างไกล จะชักชวนพระเชารสพระธิดาทั้งปวงตามเสด็จไปด้วย
 พร้อมกัน พระเชารสพระธิดาทั้ง ๖ พระองค์ที่ทรงพระเจริญแล้วนั้น
 ได้แยกย้ายไปตั้งสกุลอื่น มีพระบุตร พระบุตรี เกี้ยวข้องเป็นห่วงใย
 พัวพันมากมาย จะรวบรวมมาพร้อมเพรียงกันแล้ว คุมเป็นพวกใหญ่
 ออกไปโดยง่ายหาได้ไม่ เมื่อได้ช่องจึงได้พาแต่พระกุมารพระองค์
 น้อยกับหญิงข้าทูลบริวาริก ซึ่งเป็นหม่อมมารดาของพระกุมารนั้นไป
 อาศัยอยู่ ณ เมืองพระพิษณุโลก ได้ทรงปรนนิบัติแต่เจ้าเมืองพระพิษณุ-
 โลก ซึ่งทราบไปว่ากรุงเทพทวารวดีศรีอยุธยาอยู่ในมือพม่าเข้ายึด
 แล้ว ก็ถือนำทั้งคนเป็นเจ้าแผ่นดินใหญ่ขึ้นในเวลานั้น ได้ทูลสมุห-
 นายกอิศรมหาเสนาบดี

เจ้าเมืองพระพิษณุโลกนั้นมีจิตกำเริบ ยังคับให้ทอดโฉนด
 ขาดหมายอ้างบังคับของคนเรียกว่า พระราชโองการ โดยไม่มีการ
 พิธีราชาภิเษก อยู่ได้ ๗ วัน ก็ถึงแก่พิราลัย ก็เมื่อเจ้าเมืองพระ
 พิษณุโลกถึงแก่พิราลัยแล้ว องค์สมเด็จพระบัยกาธิษฐานจะทรง
 ปรนนิบัติอยู่ประการใด ความไม่ทราบฉันท ทราบแต่ว่าภายหลังทรง
 พระประจวร แล้วเสด็จสวรรคตอยู่ในเมืองพระพิษณุโลก เมื่อเวลา
 กรุงเทพทวารวดีศรีอยุธยาแตกทำลายแล้วมิไค่นาน กำลังการบ้าน

เมืองยังเป็นกลางอยู่นั้น จึงพระโอรส คือ กรมหลวงจักรเจษฎา กับ
 หม่อมมารดาซึ่งตามเสด็จไปด้วยนั้น ได้มีความกตัญญูตทเวทไ้จัด
 การถวายพระเพลิงตามกำลังที่จะทำได้แล้ว ได้เชิญพระบรมอัฐิกับ
 พระมหาสังข์อัฐารวัญ ซึ่งเป็นของสำหรับสกุสสัยมาแต่ก่อนเป็นสำคัญ
 ค็นำกลับลงมาแล้ว ได้ทูลเกล้าฯ ถวายแด่พระบาทสมเด็จพระพุทธ-
 ยศฟ้าฟ้าโลก เมื่อครั้งเสด็จอยู่วังบ้านหลวงในกรุงธนบุรี เมื่อ
 แผ่นดินเจ้ากรุงธนบุรีนั้น เป็นความชอบอันยิ่งใหญ่ของกรมหลวง
 จักรเจษฎา แลคุณมาซึ่งเป็นหม่อมมารดานั้นอยู่ ครั้นเมื่อพระบาท
 สมเด็จพระพุทธยศฟ้าฟ้าโลก ได้เสด็จเถลิงถวัลยราชสมบัติ
 บรมราชาภิเษกแล้ว จึงได้เชิญพระบรมอัฐิสมเด็จพระบรมชนกนาถ
 นั้นใส่พระโกศทองคำประดับด้วยพลอยทับทิม ตั้งประดิษฐานใน
 หอพระที่นั่งมัสการในพระบรมมหาราชวัง สำหรับทรงสักการบูชาทุก
 คำเช้ามิไ้ขาด แลสำหรับให้พระราชวงศานุวงศ์แลข้าทลละของอัฐิ
 พระบาท ได้กราบถวายบังคมในวันถือน้ำพระพิพัฒน์สัตยาแทนธรรมเนียมเดิม
 ซึ่งเป็นโบราณจารีตมเนียมให้คำนั้พระเชษฐาธิราช ซึ่งเป็น
 พระราชปฎิมากรรปูของสมเด็จพระเจ้ารามาธิบดีเป็นปฐม คือพระองค์
 ซึ่งสร้างกรุงเทพมหานครไว้คืออยุธยาหนนครแต่ก่อนนั้น ได้เป็นท
 นมัสการของพระเจ้าแผ่นดิน แลเป็นทถวายบังคมของพระราชวงศานุ-
 วงศ์ แลข้าราชการในวันถือน้ำพระพิพัฒน์สัตยาในพระนครนั้นสืบๆ
 มา จนสิ้นแผ่นดินกรุงเทพมหานครคืออยุธยาหน
 กล่าวด้วยประวัติของท่านซึ่งเป็นบุรพบุรุษชั้นต้นสนแต่ท่าน

กรมสมเด็จพระเทพสุทวารวดีกับทั้งพระภักดา พระโอรส
พระบุตร เมื่อกรุงเทพทวารวดีศรีอยุธยายังไม่แตกทำลาย จะตั้งอยู่
ตำบลใดไม่ทราบแน่ ทราบแต่ว่า พระภักดาของท่านพระองค์นั้น
นามว่าหม่อมเสม ไ้รับปรนนิบัติในราชการแผ่นดิน เป็นที่พระอินท-
ริक्षा เจ้ากรมพระตำรวจใหญ่ซ้ายฝ่ายพระบรมราชวัง ได้ประสูติ
พระโอรส ๓ พระธิดา ๑ ซึ่งออกพระนามมาแล้วนั้นก่อนแต่กรุงเทพ
ทวารวดีศรีอยุธยายังไม่แตกทำลาย ก็ฝ่ายพระภักดานั้นจะถึงแก่
พิราลัยเมื่อใด ไม่ทราบเป็นแน่ เป็นแต่เมื่อครั้งแผ่นดินกรุงธนบุรี
ไม่มีแล้ว มีแต่กรมสมเด็จพระเทพสุทวารวดีกับพระโอรสพระธิดาทั้ง ๔
เสด็จมาประทับตั้งอยู่ที่ตำบลสวนมังคุด ซึ่งบัดนี้เป็นท้องที่ของเจ้าพา
กรมขุนอิศราณฤกษ์ ซึ่งกรมหมื่นเทวานฤกษ์ แลหม่อมเจ้าในกรม
ขุนอิศราณฤกษ์ยังครอบครองอยู่นั้น แต่เวลานี้เรียกว่าย้ายไปตาม
นามสถานที่แต่โบราณมา

กรมสมเด็จพระเทพสุทวารวดีได้ถวายพระโอรสพระธิดา ให้ทำ
ราชการฝ่ายหน้าฝ่ายใน ในแผ่นดินเจ้ากรุงธนบุรี แลได้ฟังพระบรม
ในพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลก แลพระเจ้าอยู่หัวกรม
พระราชวัง ในแผ่นดินพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกนั้น
ทั้งสองพระองค์ ซึ่งได้ทำราชการในตำแหน่งมีอำนาจใหญ่ในเวลา
นั้นด้วย จึงได้คุ้นเคยเฝ้าแทนได้ในเจ้ากรุงธนบุรีเนื่อง ๆ

กรมสมเด็จพระศรีสุทวารักษ์นั้น เมื่อครั้งกรุงเทพทวารวดี-
ศรีอยุธยา ได้พระภักดาเป็นบุตรทั้ง ๔ ของมหาเศรษฐีซึ่งเป็นผู้สย

เชื้องค์ลงมาแต่มหาเสนาบดีเมืองยั้ง แต่ครั้งแผ่นดินเจ้ายั้งเม่ง-
ไท้โจซึ่งเป็นพระเจ้ายั้งที่สุดในวงศ์หมีง ครั้นพระเจ้ายั้งเม่งไท้โจ
เสียดเมืองแก่พวกตาดแล้ว ท่านเสนาบดีนั้นกับเสนาบดีอื่นหลายนาย
ไม่ยอมคดค้อมยวไว้ทางเขยตามพวกตาด จึงได้หนีออกจากแผ่นดิน
จีนมาอยู่ในแผ่นดินญวนบ้าง แผ่นดินไทยบ้าง สืบสกุลต่อมาเป็นจีน
อย่างเก่า ไม่ได้ไว้ทางเขย

พระภักดาในกรมสมเด็จพระศรีสุทธารักษ์นั้น มีนามว่าเจ้า
ขรวังเงิน มีพหุญช้อท่านนวล ๑ ท่านเอียง ๑ มีพชายช้อเจ้าขรวังทอง
๑ ได้ตั้งนิวาสถานอยู่ตำบลถนนตาล เป็นพานิชใหญ่ ชาวกรุงเก่า
เรียกว่า เศรษฐีถนนตาลในกรุงเทพทวารวดีศรีอยุธยามหานคร
พระมารดาของพระภักดาในกรมสมเด็จพระศรีสุทธารักษ์นั้น เป็นน้อง
ร่วมมารดาภิเษกกับเจ้าพระยาชำนาญบริรักษ์ ว่าที่โกษาธิบดีใน
แผ่นดินพระบาทสมเด็จพระบรมชนกรมมหาจักราช ภรรยาเจ้าพระยา
ชำนาญบริรักษ์ ซึ่งเป็นข้าของพระภักดาในกรมสมเด็จพระศรีสุทธารักษ์
นั้นมียศกับเจ้าพระยาชำนาญบริรักษ์ผู้หนึ่งชื่อนายฤทธิ นายฤทธิเมือ
เป็นหนุ่มเจริญแล้ว เจ้าพระยาชำนาญบริรักษ์ผู้บิดาได้ลู่ขอหม่อม
ขุนาค เป็นบุตรพระยาวิจิตรวงศ์เจ้ากรมเชนทองซ้ายมาให้เป็น
ภรรยา ได้แต่งงานอาวาทวิหังมงคลกัน พระยาวิจิตรวงศ์นั้นเป็น
พี่ชายร่วมบิดามารดาภิเษกกับเจ้าพระยาณรงค์ศรีธรรมราช ซึ่งได้สำเร็จ
ราชการเมืองนครศรีธรรมราช อยู่ตลอดเวลากว่ากรุงเทพทวารวดีศรี-
อยุธยา ครั้นกรุงเทพทวารวดีศรีอยุธยาแตกทำลายเสียแล้วได้ตั้งตน
เป็นเจ้านัน

กรมสมเด็จพระศรีสุทธารักษ์นั้น เมื่อกรุงเทพมหานครทวารวดีศรีอยุธยา
 ยังไม่แตกทำลาย ได้มีพระโอรส ๒ พระธิดา ๑ ซึ่งออกพระนามใน
 ข้างต้นแล้วนั้น ครั้นเมื่อขุน นพศก จุลศักราช ๑๑๒๔ พระพุทธ-
 ศาสนกาล ๒๓๑๐ พรรษา พวกพม่าเข้าศึกเข้ารุกรานทำลายล้าง
 กรุงเทพมหานครศรีอยุธยาเสียได้ ชาวพระนครทั้งปวงซึ่งมีครอบครัว
 สกปรกต่าง ๆ พวกนั้นแตกแยกย้าย กระจายกระจัดหนีไป ครั้นนั้นกรม
 สมเด็จพระศรีสุทธารักษ์ ทรงพระครรภ์อยู่ได้ ๔ เดือนเศษแล้ว พร้อมกับ
 กับพระภักดาภิเษกธิดา ตามเสด็จสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลก
 ออกไปอาศัยอยู่ด้วย ในนิวาสถานที่เดิมของสมเด็จพระอมรินทราบรมราช-
 ณ คำบลอัมพวาพาหิรทยานประเทศ ครั้นถึงวันกาฬมฤตยคติกลีบสอง
 นัยของหน้าแต่ไปสู่วิษณุภูมิ มีอาทิตยวารเป็นกำหนด จึงได้ประสูติ
 พระธิดาพระองค์หนึ่ง ซึ่งได้นัยโดยลำดับว่าเป็นที่ ๔ คือสมเด็จพระ
 พระศรีสุริเยนทราบรมราชินี

ครั้นเจ้าคุณโชโห ผู้เป็นพระน้องนางของสมเด็จพระอมริน-
 ทราบรมราชินี ได้รับอุปถัมภ์บำรุงเลี้ยง เป็นเหตุให้สมเด็จพระศรีสุริเยน-
 ทราบรมราชินีได้ทรงนัยถือว่า เป็นพระมารดาเลี้ยงมา ครั้นเมื่อแผ่นดิน
 กรุงธนบุรีตั้งขึ้นแล้ว พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกเสด็จ
 เข้ามาปรณินิบัติในราชการ กรมสมเด็จพระศรีสุทธารักษ์กับพระภักดา
 แลพระ (ฉะบับตก) ก็ได้ตามเสด็จเข้ามาตั้งนิวาสถานบ้านเรือนโรง
 แพลอยู่ที่ตำบลกระฎี่จีน ที่นั้นยกขึ้นเป็นพระวิหารแลหอไตรวัดกัลยาณ-
 มิตร แพลยลงในคลองแม่น้ำใหญ่ตรงวัดโมฬีโลกขามไปข้างใต้

แต่กรมหลวงเทพทริภักข์ ซึ่งเป็นพระโอรสใหญ่ของกรม
สมเด็จพระศรีสุทธารักษ์นั้น เมื่อเวลากรุงเทพทวารวดีศรีอยุธยาแตก
ทำลายนั้น ทรงผนวชเป็นสามเณรตามพระอาจารย์ไปทางอื่น ได้ลา
ผนวชกลับมายังสกุล เมื่อมาตั้งอยู่ในตำบลนั้นแล

ฝ่ายนายฤทธิบุตรเจ้าพระยาชำนาญบริรักษ์ เมื่ออยู่กับหม่อม
ขุนนาครวรยามบุตรหนึ่งชอหม่อมอำพัน ครั้นเมื่อกรุงเทพทวารวดี
ศรีอยุธยาแตกทำลายแล้ว พายบุตรวรยาหนีไปเมืองนครศรีธรรมราช
เข้าพึ่งอาศัยเจ้าพระยานครศรีธรรมราช ตั้งบ้านเรือนอยู่ตำบลบ้าน
สามชุก เห็นเมืองนครศรีธรรมราชขึ้นมาประมาณทาง ๑๐๐ เส้น
ครึ่งนั้นเจ้าพระยานครศรีธรรมราช เมื่อจะตั้งตัวเป็นเจ้าได้ปรึกษาชนบ
ชธรรมเนียมต่าง ๆ กับนายฤทธิผู้หลานชาย เพราะนายฤทธิเป็นบุตร
ท่านเสนาบดีผู้ใหญ่ เข้าใจมาก ในชนบชธรรมเนียมราชการแผ่นดิน
เจ้าพระยานครศรีธรรมราชมีความยินดีต่อสติปัญญาความคึกคักอ่านของ
นายฤทธิมากนัก เมื่อตั้งตนเป็นเจ้าแผ่นดินขึ้นแล้ว จึงตั้งนายฤทธิให้
เป็นกรมพระราชวัง เรียกว่าวังหน้า เมืองนครศรีธรรมราช ท่าน
ขุนนาครเรียกว่าเจ้าครอกข้างใน หม่อมเจ้าอำพันนั้นเป็นพระองค์เจ้า
อำพัน กิตติพิทักษ์ทรงมาถึงพระภักดีดาของกรมสมเด็จพระศรีสุทธารักษ์
จึงมีความ ค่ำวิ ไม่เห็นชอบ ด้วย นายฤทธิผู้เป็นญาติ ซึ่งเป็น หลานชาย
เจ้านครศรีธรรมราช มิใช่ญาติอันสนิทเข้าไปรับตำแหน่งใหญ่ นาน
ไปภายหลังเห็นว่าภัยจะบังเกิดมี อนึ่งครั้งนั้นก็ได้ทราบความประสงค์
ของเจ้ากรุงธนบุรีว่า จะยกกองทัพออกไปตีปราบปรามเมืองนครศรี-

กรุงธนบุรีนั้น เป็นผู้อาสาเจ้ากรุงธนบุรีไปเกลี้ยกล่อมวังหน้าเมือง นครศรีธรรมราชให้เป็นใต้ศึก

ด้วยเหตุที่กรมสมเด็จพระศรีสุทธารักษ์กับพระภักดีท้าวความ สะดุ้งรีบลาวังหน้าเมืองนครศรีธรรมราช กลับเข้ามากรุงธนบุรีในฤดู ฝนล่ำเภาปลายชวศัสมฤทธิศกกับชลเชกศกต่อกัน ครั้นนั้นเจ้ากรุง ธนบุรีทราบว่า พระภักดีท้าวของกรมสมเด็จพระศรีสุทธารักษ์ออกไปเมือง นครศรีธรรมราชกลับเข้ามาถึงใหม่ ก็ให้มีผู้รับสั่งไปหา มาชักใช้ ใ้ถามข่าวราชการ ก็ไ้มาให้การว่าเป็นแต่ยากจนก็หาสิ่งของเป็น สีนค้าขาย และไ้ให้การข่าวบ้านเมืองแต่ตามเห็นเล็กน้อยโดยสมควร ความซึ่งว่าไ้ไปพบวังหน้าเมืองนครศรีธรรมราชนั้นไม่ไ้ให้การ เจ้า กรุงธนบุรีจึงคิดไว้ว่าเมื่อไ้ว่างราชการทัพกับพม่า จะไ้ยกทัพไป เมืองนครศรีธรรมราช จะไ้ให้พระภักดีท้าวกรมสมเด็จพระศรีสุทธารักษ์ เป็นผู้นำทัพนำทาง ฝ่ายพระภักดีท้าวกรมสมเด็จพระศรีสุทธารักษ์ไม่ ปรารถนาจะอาสาเจ้ากรุงธนบุรีดังนี้ จึงบอกป่วยว่าเป็นง่อยเสียก่อน แต่เริ่มการทัพเมืองนครศรีธรรมราช ด้วยเหตุนี้จึงไม่ไ้ทำราชการ เป็นตำแหน่งใดในแผ่นดินนั้นเลย

กรมสมเด็จพระศรีสุทธารักษ์ ในแผ่นดินกรุงธนบุรีไ้ประสูติ พระโอรสอีกสองพระองค์ซึ่งออกพระนามมาข้างหลังแล้วนั้น ในรัชกาล โทศก จุลศักราช ๑๑๓๒ พระองค์หนึ่ง บรมเสด็จเบญจศก จุลศักราช ๑๑๓๕ พระองค์หนึ่ง พระภักดีท้าวกรมสมเด็จพระศรีสุทธารักษ์ก็สิ้น พระชนม์เสียแต่ในเวลาเป็นกลางแผ่นดินกรุงธนบุรี ครั้นเมื่อพระบาท สมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลก ไ้เสด็จเถลิงถวัลยราชสมบัติบรม-

ราชาภิเษกแล้ว กรมสมเด็จพระเทพสุทวารวดี กรมสมเด็จพระศรีสุทวารักษ์ ทั้งสองพระองค์ก็ได้ตามเสด็จเข้ามาอยู่ในพระบรมมหาราชวัง กรมสมเด็จพระเทพสุทวารวดีมีพระตำหนักอยู่ข้างหลังพระมหามณเฑียร เรียกว่าพระตำหนักใหญ่^(๑) ใ้ว่าราชการเป็นใหญ่ทั่วไปแทบทุกอย่าง และว่าราชการวิเศษใน พระคลังเงิน พระคลังทองและสิ่งของต่างๆ ใน พระราชวังชั้นในทั้งสิ้น

กรมสมเด็จพระศรีสุทวารักษ์นั้น มีพระตำหนักอยู่เบื้องหลังหมู่พระที่นั่งสุทิสมหาปราสาท และพระวิมานรัตยา เรียกว่าพระตำหนักแดง^(๒) ได้ทรงราชการทรงกำกับเครื่องใหญ่ในโรงวิเศษคัน แลการสดึงและอื่น ๆ เป็นหลายอย่าง กรมสมเด็จพระเทพสุทวารวดีและกรมสมเด็จพระศรีสุทวารักษ์ทั้งสองพระองค์นั้น ได้เสด็จดำรงทรงพระชนมอยู่มานานในแผ่นดินพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกถึง ๑๕ ปี ครั้นถึงบมะแมเอกศก จุลศักราช ๑๑๖๑ ทั้งสองพระองค์นั้นทรงพระประชวรพระโรคชรา กรมสมเด็จพระศรีสุทวารักษ์พระชนมายุ ๖๐ ปีเศษยังไม่ถึง ๗๐ เสด็จทิวงคตลงก่อน ล่วงไปได้ ๓ เดือนเศษ กรม

(๑) หรือเรียกว่า พระตำหนักเขียว เพราะทาสีเขียว

(๒) พระตำหนักแดงนี้ เดิมทรงสร้างเป็นตำหนักหมู่ใหญ่ที่ในพระราชวังหลวง เรียกว่า ตำหนักแดง เพราะทาสีแดง ต่อมาในรัชกาลที่ ๓ โปรดให้ย้ายไปปลูกถวายกรมสมเด็จพระศรีสุริเยนทราบรมราชินี ซึ่งเป็นพระธิดากรมสมเด็จพระศรีสุทวารักษ์ ไว้ในพระราชวังเดิม ธนบุรี ครั้นกรมสมเด็จพระศรีสุริเยนทราบรมราชินีสวรรคตแล้ว พระบาทสมเด็จพระปิ่นเกล้าฯ โปรดให้หรือส่วนที่กรมสมเด็จพระศรีสุริเยนทราบรมราชินีเคยประทับ ไปปลูกเป็นกุฏิพระทั่วัดโมฬีโลกย์ ต่อมาในรัชกาลที่ ๔ โปรดให้ย้ายไปปลูกเป็นกุฏิเจ้าอาวาส วัดเขมาภิรตาราม ส่วนตำหนักแดงส่วนที่พระบาทสมเด็จพระปิ่นเกล้าฯ ประทับนั้น โปรดให้ย้ายมาปลูกไว้ในพระบรมราชวัง อยู่ในพิพิธภัณฑสถานปัจจุบัน คู่อธิบายใน สมุดมคัคเทศก์ ฉบับพิมพ์ พ.ศ. ๒๔๑๒ หน้า ๔๒-๔๓

สมเด็จพระเทพสุภาวดีมีพระชนมายุได้ ๗๐ ปีเศษ ไม่ถึง ๘๐ เสก
ทิวศก พระศพได้ไว้นพระที่นั่งกุสุมิตมหาปราสาทด้วยกัน ได้ถวาย
พระเพลิงพร้อมกัน

พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกน่ะ เมื่อครั้งกรุงเทพ-
ทวารวดีศรีอยุธยาหาได้ทำราชการในหลวงไม่ เพราะเสด็จไปอยู่
กับสมเด็จพระอมรินทราบรมราชินี ณ ตำบลมโหฬาร โดยนัยที่กล่าวมา
แล้วแต่หลัง เป็นแต่เข้าเฝ้าชิงอาศัมนั่งพักอยู่ในพระองค์เจ้าอาทิตย์
ซึ่งเป็นพระเจ้าหลานเธอ ในพระบาทสมเด็จพระบรมธรรมมิกราชาธิ-
ราช เป็นโอรสของกรมพระราชวังในแผ่นดินนั้น ครั้นเมื่อแผ่นดิน
สุริยามรินทร์ได้เป็นพระองค์เจ้า โปรดปรานในพระเจ้าแผ่นดิน มีผู้
นิยมนับถือมาก ครั้นมาถึงแผ่นดินกรุงธนบุรีได้ทรงทำราชการใน
ตำแหน่งเป็นพระราชนรินทร์ เจ้ากรมพระตำรวจนอกขวา แล้วเลื่อนที่
เป็นพระยาอนุชิตชาญไชย^(๑) แล้วเลื่อนที่ต่อขึ้นไป เป็นเจ้า^(๒) พระยา
ยมราชเสนายะในกรมพระนครบาลแล้ว จึงได้เลื่อนที่เป็นเจ้าพระยา
จักรีศรีอภัยราชสมุหนายกเอกอัครราชมนตรีได้เป็นแม่ทัพทำการสงครามกับพม่า
และเขมรและลาว มีความชอบได้ราชการมากหลายครั้ง ภายหลังจึง

(๑) ในพระราชพงศาวดารทุกฉบับว่า เป็นพระยาอภัยรณฤทธิ์ สงสัย
ว่าตรงนี้อัลลักษณ์จะเขียนผิด และสร้อยชาญไชยนั้นก็น่าจะเขียน
เพี้ยนไป เพราะในเวลานั้นใช้ว่า อนุชิตราชา ฟังมาเปลี่ยนเป็น
อนุชิตชาญไชย เมื่อรัชกาลที่ ๔

(๒) ในพระราชพงศาวดารว่า เป็นพระยายมราช สมด้วยแบบแผนใน
ครั้งนั้น สงสัยว่าที่นี้จะเขียนเกินไป.

ไ้^๕เลื่อน^๕ที่เป็น^๕สมเด็จพระ^๕เจ้า^๕พระ^๕ยา^๕พระ^๕มหา^๕กษัตริ^๕ศั^๕ก^๕ พิลัก^๕ม^๕หิ^๕มา^๕ ทุก^๕-
 น^๕คร^๕าร^๕ระ^๕ชา^๕เค^๕ช^๕ ส^๕รร^๕พ^๕เท^๕เว^๕ศ^๕รา^๕น^๕ร^๕ั^๕ษ^๕เ^๕ก^๕อ^๕ร^๕ร^๕ค^๕ยา^๕ท^๕ม^๕ล^๕ิกา^๕ ก^๕ร^๕ุง^๕เท^๕พ^๕-
 ญ^๕น^๕บ^๕ร^๕ั^๕ศ^๕ร^๕อ^๕ย^๕ยา^๕ ม^๕หา^๕ค^๕ิล^๕ก^๕ภ^๕พ^๕ น^๕พ^๕ร^๕ั^๕น^๕ร^๕า^๕ช^๕า^๕น^๕บ^๕ร^๕ั^๕ม^๕ย^๕ อ^๕ค^๕ม^๕ว^๕า^๕-
 ม^๕หา^๕ส^๕ถ^๕า^๕น^๕อ^๕ว^๕ต^๕าร^๕ส^๕ถ^๕ิ^๕ศ^๕ย^๕ บ^๕พิ^๕ท^๕ร^๕พิ^๕ไ^๕ช^๕ย^๕ อ^๕ภ^๕ย^๕พิ^๕ริ^๕ย^๕ป^๕รา^๕ก^๕ร^๕ม^๕พา^๕ห^๕ ไ้^๕
 ท^๕ร^๕ง^๕พ^๕ร^๕ะ^๕เส^๕ล^๕ย^๕ง^๕า^๕ก^๕น^๕พ^๕ร^๕ะ^๕กล^๕ก^๕ และ^๕มี^๕ค^๕ร^๕อง^๕ท^๕อง^๕ต^๕าง^๕ ๆ^๕ เป็น^๕ค^๕ร^๕อง^๕ย^๕ศ^๕
 เ^๕ส^๕ม^๕อ^๕เจ^๕า^๕ต^๕าง^๕ก^๕ร^๕ม^๕ เ^๕ม^๕อ^๕บ^๕ก^๕น^๕เ^๕ก^๕ศ^๕ก^๕ ร^๕ุ^๕ล^๕ศ^๕ั^๕ก^๕ร^๕า^๕ช^๕ ๑๑๔๑ ก^๕ร^๕ุง^๕ญ^๕น^๕บ^๕ร^๕
 มี^๕ค^๕ว^๕า^๕ม^๕ ท^๕อง^๕ก^๕าร^๕ จ^๕ะ^๕ต^๕อง^๕ไป^๕ ร^๕บ^๕ เ^๕ม^๕อง^๕เว^๕ียง^๕จ^๕ัน^๕ท^๕ แ^๕ก^๕ แ^๕ค^๕น^๕ ท^๕เ^๕า^๕เว^๕ียง^๕จ^๕ัน^๕ท^๕
 บ^๕ุ^๕ญ^๕ส^๕าร^๕ย^๕ก^๕มา^๕ท^๕า^๕แ^๕ก^๕เ^๕ม^๕อง^๕น^๕ค^๕ร^๕จำ^๕ป^๕า^๕ศ^๕ก^๕ก^๕ ซ^๕ึง^๕มา^๕ซ^๕น^๕แล^๕ว^๕แ^๕ก^๕ก^๕ร^๕ุง^๕ญ^๕น^๕บ^๕ร^๕
 และ^๕เจ^๕า^๕เว^๕ียง^๕จ^๕ัน^๕ท^๕บ^๕ุ^๕ญ^๕ส^๕าร^๕ไป^๕ข^๕อ^๕ก^๕า^๕ล^๕ง^๕พ^๕มา^๕มา^๕ห^๕ว^๕ย^๕ก^๕ว^๕ย^๕น^๕ัน^๕ พ^๕ร^๕ะ^๕ยา^๕ท^๕
 ส^๕ม^๕เ^๕ด^๕เจ^๕า^๕พ^๕ร^๕ท^๕ข^๕ย^๕อ^๕ค^๕ฟ^๕า^๕ร^๕ุ^๕ฟ^๕า^๕โล^๕ก^๕ ซ^๕ึง^๕เป็น^๕ส^๕ม^๕เ^๕ด^๕เจ^๕า^๕พ^๕ร^๕ะ^๕ยา^๕พระ^๕มหา^๕-
 ก^๕ร^๕ะ^๕ษ^๕ิ^๕ท^๕ร^๕ศ^๕ั^๕ก^๕ใน^๕เว^๕ล^๕า^๕น^๕ัน^๕ ก^๕ั^๕บ^๕พ^๕ร^๕ะ^๕เจ^๕า^๕อ^๕ย^๕ู่^๕ห^๕ั^๕ว^๕ก^๕ร^๕ม^๕พ^๕ร^๕ะ^๕ร^๕า^๕ช^๕ว^๕ัง^๕ใน^๕แ^๕น^๕ดิน^๕
 พ^๕ร^๕ะ^๕ยา^๕ท^๕ส^๕ม^๕เ^๕ด^๕เจ^๕า^๕พ^๕ร^๕ท^๕ข^๕ย^๕อ^๕ค^๕ฟ^๕า^๕ร^๕ุ^๕ฟ^๕า^๕โล^๕ก^๕ ซ^๕ึง^๕เป็น^๕เจ^๕า^๕พ^๕ร^๕ะ^๕ยา^๕ส^๕ร^๕ุ^๕ส^๕ั^๕-
 พ^๕ิ^๕ศ^๕ณ^๕ว^๕า^๕ชิ^๕ร^๕า^๕ช^๕ใน^๕เว^๕ล^๕า^๕น^๕ัน^๕ ต^๕อง^๕ย^๕ก^๕พ^๕ย^๕ห^๕โย^๕ธา^๕ช^๕น^๕ไป^๕ร^๕บ^๕เ^๕ม^๕อง^๕เว^๕ียง^๕จ^๕ัน^๕ท^๕
 มี^๕ช^๕ย^๕ช^๕า^๕น^๕ะ^๕ต^๕เ^๕า^๕เ^๕ม^๕อง^๕เว^๕ียง^๕จ^๕ัน^๕ท^๕ไ้^๕ ไ้^๕ช^๕น^๕ช^๕เล^๕ย^๕แล^๕ล^๕ง^๕ข^๕อง^๕มา^๕เป็น^๕อ^๕น^๕
 มา^๕ก^๕ คร^๕ุง^๕น^๕ัน^๕ไ้^๕พ^๕ร^๕ะ^๕พ^๕ุ^๕ท^๕ข^๕ย^๕ฎ^๕ิ^๕มา^๕ก^๕ร^๕แ^๕ก^๕ว^๕ม^๕ณ^๕ส^๕เ^๕ย^๕ว^๕ท^๕เร^๕ว^๕ก^๕ว^๕า^๕พ^๕ร^๕ะ^๕แ^๕ก^๕ว^๕
 ม^๕ร^๕ก^๕ท^๕ ซ^๕ึง^๕ป^๕ระ^๕ก^๕ิ^๕ษ^๕ฐ^๕า^๕น^๕อ^๕ย^๕ู่^๕ใน^๕ว^๕ั^๕ค^๕พ^๕ร^๕ะ^๕ศ^๕ิ^๕ร^๕ั^๕ต^๕น^๕ค^๕า^๕ส^๕ท^๕า^๕ร^๕า^๕ม^๕ใน^๕ก^๕าล^๕บ^๕ค^๕ัน^๕น^๕
 ล^๕ง^๕มา^๕ย^๕ัง^๕ก^๕ร^๕ุง^๕ญ^๕น^๕บ^๕ร^๕ั^๕ว^๕ย^๕น^๕ัน^๕ เป็น^๕เ^๕ห^๕ต^๕ุ^๕ม^๕ห^๕ั^๕ศ^๕ิ^๕ร^๕ร^๕ย^๕ค^๕ัน^๕ เพราะ^๕พ^๕ร^๕ะ^๕แ^๕ก^๕ว^๕
 พ^๕ร^๕ะ^๕อง^๕ค^๕ัน^๕ย^๕ัง^๕ไม^๕มี^๕ผู้^๕ไ^๕ค^๕ใน^๕เ^๕ม^๕อง^๕ไ^๕ท^๕ย^๕ไป^๕ไ้^๕มา^๕ต^๕ล^๕อ^๕ค^๕เว^๕ล^๕า^๕แ^๕น^๕ดิน^๕ก^๕ร^๕ุง^๕เท^๕พ^๕-
 ท^๕ว^๕าร^๕า^๕ว^๕ค^๕ิ^๕ร^๕อ^๕ย^๕ยา^๕ และ^๕แ^๕น^๕ดิน^๕เ^๕ม^๕อง^๕เ^๕น^๕อ^๕ซ^๕ึง^๕ล^๕่วง^๕แล^๕ว^๕มา^๕ห^๕ล^๕า^๕ย^๕ร^๕อ^๕ย^๕บ^๕
 คร^๕ว^๕น^๕เ^๕ม^๕อ^๕บ^๕ณ^๕ส^๕ท^๕ร^๕ศ^๕ั^๕ก^๕ ร^๕ุ^๕ล^๕ศ^๕ั^๕ก^๕ร^๕า^๕ช^๕ ๑๑๔๓ แ^๕น^๕ดิน^๕เ^๕ม^๕อง^๕เซ^๕ม^๕ร^๕
 ซ^๕ึง^๕มา^๕ซ^๕น^๕ก^๕ร^๕ุง^๕ญ^๕น^๕บ^๕ร^๕ั^๕ว^๕ย^๕น^๕ัน^๕แ^๕ก^๕เ^๕ก^๕อน^๕น^๕ัน^๕ก^๕า^๕เร^๕ิ^๕บ^๕ พ^๕ร^๕ะ^๕ยา^๕พระ^๕เซ^๕ม^๕ร^๕ล^๕ก^๕ข^๕น^๕จ^๕ั^๕ย^๕

พระองค์ราม ซึ่งเป็นสมเด็จพระรามธิบดีเจ้ากรุงกัมพูชาฆ่าเสียแล้ว
 แข็งเมืองกระดองกระด้างไป เพราะฉะนั้นพระบาทสมเด็จพระพุทธ-
 ยอดฟ้าฟ้าโลก ซึ่งเป็นสมเด็จพระเจ้าพระยาพระมหากระษัตริย์ในเวลานั้น
 ก็กับพระเจ้าอยู่หัวกรมพระราชวัง ในแผ่นดินพระบาทสมเด็จพระ-
 พุทธยอดฟ้าฟ้าโลก ซึ่งเป็นเจ้าพระยาสุรสีห์พิศณุวาธิราชในเวลานั้น
 ต้องยกพลยกโยธาออกไปยังการทัพ ทำสงครามปราบปรามพวกเขมร
 อยู่

ฝ่ายเจ้ากรุงธนบุรี ตั้งแต่ได้พระพุทธรูปปฏิมากรแก้วมณีองค์
 มาถึงกรุงธนบุรีแล้ว ก็มีจิตกำเริบเคียดในอันไซ้ที่ คือมีสัญญา
 วิปลาศ ว่าตนเป็นผู้มีบุญศักดิ์ใหญ่ เป็นพระโพธิสัตว์จะสำเร็จพระ-
 พุทธภูมิได้ตรัสเป็นพระชนะแก่मार เป็นองค์พระศรีอาริยมุตไทรยใน
 กัลป์นี้ก็คิดอย่างนั้นบ้าง ตรัสอย่างนั้นบ้าง ทำไปต่างๆ บ้าง จนถึง
 เป็นพระเจ้าแผ่นดินเสียจริตทำการผิด ๆ ไปให้แผ่นดินเป็นจลาจล ร้อน
 รนทั่วไปทั้งไพร่และผู้ที่สมณพราหมณ์ชื่ เป็นการผิดใหญ่ยิ่งหลายอย่าง
 หลายประการ ยิ่งกว่าการร้อนของแผ่นดินซึ่งเคยมีมาแต่ก่อน พันท
 ะราชจะพรรณนา จึงเกิดข้าศึกเข้ามาล้อมวังเจ้ากรุงธนบุรี ต้องยอม
 แพ้แก่ข้าศึก ขอต่อชีวิตออกขบวรพชา ฝ่ายพวกข้าศึกเข้ารักษาดิน
 อยู่รักษากันไปไม่ได้ การบ้านเมืองในกรุงธนบุรีก็วันขึ้นวันวายไปต่างๆ
 ครั้นนั้นกรมพระราชวังหลังซึ่งเป็นพระโอรสใหญ่ของกรมสมเด็จพระ-
 เทพสุภาวดี เวลานั้นเป็นท้าวพระยานครราชสีมา ได้ยกพลพลเข้า
 มาปราบปรามเสี้ยนหนามแผ่นดินรักษากรุงธนบุรีไว้ พระบาทสมเด็จพระ
 พระพุทธยอดฟ้าฟ้าโลก เมื่อได้ทราบเหตุนี้ไปแล้ว ก็ยกกองทัพ

เสด็จกลับเข้ามากรุงธนบุรี ครั้นนั้นผู้ม้วยบรรดาศักดิ์ข้างหน้าข้างใน
ทั้งปวง พร้อมทั้งสมณพราหมณ์ชวาณาประชาราษฎร ก็มีความ
สโสมสโรสมนัสพร้อมกันเชิญเสด็จขึ้นเถลิงถวัลยราชสมบัติรักษาแผ่นดิน
เป็นทงสืบต่อไป จึงได้เสด็จเถลิงถวัลยราชสมบัติเป็นพระเจ้าแผ่นดิน
ใหญ่ในปีชวดจัตวาศก จุลศักราช ๑๑๔๔ พระชนมายุ ๔๖ ปีถ้วน
จึงได้ตั้งการสร้างกรุงเทพ มหานครอมรรัตนโกสินทรมหินทรายุทธยา
นี้ ขึ้นเป็นพระมหานครบรมราชธานี แลได้ทรงสร้างสิ่งต่าง ๆ คือ
พระบรมมหาราชวัง และพระอารามนั้น ๆ ได้ดำรงอยู่ในศิวิราชสมบัติ
โดยผาสุกภาพ และทรงประพฤติราชกิจนั้น ๆ บรรดาทกล่าวและจะ
กล่าวว่ามีว่าเป็นในแผ่นดินนั้นทุกประการ โดยยุติธรรมและชอบด้วย
เหตุผลและกาลเทศะซึ่งขึ้นไปตลอดเวลาพระชนมายุของพระองค์แล้ว
ก็ทรงพระประศวรพระโรคชราเสด็จสวรรคต ณ วัน ๕ ๑ ๙ ค่ำ
๗๓
บมะเส็ง เอกศกจุลศักราช ๑๑๗๑

พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลก ยังมีพระราชโอรส
พระราชธิดาพระองค์อื่น ๆ แต่หม่อมมาทบวรจิราธิราชหลวงเดิม แต่ยังไม่
ได้เสด็จเถลิงถวัลยราชสมบัติบ้าง แต่พระสนมนามว่ามีศักดิ์ต่าง ๆ
เมื่อเสด็จสถิตในราชสมบัติบ้าง มากมายหลายพระองค์ สัน
พระชนม์เสียแต่ยังทรงพระเยาว์บ้าง ได้ทรงพระเจริญอยู่มานานได้
เป็นใหญ่ในราชการแผ่นดินในแผ่นดินต่อ ๆ มาบ้าง คงอยู่แต่ตาม
บรรดาศักดิ์พระองค์เจ้า ไม่ได้ทรงทำราชการเป็นแผนกบ้าง ครั้น
จะออกพระนามนี้ไปเป็นลำดับทางกถาอันก็ระพิศกรมากไป แล้วจะ

สักระไชว์ข้างในข้างหน้า แลพระองค์ที่ปรากฏควรจะปรากฏ แล
พระองค์ที่ไม่ปรากฏไม่ควรจะปรากฏนั้น ก็ระสับสนพัวกันกันก็จะ
สังเกตยาก เพราะฉะนั้นจะขอกำหนดออกพระนามแต่พระองค์ที่
เป็นใหญ่ในตำแหน่งราชการปรากฏ แลไม่มีความผิดในราชการ
ควรนับถือว่าพระนามนั้นเป็นมงคล

พระราชโอรสซึ่งได้เป็นเจ้าต่างกรมมีราชการ ได้ยังค้ำอยู่
ในแผ่นดินนั้น แลแผ่นดินล้าคัมมานั้น ทศวรรษแต่ ๑๑ พระองค์ คือ
พระองค์เจ้าทิพย์ เป็นกรมหมื่นอินทรพิพิธไคว่กรมพระศขบาล แล้ว
ภายหลังไคว่กรมแสงใหญ่ ๑ พระองค์เจ้าอภัยทัต เป็นกรมหมื่น
แล้ว เป็นกรมหลวงเทพพลภักดิ์ เจ้าจอมมารดาเป็นพระสนมเอก
บุตรพระยาจักรเมืองนครศรีธรรมราช ครองเจ้าเมืองนนชงแข็งตงตัว
เป็นเจ้านั้น ไคว่กรมพระศขบาลแลการอื่น ๆ บ้างพระองค์หนึ่ง
พระองค์เจ้าอรุโณทัย เป็นกรมหมื่นศักดิ์พิลเสพย์ เจ้าจอมมารดา
เป็นพระสนมเอก ได้เป็นเจ้าในเวลาหนึ่ง เพราะเป็นบุตรเจ้าพระยา
สุธรรมมนตรี พัก แลมารดานั้นเป็นบุตรเจ้าพระยานครศรีธรรมราช
ซึ่งตงตัวเป็นเจ้านคร ครองกรุงเทพทวารวดีศรีอยุธยาแตกทำลายแล้ว
ใหม่นั้น แลพระองค์เจ้าพระองค์นี้ไคว่เป็นใหญ่ เป็นอธิบดีว่าราชการ
กรมพระกระลาโหมแลหัวเมืองปากใต้ทั้งปวง ในแผ่นดินพระบาท
สมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย ครั้นถึงแผ่นดินพระบาทสมเด็จพระ
พระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว ได้เสด็จเถลิงเป็นกรมพระราชวังบวรสถาน
มงคล

พระองค์เจ้าทิพย์ เป็นกรมหมื่นจิตรภักดิ์ ว่าราชการข้างซ้าย
หมื่นหนึ่ง

พระองค์เจ้าสุริยา เป็นกรมหมื่นแล้วเป็นกรมขุน แล้วภายหลังเลื่อนเป็นกรมพระรามอิศเรศ ๑ ได้ว่าการต่าง ๆ ไม่เป็นตำแหน่งว่าความเรียบร้อย เป็นแม่กองทำการงานข้าง

อีกพระองค์หนึ่ง คือพระองค์เจ้าวสุกรี เจ้าอมมารดาเป็นพระสนมโท บุตรพระราชอาเศียรุ ทรงพระผนวชมาแต่ยังทรงพระเยาว์พระชนม์ได้ ๑๔ พรรษา เมื่อพระชนม์ครบ ๒๐ ได้อุปสมบทเป็นพระภิกษุได้ ๔ พรรษา เป็นอธิบิณฑังแล้ว ได้เลื่อนเป็นเจ้าต่างกรมมีพระนามว่า กรมหมื่นนิตยอินทร์ ศรีสุคตขัตติยวงศ์ พระองค์นี้เป็นอัครวิมลนุยุบบุรุษรัตนอันพิเศษ ทรงพระปรีชาฉลาดรู้ในพระพุทธศาสนาแลราชสาสตรแบบอย่างโบราณราชประเพณีต่าง ๆ แลได้เป็นอุปฮาดอาจารย์เจ้าฟ้า พระองค์เจ้า หม่อมเจ้า ในพระบรมราชวงศ์นี้มากหลายพระองค์ ภายหลังเมื่อในแผ่นดินปัจจุบัน^(๑) ได้เลื่อนเป็นกรมสมเด็จพระปรมาธิบดีอินทร์ ศรีสุคตขัตติยวงศ์ ฯ มหาปาโมกข์ ประธานวโรคมบรมนารถพิตร เสกขัตติย ฌ วัคพระเชษฐพนวิมลมังคลาราม

พระองค์เจ้าฉัตร ๑ เป็นกรมหมื่นสุรินทรรักษ์ ได้ว่าราชการกรมพระนครบาล ในแผ่นดินพระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย ครั้นแผ่นดินพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว ได้ว่าราชการกรมมหาดไทย กรมพระกระลาโหม เป็นที่ทรงปรีชาราชการแผ่นดิน

พระองค์เจ้าสุริยวงศ์ ๑ เป็นพระองค์เจ้าเคราะหรัย สบายข้าง ไม่สบายข้างแต่เดิมมา ครั้นถึงแผ่นดินพระบาทสมเด็จพระ-

(๑) ในรัชกาลพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว ฯ

นั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว สมัครไปทำราชการในพระบรมราช ใต้เป็นกรม
หมื่นสวัสดิวิไชย ว่าราชการแทนทุกตำแหน่ง ครั้นมาในแผ่นดิน
ปัจจุบัน กลับลงมาทำราชการในพระบรมมหาราชวัง ใต้เป็นกรม
หลวงพิเศษศรีสวัสดิศุขวิวัฒนไชย

พระองค์เจ้าคารากร เป็นกรมหมื่นศรีสุเทพ ว่าราชการกรม
ช่าง ๑๐ หมู่

พระองค์เจ้าดวงจักร ๑ ก็เป็นพระองค์เจ้าพระเคราะห์ร้าย
สยายข้าง ไม่สยายข้าง แต่แข็งแรงได้ราชการ ใต้เป็นกรมหมื่น
ณรงค์หิรัญย์ ว่าราชการกรมช่างหล่อ

พระองค์เจ้าสุทัศน์ ๑ เป็นกรมหมื่นไกรสรวิชิต ใต้ว่าราชการ
คลังเลื้อหมวก คลังศุภรัต แลกกรมสังฆการี กรมธรรมการ

พระราชธิดาซึ่งควรจะกำหนดออกพระนามนั้น ควรมีย ๔
พระองค์

๑. พระองค์เจ้านม เป็นผู้ใหญ่กว่าทุกพระองค์บรรดาซึ่งมี
พระชนมพรรษาอ่อนกว่าเจ้าฟ้ากรมหลวงเทพดิลกมา เจ้าจอม
มารดาเป็นเจ้าจอมข้าหลวงเดิม เป็นญาติเจ้าพระยานครราชสีมา
ทองอิน พระองค์เจ้าพระองค์นี้ไ้ทำราชการข้างใน ในแผ่นดินพระ
บาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย

๒. พระองค์เจ้าพลับพระองค์หนึ่ง เป็นกำพร้าไม่มีเจ้าจอม
มารดา พระราชทานมอให้กรมสมเด็จพระศรีสุทธารักษ์ ทำนุบำรุง
มีพระชนม์ยืนนาน ใต้เป็นพระบรมวงศ์เธอผู้ใหญ่อ้างใน ในแผ่นดิน
ปัจจุบัน

๓. พระองค์เจ้าเกสร ได้ทำราชการข้างใน ในแผ่นดิน
พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย

๔. พระองค์เจ้าทรงกล เป็นพระเชษฐภคินีของกรมหมื่น
สุรินทรรักษ์ ร่วมเจ้าจอมมารดา ได้ทำราชการในการสรง ใน
แผ่นดินพระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย

๕. พระองค์เจ้ามณฑา ๖. พระองค์เจ้ามณีนีล ๗. พระองค์
เจ้าดวงสุภา สามพระองค์นี้มีพระชนม์ยืนมาช้านาน ได้เป็นพระบรม
วงศ์เธอผู้ใหญ่ในแผ่นดินปัจจุบันนี้

๘. พระองค์เจ้าศศิธร ได้ทำราชการเป็นครูชักแลสอนพระ
องค์เจ้าสวคมนตรีในหอพระพุทธรูปข้างใน

๙. พระองค์เจ้าจันทบุรี ภายหลังได้เลื่อนทเป็นเจ้าฟ้าคุณทูล
ทิพวดี เพราะเจ้าจอมมารดาซึ่งเป็นพระสนมเอกนั้น เป็นเชื้อเจ้าเมือง
ลาว คือเป็นธิดาเจ้าเวียงจันทอนทร เจ้าฟ้าพระองค์นี้ไ้เป็นพระวรราช
ชายานารี ในแผ่นดินพระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย มี
เจ้าฟ้า ๔ พระองค์ซึ่งจะนับในพวกข้างหน้าต่อไป

พระเจ้ายุ้ยหวักรมราชวังบวรสถานมงคล ในแผ่นดินพระบาท
สมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกนั้น เมื่อก่อนกรุงเทพทวารวดีศรี-
ศรีอยุธยาไม่แตกทำลายนั้น ก็ยังไม่มีพระโอรสพระธิดา ครั้นมาเมื่อ
แผ่นดินเจ้ากรุงธนบุรี ได้มีนารีหนึ่งมาเป็นพระชายา ประสูติพระ
โอรสแลพระธิดาพระองค์หนึ่งหรือสองพระองค์ สันพระชนม์เสียแต่ยัง
เยาว์แล้ว นารีนั้นก็เวรร้างร้างกันไปไม่ได้อยู่ด้วย ครั้นภายหลัง

จึงได้นำริลาชาวเชียงใหม่ ซ้อเจ้าจางเป็นธิดาเจ้าเมืองเชียงใหม่
 เก่ามาเป็นพระธิดาชายา ประสทิพระธิดาพระองค์หนึ่ง ซ้อเจ้า
 พิกุลทอง ซึ่งภายหลังเป็นกรมขุนศรีสุนทร ครอบนิยว่าเป็นธิดาผู้ใหญ่
 กว่าทั้งปวง แลได้มีพระราชบุตร พระราชบุตร แต้นารยาทบริวาริก
 แลพระสนมนางในอีกหลายพระองค์ แต่ครั้งยังไม่ได้เฉลิมอุปราช
 ภิเษกขาง เมื่อเฉลิมอุปราชภิเษกแล้วข้าง จะขอออกพระนามแต่
 พระองค์ที่เป็นสำคัญปรากฏ ควรเป็นทนต์ถ้อยแลเป็น (ฉบัลย) ฤๅควร
 เป็นทนต์ของเจ้าฟ้าแลพระองค์เจ้า หม่อมเจ้าต่อลงมาในชั้น
 หลัง ๆ นั้น

พระราชบุตรนั้น คือกรมหมื่นแสนเทพ ๑ กรมขุนวรนาชิต ๑
 สองพระองค์นี้ไต่เป็นเจ้าต่างกรม มีพระบุตรพระบุตรเป็นหม่อมเจ้า
 ชาย หม่อมเจ้าหญิง สืบลงมามาก พระราชบุตรนั้น คือพระองค์
 เจ้าดวงจันทร์พระองค์ ๑ เป็นผู้ใหญ่ กับพระองค์เจ้ากุสุมิศาัยศร ๑
 สองพระองค์นี้ ในแผ่นดินพระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย
 ได้ทำราชการอยู่ในพระบรมราชวัง ครั้นพระเจ้าอยู่หัวกรมพระราชวัง
 เสกีสวรรคตแล้ว ได้ลงมาทำราชการอยู่ในพระบรมมหาราชวัง
 อยู่จนสิ้นแผ่นดินนั้น

พระองค์เจ้าคารากษิระองค์หนึ่ง เมื่อแผ่นดินพระบาทสมเด็จพระ
 พระพุทธเลิศหล้านภาลัย ได้ทำราชการอยู่ในพระบรมราชวัง เหมือน
 กันกับพระองค์เจ้าดวงจันทร์ ครั้นกรมพระราชวังเสกีสวรรคตแล้ว
 จึงกรมพระราชวังในแผ่นดินพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว ซึ่ง
 ในเวลานั้นยังเป็นกรมหมื่นศักดิพลเสพย์ ได้ให้กราบทูลขอแต่

พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัยไปเป็นพระชายา ประสูติพระ
บุตรพระองค์หนึ่งคือเจ้าฟ้าอิศราพงษ์ ครั้นเมื่อกรมพระราชวังพระองค์
นั้นได้เฉลิมอุปราชภิเษกแล้ว พระองค์เจ้าดาราคามก็มีอำนาจเป็น
ใหญ่ในการข้างในทั้งปวงในพระบรมราชวัง จึงได้ปรากฏพระนาม
ภายหลังว่าเรียกกันว่าเจ้าข้างในข้าง เสด็จข้างในข้าง แต่พวกใน
พระบรมราชวังเวลานั้น เรียกกันว่า ทูลกระหม่อมข้างใน

ครั้นภายหลังจึงได้มาเป็นพระอัครชายาในพระเจ้าอยู่หัว
กรมพระราชวัง ในแผ่นดินพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว ท่าน
ทั้งปวงเรียกว่าเจ้าข้างใน

พระองค์เจ้าขมมารดาพระองค์หนึ่ง เจ้าขมมารดาเป็นพระน้า
นางของพระเจ้าอยู่หัวกรมพระราชวัง ในแผ่นดินพระบาทสมเด็จพระ
นั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว

กรมหลวงนรินทรเทวณีน เมื่อแผ่นดินกรุงธนบุรี ได้กรมหมื่น
นรินทรพิทักษ์ ซึ่งคนเป็นอันมาก เรียกว่ากรมหมื่นมุก เป็นพระภักดา
ได้ประสูติพระบุตรพระองค์หนึ่ง คือกรมหมื่นนรินทรเทพแล้ว มา
ในแผ่นดินพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลก ประสูติพระบุตร
อีกพระองค์หนึ่ง คือกรมหมื่นนเรนทรบริรักษ์ กรมหมื่นซึ่งเป็นพระ
บุตรทั้งสองนั้น ก็ได้เป็นต้นวงศ์ของหม่อมเจ้าชาย หม่อมเจ้าหญิง
เป็นอันมากสืบลงมา

กรมหลวงจักรเจษฎานัน ไม่ได้มีพระชายาเป็นสำคัญ มีแต่
หญิงบาทบริจาริกเป็นอันมาก ประสูติหม่อมเจ้าชาย หม่อมเจ้าหญิง

ก็เป็นอันมาก แต่ควรระอออกช้อยู่องค์หนึ่ง คือหม่อมเจ้าสอน ซึ่ง
ทรงผนวชมาแต่อายุ ๒๐ ปี ได้เล่าเรียนพระคัมภีร์พุทธทศวรรณะอยู่ข้าง
ภายหลังได้เลือนทเป็นหม่อมเจ้าราชาคณะ ปรากฏนามว่า หม่อมเจ้า
ศีลวราลังการ ได้เป็นอธิบดีสงฆ์ในวัดชนะสงคราม

ท้าวทางกถามีประมาณเท่านั้น เป็นอันพรรณนาถึงพระบรมราช-
วงศ์ ซึ่งออกจากพระโอรสพระธิดา ของสมเด็จพระบรมมหา
ชัยกาธิบดีทั้ง ๗ พระองค์ ซึ่งเป็นต้นแซ่ต้นสกุลสืบลงมาว่าเป็น
ชั้นสาม เพราะสมเด็จพระบรมมหาชัยกาธิบดี ถิ่นว่าเป็นชั้นต้น
แล้ว พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลก แลพระญาติเสมอ
ยุค ๖ พระองค์นั้น ก็ควรนับว่าเป็นชั้นสอง พระบาทสมเด็จพระพุทธ
เลิศหล้านภาลัย แลพระบรมวงศ์ซึ่งเป็นสมานะยุคพวกนี้
จึงควรนับว่า เป็นชั้นสามถึงพรรณนามานี้แล ฯ

ตำนานพระโกศ

กรมพระสัมมตอมรพันธุ์

กรมพระดำรงราชานุภาพ^(๑)

สมเด็จพระเจ้าฟ้ากรมพระนริศรานุวัดติวงศ์^(๒)

ช่วยกันทรงสืบสวนเรียบเรียง

พระโกศที่ทรงพระบรมศพ แลพระศพเจ้านาย กษัตริย์
พระราชทานสำหรับศพข้าราชการผู้บรรดาศักดิ์สูง ซึ่งมีอยู่เวลานั้น
รวมเบ็ดเสร็จมี ๑๔ อย่าง เรียงโดยลำดับยศเป็นดังนี้

๑. พระโกศทองใหญ่
๒. พระโกศทองรองทรง นับเสมอพระโกศทองใหญ่
๓. พระโกศทองเล็ก
๔. พระโกศทองน้อย
๕. พระโกศกุดั่นใหญ่
๖. พระโกศกุดั่นน้อย
๗. พระโกศมณฑปใหญ่
๘. พระโกศมณฑปน้อย
๙. พระโกศไม้สิบสอง
๑๐. พระโกศพระองค์เจ้า เดิมเรียกว่าโกศลังกา
๑๑. โกศราชินีกุล
๑๒. โกศเกราะ

(๑) สมเด็จ ฯ กรมพระยาดำรงราชานุภาพ

(๒) สมเด็จเจ้าฟ้า กรมพระยานริศรานุวัดติวงศ์

๑๓. โกศแปดเหลี่ยม

๑๔. โกศโล

ตำนานพระโกศทั้งปวงนี้ มีปรากฏในหนังสือพระราชพงศาวดาร
บ้าง บอกเล่าต่อกันสืบมาบ้าง ต้องสันนิษฐานบ้าง มีตำนานทั้งแสดง
ต่อไปนี้ เรียงลำดับตามสมัยที่สร้าง

ที่ ๑ โกศแปดเหลี่ยม มีอยู่ ๔ โกศด้วยกัน แต่โกศหนึ่งนั้น
เก่ามาก ไม่ทราบตำนานว่าสร้างครั้งใด สังเกตทำนองสลักลายเห็น
เป็นอย่างเดียวกับช่างครั้งรัชกาลที่ ๑ แต่ฝีมือทำนั้นหยาบมาก ถ้าจะ
กะเอาว่าสร้างแต่ครั้งกรุงธนบุรี ก็เห็นว่าจะเป็นการสมควร ด้วยเหตุ
ข้อ ๑ ยุคนั้นเวลาว่างการทัพศึกมีน้อย งานพระเมรุต้องรีบชิงทำ
ในเวลาว่างอันเป็นเวลาสั้น จึงต้องเร่งทำเอาแต่พอให้ใช้ได้ทันงาน
จะไ้ถึงงามถึงทีไม่ได้ ข้อ ๒ โกศแปดเหลี่ยมนี้ เป็นอย่างเดียวกับ
กันกับพระโกศกุดั่น อันมีตำนานปรากฏว่าสร้างเป็นครั้งแรกในรัช-
กาลที่ ๑ โกศแปดเหลี่ยมต้องมีอยู่ก่อนแล้ว พระโกศกุดั่นทำเอา
อย่างนี้จะเห็นได้ ซึ่งโกศแปดเหลี่ยมจะทำทีหลัง เอาอย่างพระโกศ
กุดั่นนั้นเป็นไปได้ ใช้ประกอบศพที่ศักดิ์สิทธิ์เป็นกรรโชก เข้าใจว่า
โกศแปดเหลี่ยมนี้เก่าแก่กว่าโกศชนิดอื่นหมด ด้วยยอดเป็นหลังคา
คงเป็นแบบแรกทีแปลงมาจากเหมตึงแต่ครั้งกรุงเก่า ยิ่งอีก ๓ โกศ
นั้น โกศหนึ่งก็ไม่ทราบแน่ว่าสร้างเมื่อไร แต่สังเกตฝีมือเห็นว่าคงทำ
ราวรัชกาลที่ ๓ หรือที่ ๔ อีกโกศหนึ่งกรมหมื่นปราบปรบก็ทำขึ้นใน
รัชกาลที่ ๕ ใช้ประกอบศพหม่อมมณีน ในสมเด็จพระเจ้าฟ้ากรม
พระยาภาณุพันธุวงศ์วรเดชเป็นคราวแรก อีกโกศหนึ่ง กรมหลวง

สรรพสาตรศุภกิจ ขอพระบรมราชานุญาตทำถวายในรัชกาลนี้ ใช้
ประกอบศพเจ้าจอมมารดาสังวาลเป็นประเดิม

ที่ ๒ โศคโถ มีอยู่ ๒ โศค โศคหนึ่งนั้นเก่ามาก ลวดลาย
แลฝีมือเหมือนกับโศคแปดเหลี่ยมใบเก่า เห็นได้ว่าทำร่นราวคราว
เดียวกัน ไม่ปรากฏตำนานว่าสร้างเมื่อไร ได้ยินแต่กล่าวกันว่าเป็น
โศคเก่าแก่ ใช้มาแต่รัชกาลที่ ๑ แล้ว คำกล่าวเช่นนั้นประกอบกับฝีมือ
ที่ทำร่นเดียวกับโศคแปดเหลี่ยม ชักให้น่าเชื่อนอีกว่าโศคแปดเหลี่ยม
แลโศคโถทั้งสองอย่างนี้ สร้างแต่ครั้งกรุงธนบุรีทำไมจึงเรียกโศคโถ
ก็เข้าใจไม่ได้ รูปก็ไม่เห็นเหมือนโถ ทรงอย่างโศคแปดเหลี่ยมนี้
เอง แต่ฉากแปลงเป็นกลม ยอดก็เป็นทรงมงกุฎเหมือนชฎาละคร
คงจะทำหลังโศคแปดเหลี่ยม แลเห็นจะใช้เป็นยศสูงกว่าโศคแปด
เหลี่ยม ด้วยยอดทรงมงกุฎพาให้เข้าใจไปเช่นนั้น แต่เคยสงสัยว่า
ต่ำกว่าโศคแปดเหลี่ยม ใช้สำหรับพระราชทานพระราชาคณะและ
ข้าราชการที่มีบรรดาศักดิ์ได้รับพระราชทานโศคเป็นชั้นต้น อีกโศค
หนึ่งเป็นของทำเติมขึ้นใหม่ พระวรวงศ์เธอพระองค์เจ้าอลังการเป็นผู้
ทำ โดยรับสั่งสมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ เจ้าฟ้ากรมพระยาบำราบ-
ปรปักษ์ เมื่อในรัชกาลที่ ๕

ที่ ๓ พระโศคกุกัน ๒ พระโศค สร้างในรัชกาลที่ ๑ เมื่อ
ปีมะแม จุลศักราช ๑๑๑๑ (พ.ศ. ๒๓๕๒) ทรงพระศพสมเด็จพระ
พระพันางเธอ เจ้าฟ้ากรมพระยาเทพสุดาวดี และเจ้าฟ้ากรมพระศรี
สudarักษ์ เมื่อทรงพระศพสมเด็จพระพันางห่มทองคำทั้งสองพระโศค

ตามคำที่ว่ากันว่าพระโกศกุดั่นนั้น ชำรุดหายไปเสียองค์หนึ่ง สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ เจ้าฟ้ากรมพระยาบำราศนริพักษิต ทรงค้นหาได้มาแต่ตัวพระโกศ จึงทรงทำฝาแลฐานใหม่ประกอบเข้า พระโกศองค์นี้เรียกว่า “กุดั่นใหญ่” ฝีมือทำช่างปรากฏอยู่ที่ทาบพระโกศนั้นงามอย่างยิ่ง สมกับที่มีตำนานว่าเป็นของทำในรัชกาลที่ ๑ อีกองค์หนึ่งเรียกว่า “กุดั่นน้อย” องค์นี้ทว่าไม่ได้ชำรุดสูญหาย แต่การทำลงลายในทาบ ไม่ค่อยเทียบทันเสมอกันกับพระโกศกุดั่นใหญ่ อันมีตำนานว่าทำพร้อมกัน อาจจะเป็นตัวแทนเสียแล้วก็ได้ พระโกศทั้งสององค์นี้เกียรติยศใช้ต่างกัน ทุกวันนี้อะไรว่าพระโกศกุดั่นใหญ่เกียรติยศสูงกว่าพระโกศกุดั่นน้อย แลพระโกศกุดั่นน้อยนั้น กรมหมื่นปราบปรบักษิตได้ทรงสร้างเติมขึ้นเมื่อในรัชกาลที่ ๕ อีกองค์ ๑

ที่ ๔ พระโกศไม้สิบสอง มีตำนานว่าสร้างในรัชกาลที่ ๑ เมื่อขุน รุศคักราช ๑๑๖๕ (พ.ศ. ๒๓๔๖) ทรงพระศัพกรมพระราชวังบวรมหาสุรสิงหนาท ครั้นนั้นหุ้มทองคำ ในชั้นพระโกศไม้สิบสองมี ๒ องค์ ว่าเป็นของเก่าองค์หนึ่ง เป็นของสร้างเติมขึ้นใหม่ อีกองค์หนึ่ง แต่ไม่ได้ความว่าสร้างเติมขึ้นเมื่อไร สังเกตครุฑทรงลวดลายทั้งสององค์ ไม่เห็นสมเป็นฝีมือช่างในรัชกาลที่ ๑ อีกองค์เดียว

ที่ ๕ พระโกศทองใหญ่ สร้างในรัชกาลที่ ๑ เมื่อพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลก ไปรบที่หัวเมืองทหุ่มพระโกศกุดั่นมาทำพระโกศทองใหญ่ขึ้นไว้ สำหรับพระบรมศพของพระองค์ เมื่อทำพระโกศองค์นี้

สำเร็จแล้ว โปรดให้เอาเข้าไปตั้งถวายทอดพระเนตรในพระที่นั่ง
ไพศาลทักษิณในชั้นนี้ สมเด็จพระเจ้าลูกเธอ เจ้าฟ้ากรมหลวง
ศรีสุนทรเทพสิ้นพระชนม์ พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลก
ทรงพระอาลัยมาก และใคร่ทอดพระเนตรพระโกศทองใหญ่ออกพระ
เมรุตั้งพระเบญจา จึงโปรดให้เชิญพระโกศทองใหญ่ไปประกอบพระศพ
สมเด็จพระเจ้าลูกเธอ เจ้าฟ้ากรมหลวงศรีสุนทรเทพ เป็นครั้งแรกจึง
เลยเป็นประเพณีในรัชกาลต่อมา ที่พระราชทานพระโกศทองใหญ่ให้
ทรงพระศพอันเป็นพิเศษ นอกจากพระบรมศพได้ มีบัญชาไว้ในห้อง
พระอาลัยณลงมาจนรัชกาลที่ ๔ กรมพระสมมตอมรพันธุ์พบ
บัญชาขึ้น ได้ทรงยกต่อมาจนรัชกาลปัจจุบัน มีอย่างนี้.

พระโกศทองใหญ่ ทรงพระบรมศพ และพระศพ
(ตามที่จดไว้เดิมในห้องพระอาลักษณ์)

ในรัชกาลที่ ๑

๑. กรมหลวงศรีสุนทรเทพ

ในรัชกาลที่ ๒

๒. พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลก

๓. กรมพระราชวัง ในแผ่นดินพระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศ-
หล้านภาลัย

๔. สมเด็จพระสังฆราชวชิราลงศิทธาราม

๕. กรมหลวงพิทักษมนตรี

๖. กรมหลวงเทพวดี

ในรัชกาลที่ ๓

๗. พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย

๘. กรมหมื่นสุนทรวิชัย

๙. กรมขุนอิศราธิราช

๑๐. กรมพระราชวัง ในแผ่นดินพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้า
เจ้าอยู่หัว

๑๑. พระองค์เจ้าลักษณานุคุณ

๑๒. สมเด็จพระศรีสุริเยนทราบรมราชินี

๑๓. สมเด็จพระศรีสุลาไลย

๑๔. กรมหลวงเทพพลภัก

๑๕. กรมหมื่นมามาตยาพิทักษ์

๑๖. กรมหมื่นอัครสุตาเทพ

ในรัชกาลที่ ๔

๑๗. พระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว

๑๘. สมเด็จพระนางเธอ พระองค์เจ้าโสมนันต์

๑๙. กรมสมเด็จพระปรมาธิบดี

๒๐. กรมพระพิพิธโภคภูเบนทร เมื่อชัก

๒๑. กรมสมเด็จพระเทศาภิกร

๒๒. กรมหลวงมหิศวรินทร ฯ เมื่อชัก

๒๓. พระนางเธอ พระองค์เจ้ารำเพย

๒๔. กรมหมื่นวิศุณนารณิภากร

(เจกหมายห้อยพระธำมรงค์หมกแทน ก่อนกรม
พระสัมมตอมรพันธุ์ ทรงยก)

ต่อมาจากบัญญัติตรา

กรมพระพิทักษ์เทเวศร์ตราว่าไม่ได้เปลี่ยนลงสั้เหลียมทรง
พระโกศมณฑปตลอดงาน

๒๕. พระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว

๒๖. กรมหมื่นมเหศวรศิววิลาศ

ในรัชกาลที่ ๕

๒๗. พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว

๒๘. กรมหลวงวงษาธิราชสนิท เมื่อชัก

๒๙. กรมพระเทพเวศัรวชิรินทร์ เมื่อชัก
 ๓๐. สมเด็จพระนางเจ้าสุนันทากุมารีรัตน์
 ๓๑. สมเด็จพระเจ้าฟ้าพาหุรัตมณีมัย กรมพระเทพนารีรัตน์
 ๓๒. พระอัครชายาเธอ พระองค์เจ้าเสาวภาคัลยานารีรัตน์
 ๓๓. กรมสมเด็จพระบวรราชปรมัยถ์
 ๓๔. กรมสมเด็จพระปวเรศวริยาลงกรณ์
 ๓๕. สมเด็จพระบรมเชษฐาธิราช เจ้าฟ้ามหาวชิรมงกุฎ
 ๓๖. กรมสมเด็จพระสุทนต์ราชประยูร
 ๓๗. สมเด็จพระเจ้าฟ้าสมมติวงศไทรไทย กรมขุนศรีธรรมราช
 อารงฤทธิ์

ในรัชกาลปัจจุบัน

๓๘. พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว
 ๓๙. กรมหลวงวรเสถียรสุตา
 ๔๐. สมเด็จพระเจ้าฟ้า กรมขุนพิริยเทวารักษ์
 (เจดีย์เมื่อจะลงพิมพ์)

๔๑. กรมหลวงนครไชยศรีสุรเดช เมื่อชัก
 ๔๒. กรมพระสมมตอมรินทร์ เมื่อชัก

ที่ ๖ พระโกศพระองค์เจ้า เรียงกันแต่แรกว่า โโกศลังกา
 พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงพระราชดำริสร้างขึ้น แต่
 ครั้นยังทรงผนวช เป็นลองค์เหลียมหมื่นล้าน ขอกเป็นฉัตรระบายน
 ล้าน เมื่อในรัชกาลที่ ๔ ทรงพระศัพพะเจ้าลูกเธอที่ยังทรงพระ

เยาว์อยู่ (ก่อนมีพระโกศมณฑปน้อย) ต่อมาพระโกศนี้สำหรับ
ทรงพระศพพระองค์เจ้าวิงหน้า แลพระองค์เจ้าตั้ง มาถึงในรัชกาล
ที่ ๕ สมเด็จพระเจ้าฟ้า กรมพระยาบำราศนพิตำ จึงทรงคิดทำประกอบ
นอกชั้น ต่อมากรมหมื่นปราชญ์ดำรงค์ดำรงค์ใหม่อีกพระโกศหนึ่ง
จึงมีอยู่ในเวลานี้ ๒ พระโกศด้วยกัน

ที่ ๗ พระโกศทองน้อย โปรดให้กรมพระเทเวศร์วัชรินทร์
สร้างขึ้นตามแบบอย่างพระโกศทองใหญ่เมื่อในรัชกาลที่ ๔ บัญ ฤ
ศักราช ๑๒๑๓ (พ.ศ. ๒๓๕๔) สำหรับทรงพระบรมศพพระบาท
สมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว เมื่อผลัดพระโกศทองใหญ่ไปแต่งก่อน
ออกงานพระเมรุเมื่อทรงพระบรมศพ หรือตั้งงานพระศพกับพระโกศ
ทองใหญ่แล้วหุ้มทองคำ ถ้าใช้งานอื่นไม่หุ้ม กรมพระสมมตอม
รพันธุ์ ทรงจดคราวที่ได้หุ้มทองคำใช้นั้นไว้ มีอยู่ในท้ายบัญชีพระ
โกศทองใหญ่ อย่างนี้

พระโกศทองน้อยหุ้มทองคำคราว

๑. พระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว
๒. พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว
๓. สมเด็จพระเจ้าฟ้ากรมพระยาบรมมหารัชมังคลาธิเบศร์

พระโกศทองน้อยนี้ เจ้าพระยาธรรมาธิกรณาธิบดี (ม.ร.ว.
บ่ม มาลากุล ณ อยุธยา) สร้างเมื่อในรัชกาลที่ ๕ อีกองค์หนึ่ง

ที่ ๘ พระโกศมณฑปน้อย โปรดให้สมเด็จพระเจ้าบรมวงศา
มหาพิไชยญาติสร้างขึ้นแต่ในรัชกาลที่ ๔ สำหรับทรงพระศพพระเจ้า

ลูกเขยที่ยังทรงพระเยาว์ ถ้ายกทรงพระศพลสมเด็จพระเจ้าลูกเธอ พระ
โกศคุ้มท้องค้ำค้ำเฉพาะงาน

ที่ ๙ พระโกศมณฑปใหญ่ โปรดให้กรมขุนราชสีหวิกรม
คิดอย่างสร้างขึ้นแต่ในรัชกาลที่ ๔ เมื่อขุน จุลศักราช ๑๒๒๕
(พ.ศ. ๒๔๐๖) เอาแบบมาแต่พระโกศมณฑปน้อยทรงพระศพลกรม
พระพิทักษ์เทเวศร์ก่อน ด้วยกรมพระพิทักษ์เทเวศร์พระรูปใหญ่โต
พระศพลงลงพระโกศสามัญไม่ได้ ต้องทำลงสั้เหลียมขึ้นโดย
เฉพาะ จึงโปรดให้สร้างพระโกศมณฑปสำหรับประกอบลง
สั้เหลียม พระโกศมณฑปใหญ่นี้ ต่อมาสร้างขึ้นอีกองค์หนึ่ง แต่
จะสร้างขึ้นเมื่อใดไม่ทราบแน่

ที่ ๑๐ โกศเกราะ สร้างขึ้นเมื่อในรัชกาลที่ ๔ เมื่อขุน
จุลศักราช ๑๒๒๕ (พ.ศ. ๒๔๐๖) สำหรับศพเจ้าพระยานิกร
ยกินทรด้วยท่านอ้วน ศพลงลงสามัญไม่ได้ ต้องทำลงสั้เหลียม
จึงโปรดให้ทำโกศเกราะขึ้นประกอบ ที่เรียกว่า “โกศเกราะ” เพราะ
ลายสลักเป็นเกราะรัศ

ที่ ๑๑ โกศราชินิกุล โปรดให้กรมขุนราชสีหวิกรมสร้าง
ขึ้นแต่ในรัชกาลที่ ๔ เมื่อขุน จุลศักราช ๑๒๒๘ (พ.ศ. ๒๔๐๙)
พระราชทานให้ประกอบศพพระยามนตรีสุริยวงศ์ (ชุ่ม บุนนาค)
ก่อนผู้

ที่ ๑๒ พระโกศทองเล็ก โปรดให้กรมหมื่นปราชญ์
สร้างขึ้นแต่ในรัชกาลที่ ๕ เมื่อขุน จุลศักราช ๑๒๔๙ (พ.ศ. ๒๔๓๐)
ทรงพระศพลสมเด็จพระเจ้าลูกยาเธอ เจ้าฟ้าศิริราชกกุธภัณฑ์ เป็นที่

แรก แล้วได้ใช้ทรงพระศพเจ้านายต่อมา มีบัญญัติกรมพระสมมตอมรพันธุ์ทรงยกไว้ในท้ายบัญญัติพระโกศทองใหญ่นี้

พระโกศทองเล็ก

๑. สมเด็จพระเจ้าฟ้าศิริราชกกุธภัณฑ์
๒. สมเด็จพระเจ้าฟ้าตรีเพศจันทน์มหาราช
๓. เจ้าฟ้านางราชจารีราชศรี
๔. กรมขุนสพพรรณหงส์
๕. พระองค์เจ้าอรุณพงษ์รัชสมโภช

ที่ ๑๓ พระโกศทองรองทรง ไปรคให้กรมหมื่นปราบปรบ
 ษักร้างขึ้นในรัชกาลที่ ๕ เมื่อขบวน รันโกสินทรศก ๑๑๘
 (พ.ศ. ๒๔๔๓) พระโกศองค์นี้ นับเหมือนกับพระโกศทองใหญ่
 สำหรับใช้แทนที่พระโกศทองน้อย เวลาที่จะตั้งหุ้มทองคำ เพื่อ
 จะไม่ให้ต้องหุ้มเข้าแล้วออกบ่อย ๆ มีบัญญัติว่าที่ได้ใช้ทรงพระ
 บรมศพแลพระศพ กรมพระสมมตอมรพันธุ์ ทรงยกไว้ในท้ายบัญญัติ
 พระโกศทองใหญ่นี้

พระโกศทองรองทรง

ในรัชกาลที่ ๕

๑. กรมสมเด็จพระสุทนต์ราชประยูร
๒. สมเด็จพระเจ้าฟ้ากรมพระจักรพรรดิพงศ์
๓. สมเด็จพระเจ้าฟ้าศิริราชรณโสภณ

ในรัชกาลปัจจุบัน

๔. พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว เวลาแต่งพระ
โกศทองใหญ่

๕. พระอัครชายาเธอ พระองค์เจ้าอภัยมณีรัตนาวรีนาค

๖. สมเด็จพระเจ้าฟ้ากรมขุนสรวรรคโลกลักษณวงศ์

ยังมีเครื่องประดับสำหรับพระโกศอีก เช่นพระโกศทองใหญ่
มีดอกไม้เพชรเป็นพุ่มข้าวบิณฑ์ ดอกไม้ไหว เฟือง ดอกไม้เอว
ของเหล่านี้นั้นประดับครบทุกอย่างแต่พระบรมศพ ถ้าพระราชทานให้
ทรงพระศพเจ้านาย โดยปกติไม่มีเครื่องประดับ ถ้าพระราชทาน
เครื่องประดับด้วยมีเป็นชั้น ๆ กัน ชั้นต้นประดับพุ่มข้าวบิณฑ์กับเฟือง
ชั้นสองรองแต่พระบรมศพ ประดับดอกไม้เอวด้วยอย่างหนึ่ง พระ
โกศเจ้านายก็มีเครื่องประดับคือพุ่มข้าวบิณฑ์และเฟือง ต่อที่ทรง
บรรดาศักดิ์สูง จึงใช้เครื่องประดับ ถ้าพระราชทานให้ทรงพระศพเจ้า
นายชั้นต่ำลงมา หรือชนนาง ไม่ใช้เครื่องประดับ.